

Forslag til kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Nittedal 2022-2034 - høringsutkast

FORLATT BOPLASS – SVUNNEN TID

De som har tråkket stiene er døde,
brønnen er grodd igjen og alle hus
er seget i søvn som overtrete barn.
Men rosentreet som de plantet her i håpets tid
står ennu hjerterødt midt i sin neslehage
og leser sine dikt for trost og kråke
og brenner sine lys for mose, rust og møll
i juni måned.

Rolf Jakobsen

Foto: Margret Lie Wessel

Innhold

1. Sammendrag	4
2. Innledning	7
2.1. Bakgrunn	8
2.2. Mål	10
2.3. Medvirkning i prosessen	10
2.4. Planens avgrensninger	11
3. Utfordringer og muligheter i kulturminnearbeidet	12
3.1. Aktører, roller og ansvar i kulturminneforvaltningen i Nittedal	14
3.2. Verdiskaping og nytenkning	16
4. Planforslaget	18
4.1. Plantype	18
4.2. Forhold til annet lovverk og eksisterende planer	18
4.3. Hvordan vurdere kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap	20
4.4. Kulturmiljø og hensynssoner i kommuneplanens arealdel	22
4.5. Hensynssoner	25
4.6. SEFRAK-registrerte bygninger	70
4.7. Utvalgte bygninger og anlegg i Nittedal av svært høy verdi	71
.....	72
4.8. Enhetlig småhusbegyggelse med høy autentisitet	73
4.9. Andre utvalgte kulturminner og kulturmiljøer av høy kulturhistorisk verdi	76
4.10. Kart over kulturmiljø, naturvernområder og ravinelandskap	87
5. Bestemmelser og retningslinjer	88
5.1. Bestemmelser og retningslinjer forankret i plan- og bygningsloven	88
5.2. Anbefalt forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer i Nittedal kommune	89
5.3. Krav til saksbehandling	90
5.4. Søknadsprosessen for tiltak i hensynssone c	91
6. Tiltaksdel	92
6.1. Hvorfor kulturminnevern?	92
6.2. Formidling	92
6.3. Forslag til tiltak	93
7. Vedlegg – oppslagsdel	97

7.1. Kulturlandskap i Nittedal.....	97
Etter et manuskript av Olav Prestvik.....	97
7.2. Endring og utvikling – et streif av Nittedals historie.....	98
7.3. Kulturmiljøregistreringer i Nittedal.....	103
7.4. Føringer for planarbeidet.....	104
7.5. Arkitektur i Nittedal	106
7.6. Tips og prinsipper innen bygningsvern.....	109
7.7. Tilskuddsordninger	111
7.8. Definisjoner og begrep	112
8. Kilder og litteratur	114
9. Oversikt over SEFRAK-registrerte bygninger i Nittedal.....	115
.....	121

1. Sammendrag

Bakgrunn: Nittedal kommune vedtok i mars 2021 planprogram for kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø. Formålet var å rullere den opprinnelige kulturminneplanen fra 2015, og gjøre den gjeldende for perioden 2022-2034. Kulturminneplanen skulle sees i sammenheng med rulling av kommuneplanen, ved bruk av hensynssoner og temakart.

Hvorfor kommunedelplan for kulturminner: Osloregionen er den raskest voksende regionen i landet. Vi er for tiden vitne til at den største boligveksten er i ferd med å flytte seg fra Oslo by og utover til nabokommunene rundt, der tomteprisene er lavere og der det er mer plass. Større utbyggingspress i Nittedal setter større press på kulturmiljøer og arealer.

Kulturminner og kulturmiljøer inngår i bygdas kollektive hukommelse. Det viktigste premisset for å oppleve tilhørighet, trivsel og eierskap til kulturminnene er gjennom bruk og opplevelse. Da først kan vi snakke om kulturminner som identitetsskapende element.

Det er viktig at kommunen har kompetanse til å sikre sine kulturhistoriske verdier. Nittedal kommune har siden 1975 deltatt i Riksantikvarens registreringer over verneverdige bygninger bygd før 1900 (SEFRAK- registeret). I Nittedal ligger det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljø på over 1 %, mens det nasjonale målet er under 0,5 %.

Hva er kulturminner: Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, også steder det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Historiske bygninger, kulturmiljø, arkeologiske spor og landskap er faste kulturminner, mens håndverk, skihistorie, språk og dans er eksempler på immaterielle kulturminner. I avgrensningen av planen er immaterielle kulturminner ikke tatt med.

Hvordan ble arbeidet utført: Det ble nedsatt en prosjektgruppe med syv medlemmer med fagkompetanse fra plan, byggesak, eiendom, miljø og kultur i kommunens administrasjon, samt fra landbruk via landbrukskontoret for Hadeland og Nittedal. Konsulentselskapet Sweco har arbeidet med rulling av planen. I tillegg har en referansegruppe med representanter fra lokale lag og foreninger gitt verdifulle bidrag. Det er holdt ett åpent dialogmøte og innbyggere har sendt inn forslag.

Hva har arbeidet resultert i: I den opprinnelige kulturminneplanen i 2015 ble det valgt ut ni hensynssoner for kulturmiljø. Disse har inngått i gjeldende kommuneplan siden 2015, med temakart og bestemmelser. Kommuneplanen er juridisk bindende. Ved rulling av planen i 2022 er det foreslått tre nye hensynssoner og noe endringer i enkelte av de andre hensynssonene fra 2015.

I Nittedal er det oppsøkt, fotografert og vurdert ca. 280 bygninger fra før 1900 (SEFRAC), og ca. 80 nyere tids kulturminner etter 1900. Av disse ble det i planen fra 2015 valgt ut 41 prioriterte kulturminner. Bortsett fra bygget på «Gamle Glittre», som ble revet i 2016, er alle disse videreført i denne nye planen. Disse kulturminnene skåret svært høyt på antikvariske prinsipper som; autentisitet, historisk eller pedagogisk betydning, tilstand, sjeldenhet, representativitet, alder, miljø og symbolverdi. Tre tidstypiske boligområder fra ulike epoker omtales spesielt i planen, i tillegg er alle kulturminner registrert i Askeladden under *kulturminnesok.no* tatt med.

Fra befaring på Aas gård, senvinteren 2022. Foto: Nittedal kommune

Kommunedelplanen for kulturminner er ikke juridisk bindende, men kommer med anbefalinger til forvaltning i hensynssonene. Det er også laget forslag til retningslinjer som kan legges inn i ny kommuneplan.

Hvordan er planen lagt opp: Planen er delt opp i tre hoveddeler:

- 1) Den formelle planen med hensynssoner, plankart, prioriterte kulturminner og tiltaksdel
- 2) En oppslagsdel med bakgrunnsstoff, lover og vernekategorier og fordypningsstoff
- 3) En del med vedlegg og registreringer.

Veien videre: Planen har en egen tiltaksdel med forslag. I tillegg kommer de statlige målene for kulturmiljøforvaltningen, som vektlegger bærekraftig utvikling, mangfold av kulturmiljø, og innbyggernes muligheter til å engasjere seg i kulturmiljøvernet.

Planen er en viktig kunnskapskilde og verktøy på kulturminnefeltet i Nittedal kommune. Det er et ønske om at innbyggere får glede av planen, som oppslagsverktøy og utgangspunkt for opplevelser og formidling.

Greveveien. Foto: Nittedal kommune

2. Innledning

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø. Både historiske bygninger, kulturmiljø, arkeologiske spor og landskap er kulturminner. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. (Lov om kulturminner, § 2). Kulturminner og kulturmiljøer inngår i bygdas kollektive hukommelse. Kulturminner gjenspeiler hvordan samfunnsutviklingen har satt sitt preg på omgivelser og innbyggernes liv.

Nittedal kommune er viktige forvaltere av kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap. En kulturminneplan gir oversikt over kulturminneverdiene i kommunen, prioriterer kulturminner og kulturmiljø som en vil ta vare på for fremtiden, og skal være et nyttig verktøy i kommunal planlegging.

Bevaring og forvaltning av kulturminner er en oppgave som noen ganger oppleves å være i konflikt med andre hensyn og målsetninger i lokalsamfunnsutviklingen. Noe av grunnen kan være at en ikke har god nok oversikt over kulturminneverdiene, og hva som gjør dem verdifulle nok til å tas vare på. Kulturminneplanen skal gi kommunen og innbyggerne kunnskap om lokalhistorie og viktige kulturminneverdier, og aktualisere kulturarven sin rolle som en positiv ressurs i samfunnsutviklingen.

God kulturminneforvaltning gir rom for både bevaring og bruk, og for nytenkning og videreutvikling. En kulturminneplan er et verdifullt hjelpemiddel i en målrettet og langsiktig utvikling, og legger til rette for økonomisk og kulturell verdiskaping. Kulturminner er identitetsskapende. Det viktigste premisset for å oppleve tilhørighet, trivsel og eierskap til kulturminnene er gjennom kunnskap, opplevelse og bruk.

Viktige begreper

Automatisk freda kulturminner

Fredning er det sterkeste juridiske virkemiddelet i kulturminnevernet. Fornminner fra før 1537, og stående bygninger fra før 1650, er automatisk freda etter kulturminneloven. Automatisk freda kulturminner kan frigis av Riksantikvaren eller fylkeskommunen. Dette kan skje blant annet dersom hensynet til viktige samfunnsinteresser tilsier at det bør fjernes.

Det er få automatisk freda kulturminner (fornminner) i Nittedal kommune i forhold til det geografien og topografien tilsier. Dette kan skyldes at det er gjort forholdsvis få arkeologiske registreringer her. Dette betyr at det trolig finnes mange uoppdagede automatisk freda fornminner i kommunen. De som per nå ikke er oppdaget har også automatisk fredningsvern, selv om de ikke ligger inne i noen database. Dersom funn, gjenstander eller konstruksjoner blir oppdaget i sammenheng med gravearbeid, skal

arbeidet stanses omgående og fylkeskonservator underrettes, jfr. lov om kulturminner § 8, 2. ledd.

Vedtaksfreda kulturminner

Yngre kulturminner kan vedtaksfredes av Riksantikvaren. Dette krever en høringsprosess og et vedtak. Når et kulturminne eller et kulturmiljø fredes etter lov om kulturminner, er det fordi det har betydning for hele nasjonen, og fordi det har unike kvaliteter som må sikres en forutsigbar fremtid. Kulturminner som fredes, skal ha nasjonal verdi. Fredning skal sikre varig vern av et representativt utvalg kulturminner og kulturmiljøer. Det må søkes om tillatelse til gjennomføring av alle tiltak som på en eller annen måte kan forandre et fredet kulturminne.

Verneverdig/bevaringsverdig

Hovedforskjellen på fredning og verving er juridisk. Fredning er lovvedtak. Det er straffbart å gjøre endringer uten tillatelse på bygg som er freda. Mange bygg blir verna før de blir freda. Når et kulturminne er verna, har det en formell vernestatus og kan ikke uten videre rives eller endres. Et verna kulturminne kan være avsatt til hensynssone i kommuneplanen, i en reguleringsplan, eller freda etter kulturminneloven.

Hensynssone bevaring

Hensynssone bevaring er et avgrensa område i en kommuneplan eller reguleringsplan der det skal tas spesielle hensyn, angitt i egne retningslinjer eller bestemmelser. Plan- og bygningslovens § 11-8, c gir mulighet til å avsette slike områder med tanke på bl.a. bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø. Mens fredning etter kulturminneloven blir brukt for å sikre kulturminner eller -miljø av nasjonal verdi, kan regulering til hensynssone bevaring brukes for å ta spesielle hensyn til objekter og områder som er verdifulle lokalt og regionalt.

Listeført

Kirker fra før 1850, og utvalgte nyere kirker med nasjonal verdi, er listeførte. I kirkeloven og kirkerundskrivet er det egne regler for forvaltningen av kirkene på denne lista. Riksantikvaren skal inn i de fleste typer saker. Kirker fra før 1650 er i tillegg automatisk freda.

2.1. Bakgrunn

Nittedal kommune er en presskommune med stadige endringer i bosetting og bruk av arealer og bygninger. Nettopp i en tid med stor utvikling og nye muligheter, er det viktig å forankre det som er spesielt i Nittedal; vår historie, vår egenart, vår identitet. Dersom denne kunnskapen brukes bevisst, vil den sette sitt preg på utviklingen. For å få til dette er det viktig med klare og tverrpolitisk forankra mål for hva vi ønsker å oppnå med planen.

Riksantikvaren, statlige museer, fylkeskommunene og Sametinget har fordelt forvaltningsansvaret for kulturminner mellom seg. Riksantikvaren har gjennom flere år arbeidet for å styrke kommunenes rolle og engasjement på kulturminnefeltet (Kilde: Riksantikvarens strategi for arbeid med kulturarv i kommunene, 2019-2022). En viktig målsetning i dette arbeidet er at alle kommuner skal ha oversikt over sine verneverdige kulturminner, kulturmiljø og -landskap, og ha prioritert et utvalg av kulturminner som skal tas vare på.

Meld. St. 16 (2019-2020) inneholder nye nasjonale mål i kulturmiljøpolitikken:

- *Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø*
- *Kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging*
- *Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk*

Viken fylkeskommune er regional kulturminnemyndighet, men inntil nye planer er vedtatt gjelder fortsatt kulturminneplanen som er vedtatt i Akershus. Hovedmål for kulturminnevern i Akershus er:

Ta vare på og bruke kulturminner som en positiv ressurs i Akershus, og derigjennom bidra til økt kulturforståelse, identitet og tilhørighet, trivsel og verdiskaping.

Nittedals første kulturminneplan ble vedtatt i februar 2015, og ni hensynssoner har inngått i kommuneplanen siden da. Planprogram for rullering av kulturminneplanen ble fastsatt 22. mars 2021.

Verksbygningen på Hakadals Verk, bygget på begynnelsen av 1800-tallet. Bygningen er antageligvis den eneste av sitt slag i landet. Foto: Margret Lie Wessel

2.2. Mål

Målene har tre fokusområder:

1. Prioritering, bevaring og verdiskaping

- Peke på og prioritere de kulturminnene med særlig vekt på det som har vært representativt og spesielt i Nittedal. Bidra til at kulturminner får stå i en sammenheng som gir historisk forståelse og mening. Gi grunnlag for forvaltningsplaner og formidlingstiltak for disse kulturminnene. Inspirere til å ta i bruk kulturarven for verdiskaping og utvikling. Arbeidet med å inkludere kulturminner vil være en kontinuerlig prosess.

2. Viktige føringer i kulturminneplanen legges inn i kommuneplanen

- Temakart og konkrete hensynssoner knyttet til kommuneplanen vil styrke kulturminneforvaltningen. Hensynssoner gir tydelige rammer for hvordan vi vi ta vare på kulturmiljøene, både prinsipielt og som grunnlag for kommunal saksbehandling. Dette gir forutsigbarhet for eiere av kulturminner og kulturmiljø. Næringslivet kan lettere ta hensyn til kulturminner og utvikle gode tilbud basert på kulturarven.
- Tiltaksdelen bør evalueres og rulleres i forbindelse med budsjettbehandlingen hvert år.

3. Opplevelse og formidling

- Ved å sette kulturminner og kulturmiljø på dagsorden kan kommunedelplanen for kulturminner bidra til å styrke nittedalsidentiteten. Innbyggerne i Nittedal vil gjennom opplevelser knyttet til kulturminner bli mer bevisst bygdas egen historie og utvikling - og gjennom dette skape tilhørighet, identitet, stolthet og ansvarsfølelse. Kulturmiljøer er viktige arenaer for opplevelser og læring.

2.3. Medvirkning i prosessen

Det ble nedsatt en prosjektgruppe bestående av enhetsleder for kultur, to arealplanleggere fra planavdelingen, strategisk rådgiver i Nittedal Eiendom KF, saksbehandler i byggesak, miljøvernrådgiver samt representant fra landbrukskontoret for Hadeland og Nittedal. Referansegruppa besto av representanter fra Fortidsminneforeningen (Margret Lie Wessel, Lill Heidi Opsahl og Vidar Dagfinn Myhre), Nittedal Historielag (Tom Christophersen og Per Bjørn Lotherington) samt Døli-Løvsstad vel (v/Helene Vole). Arkeolog Ingrid Rekkavik fra Sweco har bistått kommunen med rulleringen av planen. Lokale ressurspersoner har bidratt.

Den rullerte planen har bygget videre på det omfattende arbeidet som ble utført i forbindelse med den opprinnelige planen fra 2015.

2.4. Planens avgrensninger

Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø tar for seg kulturlandskap, viktige faste kulturminner og kulturmiljøer, men omfatter ikke immaterielle kulturminner som; tradisjoner, skihistorie, språk og navn, eller løse kulturminner som klær og redskap. 12 områder er valgt ut til hensynssone c). Med hensynssone c) menes et avgrenset område i en kommuneplan eller reguleringsplan der det skal tas spesielle hensyn, angitt i egne retningslinjer eller bestemmelser. Plan- og bygningslovens § 11-8, c gir mulighet til å avsette slike områder med tanke på bl.a. bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø.

Fredning etter kulturminneloven blir brukt for å sikre kulturminner eller -miljø av nasjonal verdi. Hensynssoner i arealplaner brukes for å ivareta objekter og områder som er verdifulle lokalt og regionalt.

I tillegg til hensynssonene er det registrert 40 bygninger eller anlegg med svært høy verdi. (kap 4.7).

Siden Nittedal kommune står overfor et betydelig befolknings- og arealpress, med fokus på senter- og tettstedsutvikling, er planen konsentrert om de kulturmiljøene som kan bli berørt, som gjenspeiler særpreg i kommunens historie og er en viktig del av Nittedals identitet. De prioriterte kulturmiljøene forteller hvordan naturressurser og økonomi, kultur og næring har påvirket utformingen av bygninger og anlegg, landskap og tettsted. Hensynssonene er spilt inn til rulleringen av kommuneplanen 2022 – 2035.

I tillegg til hensynssoner er alle SEFRAK- registrerte kulturminner (registrerte bygninger eldre enn 1900), et utvalg nyere tids kulturminner, og et lite utvalg kulturminner i utmark tatt med. I tillegg er tre representative boligområder fra ulike tidsepoker i Nittedal omtalt.

*Hovedbygningen og hagen på Markerud er det eneste kulturmiljøet i Nittedal som er freda etter lov om kulturminner. Anlegget har nasjonal verdi.
Foto: Kai Jensen*

3. Utfordringer og muligheter i kulturminnearbeidet

Nittedal kommune er en presskommune både når det gjelder arealbruk og befolkningsvekst.

I kommuneplanen er visjonen om «den grønne bygda» sterk. Hvordan skal vi kunne beholde Nittedals identitet i en tid med boligvekst og utvikling av boligbebyggelse og veistrukturer? Hvordan tar vi vare på tettstedenes identitet og nyere tids kulturminner? Kulturminnevernet støter på utfordringer og dilemmaer i møte med andre samfunnsinteresser og i spennet mellom vern og utvikling.

Nittedals hovedutfordringer er:

- **Areal- og tettstedsutvikling:** Det er politisk vedtatt å fortette i eksisterende tettstedsområder, hovedsakelig der det er god offentlig kommunikasjon. I enkelte områder fremstår tettstedene som tidstypiske og helhetlige og er bygget i forbindelse med industri eller jernbane, hvordan vil en fortetting påvirke de eksisterende boligområdenes arkitektoniske og kulturhistoriske verdi? Hva har vi av autentiske hus og tettsteder fra ulike tidsepoker?
- **Veiplanlegging:** Debatten om riksvei 4 gjennom bygda har pågått i mange år. Hvor skal veien gå, hvilke hensyn må man ta i planleggingen? Veiplanlegging er spesielt utfordrende da det også er etater utenfor Nittedal kommune som setter premisser og krav.
- **Tap av bygninger:** Nye tider gjør at gamle bygninger av kulturhistorisk verdi mister sin funksjon og kan forsvinne helt. Låver, stabbur, smier og løer blir stående tomme og forfalle. Bygninger som har vært viktig for Nittedals historiske identitet blir borte. SEFRAK-rapporten viser at i løpet av perioden 1994-2021 var 116 bygninger, dvs. 33 % av det opprinnelige undersøkelsesgrunnlaget, gått tapt.
- **Vedlikehold av verneverdige anlegg:** Kulturminner i privat eie er avhengig av eierens interesse, kompetanse, erfaring og økonomisk mulighet. En eier kan velge å ikke vedlikeholde en verneverdig bygning. Hvilket ansvar og kompetanse har kommunen på området og hvordan formidles kompetanse og tilskuddsordninger til offentlige og private eiere av kulturminnene.
- **Universell utforming:** Nye tekniske krav og forskrifter krever at en finner tilpassa løsninger i unike kulturmiljø.
- **Energi og miljøhensyn:** Hensyn til energisparing er viktig, også for verneverdig og eldre bebyggelse. De siste årene har klimagevinsten ved gjenbruk av eksisterende bygningsmasse blitt vektlagt i økende grad (jf. Riksantikvarens

klimastrategi 2021-2030). Miljøhensyn skal veie sterkt, men det kan være utfordrende å gjøre nødvendige oppgraderinger på eldre bygningers premisser.

- **Gjengroing og klimaendringer:** Kulturlandskap gror igjen fordi det ikke lenger blir beitet eller holdt i hevd. Et våtere klima og manglende vedlikehold av elveleier, veier og grøfter gjør at mange kulturminner blir mer utsatt for skader.
- **Planering av ravinedaler:** Kulturlandskapsområder preget av ravinedaler og naturtyper med verneverdige elementer kan komme i konflikt med grunneiers ønske om planering.
- **Tilrettelegging og bruk:** av kulturminner er det viktigste premisset for å oppleve tilhørighet og eierskap til kulturminner. Formidling er derfor en viktig utfordring i kulturminnearbeidet.
- **Nyere tids kulturminner:** Erfaringer tilsier at det er enklere å se verdien av våre eldste bygninger og kulturmiljøer, og utelate kulturminner fra vår nære fortid. Vår tids nybygg og formgrep er fremtidens kulturminner. Kulturminner etter 1900 er et satsningsområde fra statlig hold. I denne tidsepoken har Nittedal viktig kulturhistorie.

Godt bevart uthus på Fossestua øst for Ørfiske. Huset var tidligere truet av forfall, men de senere årene er bygningen istandsatt. Materialer er skiftet ut og huset er flyttet, men byggestil og volum er bevart. Foto: NIKU

Våningshus på Nordre Haug tilbakeført til eldre uttrykk. Foto: NIKU

3.1. Aktører, roller og ansvar i kulturminneforvaltningen i Nittedal

3.1.2. Statlige myndigheters ansvar

Riksantikvaren sorterer under Klima- og Miljøverndepartementet og er det direktoratet som har det nasjonale faglige ansvaret for kulturminnevernet. Riksantikvaren har ansvar for å gripe inn dersom kulturminner av nasjonal betydning er truet. Riksantikvaren har ansvar for miljøovervåkningsprogrammet *Status for verneverdige kulturminner i utvalgte kommuner*, der Nittedal har vært med siden år 2000. Undersøkelsen registrerer tap, endringer og tilstand på SEFRAX-registrerte bygninger som er eldre enn 1900 i Nittedal kommune. Statsforvalteren har også en viktig rolle i forvaltningen av kulturlandskap.

3.1.3. Fylkeskommunens ansvar

Fylkeskommunen er regional kulturminnemyndighet og forvalter statlig ansvar gjennom delegerte oppgaver fra Riksantikvaren. Fylkeskommunen fører tilsyn med fredete kulturminner og er avgjørelsesmyndighet i flere saker som angår kulturminner i Nittedal. Den har blant annet mulighet til å levere innsigelse i plansaker, og til å vedta midlertidig fredning etter kulturminneloven. Fylkeskommunen har også plikt til å veilede kommuner og andre aktører.

3.1.4. Nittedal kommunes ansvar

Nittedal kommune har en nøkkelrolle når det gjelder å sikre kulturminner og kulturmiljø i egen kommune. Kommunens viktigste virkemiddel er Plan- og bygningsloven. Kommunene har både gode muligheter til, og selvstendig ansvar for, å verne kulturverdier med lokal og regional verdi gjennom innarbeidelse i planer. Kommunene har et spesielt ansvar for kulturmiljø av lokal verdi, og kan selv velge å sikre kulturverdier som er viktige for lokalsamfunnet, selv om de ikke vurderes å ha regional eller nasjonal verdi.

Ved at viktige kulturminner blir kartfestet i planer kan kommunen kontrollere at verneverdige og fredede kulturminner ikke blir revet eller forandret uten at fagmyndighetene har hatt mulighet til å uttale seg. Kommunen skal også passe på at ikke kulturminnenes omgivelser blir ødelagt – at man ikke bygger for nær et fornminne og at ny bebyggelse harmonerer med eldre verneverdige bygningsmiljøer. En av de viktigste oppgavene kommunen har er å formidle og legge til rette for opplevelser av kulturminner i Nittedal.

Kommunen har også ansvar for forvaltning av nyere tids kulturminner som ikke er fredet og for eventuelle fredete og verneverdige bygg i kommunens eie.

3.1.5. Eieres ansvar

De fleste kulturminner er i privat eie. Eiernes vilje, kompetanse, økonomi og erfaring er avgjørende for at kulturminnet og kulturmiljøet skal bli ivaretatt og brukt på en bærekraftig måte. Det er offentlige og private støtteordninger som kan bidra faglig og økonomisk i dette arbeidet (Se kap 8.8.), men ansvaret for bevaring, riktig restaurering og hovedfinansieringen ligger på de som eier kulturminnene. Det er et stort og viktig samfunnsansvar.

Fra restaureringsarbeidet med hus og parkanlegg på Markerud. Foto: Markerud gård.

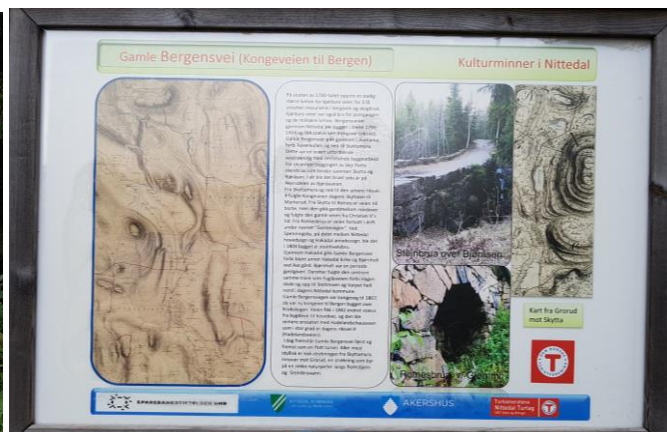

Utsikt fra hovedbygningen på Nedre Skyset. Foto: Nittedal kommune

3.1.6. Frivillige organisasjoners rolle

Mange frivillige organisasjoner og velforeninger, som for eksempel den lokale Fortidsminneforeningen, Historielaget, Turkameratene Nittedal Turlag (TNT), Nitedals Krudtværks Venner, FRINI, representanter fra idrettslag og velforeninger tar ansvar for kulturminner ved å øve press i kulturminnesaker, og engasjere seg for bevaring i enkeltsaker. Flere organisasjoner tar også på seg skjøtsel, skilting, dokumentasjon eller andre formidlings-, innsamlings- og sikringstiltak.

Europarådets rammekonvensjon om kulturarvens verdi for samfunnet, Faro-konvensjonen, anerkjenner at alle har rett til å ta del i sin kulturarv. En slik tilnærming bygger opp om de demokratiske verdiene i forvaltningen av kulturmiljø og bidrar til aktive og inkluderende lokalsamfunn.

Parti fra Gamle Bergensvei (Kongeveien til Bergen) ved Skytta, der det er informasjonstavler som forteller om veiens historie. Turkameratene Nittedal Turlag har laget og satt opp informasjonstavlene om de gamle ferdsselsårene i bygda; Gamle Trondheimsvei, Gamle Bergensvei, Gamle Hadelandsveien, Greveveien, samt stinettet i Varingskollen.

Enkelpersoner, stiftelser og frivillige lag og organisasjoner gjør en stor innsats for å ta vare på og forvalte kulturarven i Nittedal, og engasjement og dugnadsinnsats er en viktig drivkraft i kulturminnevernet lokalt.

Nitedals Krudtværks venner arbeider kontinuerlig og iherdig med å utvikle Krudtværksdalen til et attraktivt turområde med spennende innslag fra Nitedals Krudtværk 1883-1978.

Foto fra teaterforestillingen «Grøss og gru» i Kruttmølla, med 500 tilskuere.

Foto: Nitedals Krudtværks venner.

3.2. Verdiskaping og nytenkning

Verdiskaping basert på kulturminner og kulturmiljø er et viktig innsatsområde for å kunne bevare og forvalte kulturminner bærekraftig over tid. Begrepet verdiskaping forstås ofte som en økonomisk verdi, målt i omsetning, sysselsetting og økonomisk utbytte. Men også andre verdier knyttes til kulturell verdiskaping; Kulturarvens egenverdi, opplevelsesverdi, læring, identitet og attraktivitet er viktig. Kulturmiljø kan også være en ressurs for miljøet, bærekraftig næring, og sirkulærøkonomi.

Nittedal kommune vil jobbe for å rette større fokus på positive muligheter, merverdi og det særpregede ved bygdas kulturminner – og motvirke et ofte negativt fokus på begrensninger og forfall. Det er flere som etterspør «kortreist kultur» og «ekte opplevelser», - og folk er i større grad villig til å betale for det særpregede og unike. Koblingen verdiskaping og kulturarv handler om å bruke kulturarven på en slik måte at den ikke forsvinner, og heller blir til en positiv ressurs i lokalsamfunnsutviklingen.

Riksantikvarens Verdiskapingsprogram på kulturminneområdet (2006-2010) har vist hvordan kulturminner kan tas i bruk brukt lokalt og bidra til både miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping. Verdiskapingsprogrammet har vist at istandsetting og bruk av kulturminner har gode sosiale og kulturelle effekter, som økt lokalt engasjement, økt kunnskap, styrket identitet og bevissthet. Dette kan påvirke hvor attraktive lokalsamfunn og regioner er for bosetting og næringsliv. Det er flere profesjonelle aktører på området og for eksempel Innovasjon Norge og Visit Greater Oslo satset på samarbeid mellom aktører og «pakking» av produkter med rot i den norske kulturarven. Ved å lage spissede attraktive opplevelser og produkter, kan økonomisk utbytte pløyes tilbake til vedlikehold og utvikling av kulturarven.

Kulturminner må oppleves, brukes, og gis nye muligheter, nye arenaer, og gi grunnlag for bærekraftig utvikling av lokalsamfunn og næring. Hvordan legge forholdene til rette for nytenkning og entreprenørskap? Hvordan oppmuntre til å sette i stand istedenfor å rive og erstatte? Det er ikke bare et spørsmål om økonomi; men også om kunnskap, holdninger og ikke minst...MOT.

For å bygge opp under nye prosjekter kan Nittedal kommune bidra positivt som pådriver, tilrettelegger og samtalepartner i gode utviklingsprosjekter.

Hovedbygningen på Øvre Burås (foran) har autentisk slaggstein fra Verket i grunnmuren. Uthuset (bakerst) er godt bevart, i opprinnelig stil. Bygningene er restaurert med støtte fra kulturminnefondet. Foto: Margret Lie Wessel

4. Planforslaget

4.1. Plantype

Denne planen er en kommunedelplan etter plan- og bygningsloven. Planens tidshorisont er 12 år, og består av en tekstdel og en handlingsdel. Handlingsdelen gjelder for fire år. Revisjon av planen vurderes i kommunens planstrategi.

I saker der viktige kulturminner berøres, skal kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø være retningsgivende. Kommuneplan for Nittedal kommune 2022-2035 vil - dersom den blir vedtatt - inneha juridisk bindende bestemmelser om bevaring av kulturminner og kulturmiljø i punkt 1.19.

4.2. Forhold til annet lovverk og eksisterende planer

Mange viktige kulturminner i Nittedal er sikret bevaring gjennom lov om kulturminner. Kulturminnevernloven av 1978 er en av de viktigste lovene i kulturminnevernet. Under nevnes de viktigste planene og vedtakene som styrer kulturminnearbeidet i kommunen:

- Internasjonale konvensjoner og chartre
- Statlige lover og stortingsmeldinger
- Regionale mål og føringer
- Lokale planer, mål og føringer:
  - Kommuneplanen
  - Kommunens økonomiplan
  - Kommunedelplan for idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv
  - Kommunedelplan for landbruk
  - Kommunedelplan for klima og energi

Kommuneplan

Forslag til kommuneplan for Nittedal kommune 2022-2035 inneholder bestemmelser om kulturminner og kulturverdier i punkt 1.19. Formålet med bestemmelsene under dette punktet er å bevare bebyggelse og anlegg med høy verneverdi.

Forslag til kommuneplanbestemmelse 1.19.2 om bebyggelse og anlegg med høy verneverdi lyder:

«Bebyggelse og anlegg med høy verneverdi (kulturminneevaluering med kode S og H) skal bevares i tråd med enhver tid gjeldende kulturminneplan.

For bebyggelse med høy verneverdi gjelder følgende:

- Riving av bebyggelse, herunder konstruksjoner og anlegg, er ikke tillatt.

- Bygninger kan settes i stand under forutsetning av at takform, fasadeutforming, materialbruk og detaljering er lik eksisterende, eller tilbakeføres til tidligere utseende.
- Mindre tilbygg og påbygg kan tillates, dersom endringene underordnes bygningens hovedform og – volum, material- og fargebruk utformes på en slik måte at bygningen beholder sin verneverdi.»

Ovennevnte bestemmelse er som nevnt inntatt for å sikre ivaretagelse og vern av de objektene som i henhold til kulturminnevurderingen blir vurdert å ha svært høy eller høy verneverdi. Karakterfastsettelsen etter kulturminnevurderingen blir gjort i tråd med registrerings- og vurderingssystemet som fastsetter verneverdi av de aktuelle objektene.

Lenke til skjemaene med oversikt over verneverdige objekter ligger på kommunens hjemmeside og kan leses her:

<https://www.nittedal.kommune.no/publisert-innhold/kultur-og-fritid/kulturminner/>

Under skjemaenes kolonne «Vurdering av enkeltobjekter» fremgår objektenes verdi målt etter spesifikke kriterier. Her kan også objektenes samlede vurdering avleses etter vurderingsnivåer, enten S (svært høy), H (høy), M (middels) eller L (lav). Det er kun objekter som, etter den samlede vurderingen, er fastsatt å ha S eller H som karakter/vurderingsnivå som vil omfattes av vernebestemmelsen i kommuneplanens punkt 1.19.2.

Forslag til kommuneplanbestemmelse 1.19.3 gjelder bygninger og anlegg fra før 1950 eller med SEFRAK-registrering, men uten avklart verneverdi. Denne bestemmelsens ordlyd er som følger:

«Ved søknad om riving eller ombygging av bygninger og anlegg som er fra før 1950 eller SEFRAK-registrert, med ikke avklart verneverdi, kan kommunen stille krav om kulturminnevurdering av bygningen/anleggets verneverdi.»

På bakgrunn av forslag til bestemmelser i kommuneplanens punkt 1.19 vil kommunen i større grad kunne sikre sine kulturhistoriske verdier og senke tapet av objekter med høy verneverdi. Det nasjonale målet er å holde tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljø på under 0,5 %, mens tapet i Nittedal ligger på over 1 % i dag.

Plan- og bygningsloven

Plan- og bygningsloven gir kommunen et sterkt virkemiddel for vern av kulturminner og kulturmiljøer gjennom bruk av hensynssoner og temakart. Verdien av kulturminner og kulturmiljø vurderes opp mot verdien av det planlagte tiltaket, og hvilke andre alternativer som finnes.

- Plan- og bygningslovens § 11-8 om hensynssoner:
Kommuneplanens arealdel skal i nødvendig utstrekning vise hensyn og restriksjoner som har betydning for bruken av areal. Bokstavene c) og d) knyttes til kulturminner:
  - **Hensynssone c.** Sone med særlige hensyn til landbruk, reindrift, friluftsliv, grønnstruktur, landskap eller bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø, med angivelse av interesse.
  - **Hensynssone d.** Sone for båndlegging (vern) i påvente av vedtak etter plan- og bygningsloven.

4.3. Hvordan vurdere kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap

Det sier seg selv at vi ikke kan ta vare på alle kulturminner. Det er et mål å bevare et representativt utvalg av kulturminner som belyser historien i kommunen fra steinalderen til våre dager. Hva er med på å fortelle historien om Nittedal? Hva er spesielt?

Riksantikvaren uttaler at:

«Kulturminnene som bevares bør gjenspeile både bredde, mangfold og særpreg i kommunens historie. De bør kunne fortelle hvordan naturressurser og økonomi, kultur og næring har påvirket utformingen av bygninger og anlegg, landskap og tettsted. Kulturminner knyttet til historisk viktige personer er også verdifulle»

I dag vurderes kulturminner ut fra et sett verdier og kriterier. De representerer kunnskapsverdier, opplevelsesverdier og bruksverdier. Innenfor disse verdiene ligger mer konkrete og målbare kriterier.

Verdisynet vårt endrer seg med den tiden vi lever i, og den verdien et kulturminne eller et kulturmiljø har forandrer seg over tid. Med dette menes at for eksempel et offersted først blir et kulturminne når vi peker på det og sier at dette representerer noe spesielt, og er verdt å ta vare på. Det må være åpenhet og informasjon om verdigrunnlaget vernet bygger på. Nedenfor er en oversikt over hva som ligger bak de verdiene vi vurderer kulturminner med:

4.3.1. Kunnskapsverdier

- **Representativitet og sjeldenhet.** Kulturminner kan være bevaringsverdige både hvis de er sjeldne og hvis de er representative for en stilart, en periode, et sosialt lag eller en funksjon.
- **Sammenheng og miljø.** Å ta vare på sammenhenger gir mer kunnskap, helhetlig forståelse og opplevelse enn bevaring av enkeltelementer. Sammenhengende bygningsmiljøer kan for eksempel gi kunnskap enkeltbygg ikke kan alene.

- **Autentisitet.** Dette begrepet har med opprinnelighet og ekthet å gjøre. Stor autentisitet vil si at bygget/ kulturminnet er lite eller ikke endret og har både originalmaterialer og detaljer.

4.3.2. Opplevelsesverdier

- **Arkitektonisk, kunstnerisk og håndverksmessig kvalitet** gir kulturminnet verdi.
- **Samfunns- eller sosialhistorisk verdi** kan være bygg og anlegg som huser offentlige institusjoner, næringsbygg, menigheter, organisasjoner eller sosial boligbygging.
- **Historiske hendelser, symbolske eller identitetsskapende verdier** kan være viktige enten lokalt, for enkelte miljøer eller for et helt folk.
- **Konkrete hendelser, personer eller tradisjoner** knyttet til et kulturminne eller et mye brukt område.
- **Kulturminnets egenverdi** er av stor verdi for trivsel og gode opplevelser.

4.3.3. Bruksverdier

- **Fysisk tilstand og vedlikehold.** Er kulturminnet i en slik tilstand at det kan bevares? Kan en velge mellom likeverdige objekter eller miljøer, er det rimelig å velge det som er best bevart.
- **Økonomi, bruksverdi og økologi.** Når en vurderer kulturminner, og – miljøer som bruksressurs, bør også økonomien i å benytte eksisterende bygninger fremfor å bygge nytt vektlegges, samt miljøulempen ved rivning.

Kulturlandskap. Foto: Margret Lie Wessel

4.4. Kulturmiljø og hensynssoner i kommuneplanens arealdel

Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer er i kommunens areal- og samfunnsdel avspeilet med hensynssoner og temakart. Rulleringen av kommuneplan 2022 – 2035 skjer parallelt med kommunedelplanen for kulturminner. Det er prioritert 12 viktige kulturmiljøer til hensynssone c) i denne rulleringen. Kommuneplanens arealdel er juridisk bindende. I saker der viktige kulturminner berøres, skal kommunedelplan for kulturminner og temakart for kulturminner og kulturmiljø være retningsgivende. I kulturminneplanen er hvert område mer detaljert omtalt, og det er anbefalinger til forvaltning av hver hensynssone, de er ikke juridisk bindende.

Med hensynssone c) menes et avgrenset område i en kommuneplan eller reguleringsplan der det skal tas spesielle hensyn, angitt i egne retningslinjer eller bestemmelser. Plan- og bygningslovens § 11-8, c gir mulighet til å avsette slike områder med tanke på bl.a. bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø. Mens fredning etter kulturminneloven blir brukt for å sikre kulturminner eller -miljø av nasjonal verdi, kan regulering til hensynssone c) brukes for å verne objekter og områder som er verdifulle lokalt og regionalt.

De prioriterte kulturmiljøene og kulturlandskapene som foreslås avsatt til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c), er områder som

- har vært viktige og representative for utviklingen av Nittedal
- har stor tidsdybde
- er historisk lesbare

De 12 prioriterte kulturmiljøene og kulturlandskapene er valgt ut etter kriteriene for kunnskapsverdier- opplevelsesverdier og bruksverdier. Avgrensningen av hensynssonene følger i stor grad sammenhengen i landskapet, siktlinjer, naturlig topografi og noen ganger eiendomsgrenser. Mange bygninger innenfor disse hensynssonene er viktige element rent historisk, symbolsk eller arkitektonisk, mens andre er viktige som kulturmiljø i kulturlandskapet. Selv om hus eller anlegg ikke er i bruk, er de kulturhistoriske bærere det må tas hensyn til. Ikke alle bygg skal bevares, men ved at de ligger innenfor en viktig hensynssone, vil de i større grad bli vurdert ved søknad om tiltak. Slik vil hensynssonene bli et verktøy for forvaltningen. Hensynssonene er spilt inn til kommuneplanens arealdel.

Disse hensynssonene er:

Kulturmiljø

- AAS GÅRD med kulturlandskap og husmannsplasser
- HAKADAL VERK med kulturlandskap; husmannsplasser, skole, tidligere industri
- GREVEVEIEN nordover til Hakadal (ny)
- HAKADAL STASJON og sidesporet ned til saga (ny)
- HAKADAL KIRKE med kulturlandskap

- GLITTRE SANATORIUM (*ny*)
- ROTNES BRUK med kulturlandskap, husmannsplasser og industri langs elva
- NITTEDALS KRUDTVÆRK fra Waage Dam langs Ørfiskebekken og Kongen
- MARKERUD GÅRD med kulturlandskap
- NEDRE SKYSET GÅRD, tun og område ned mot Nitelva
- NITTEDAL KIRKE og området rundt Dal

Kulturlandskap

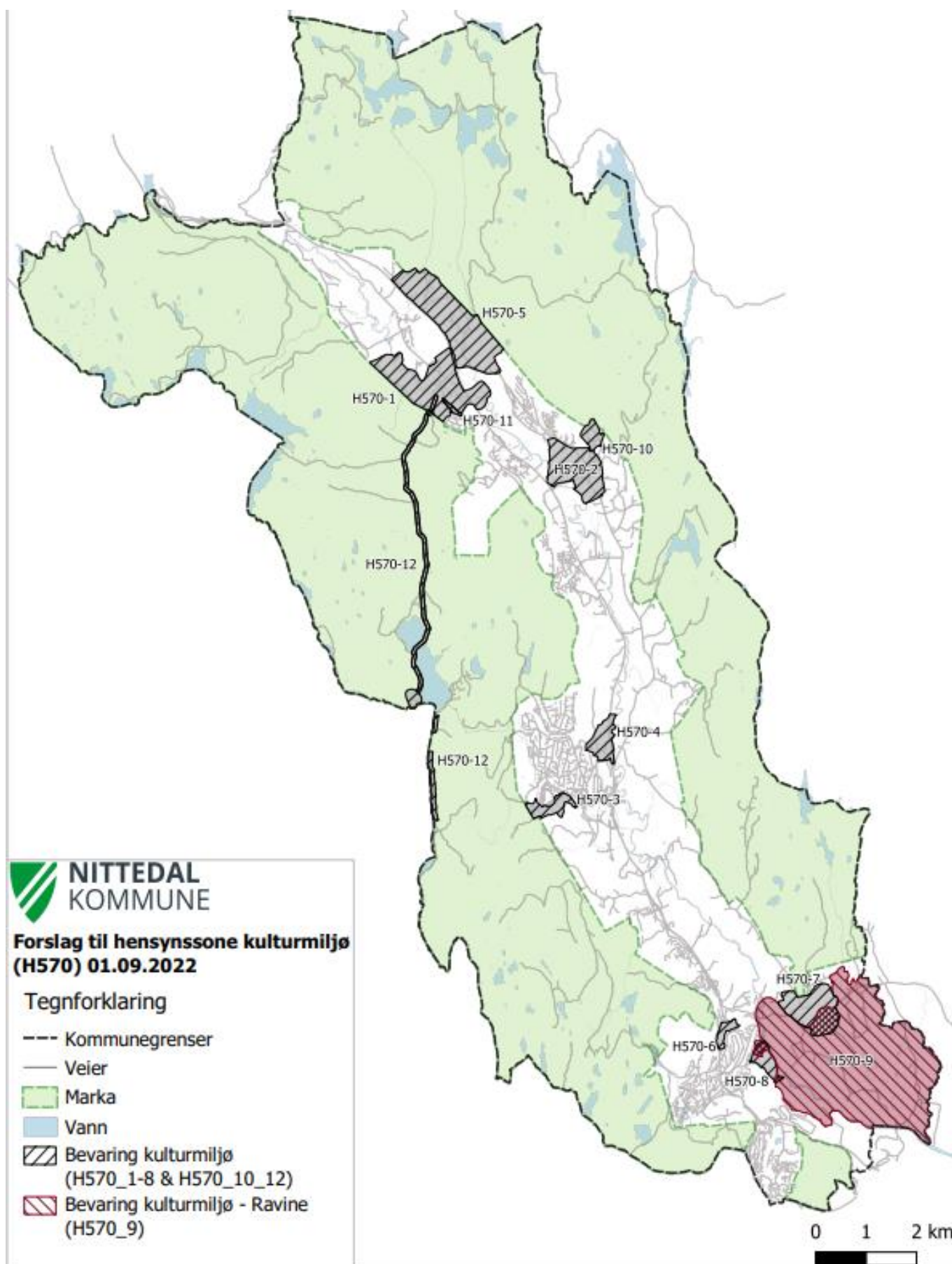
- RAVINELANDSKAPET fra Slattum til Åros

Glitre sanatorium med omgivelser foreslås som ny hensynssone. Foto: Nittedal kommune

Oversiktskart hensynssoner

4.5. Hensynssoner

4.5.1. Aas gård

- med husmannsplasser og omliggende kulturlandskap

Lokalisering

Aas gård ligger høyt og fritt oppe i den nordøstlige dalskråningen i Hakadal, like under den markerte terrengformasjon som heter Aaskastet. Selve gården er innrammet av to bekker eller mindre "vassdrag", Klopptjernsbekken og bekken fra Damsortungen.

*Aas gård med kulturlandskap.
Foto: Margret Lie Wessel.*

Kort historikk

Aas ble trolig ryddet i yngre jernalder, men lå øde etter Svartedøden og ble tatt opp igjen mot slutten av 1500-tallet. I 1760 giftet jernverksbestyrer Hans Evensen Moe seg med Karen Sverdrup, datteren på Hakadals verk, og kjøpte Aas gård samt de tilgrensende gårdene Bjørnholt, og halve Mork. Fra svigermoren på Verket fikk han overdratt Råsjø skog i Nannestad, eiendommen har siden tilhørt Aas. Moe fikk oppført helt ny gårdsbebyggelse og ny hovedbygning. Det var vanskelige år, og i 1773 ble gården solgt på tvangsauksjon.

Aas gård har skiftet eiere en rekke ganger. I 1791 ble den solgt til Bernt Anker, som senere også kjøpte Hakadals Verk. Fra 1821 ble gården eid av konsul Christian Semb, som var ordfører i kommunen fra 1842 til 1845. I 1860 tok Niels Olaf Young over eiendommen. Han drev den godt, oppførte ny hovedbygning på murene til den gamle, og bygde dessuten Norges første private kraftverk i Aasbekken. N.O. Young bidro til å bygge Hagen skole i 1880.

Sønnen Frithjof Young videreutviklet gårdsdrifta, drev storfeavl med stor suksess og var en ivrig hesteoppdretter. Han bygde jaktstua på Hakkim i 1917.

Frithjofs søstersønn, Nils Olav Young Fearnley, kjøpte Råsjø skog i 1913. Han var da disponent for tremassekonsernet Union. Han og kona Ingeborg bygde i 1918 ny hovedbygning på Råsjøen. Bygningen var bygget for jakt, ferie og rekreasjon, og ble etter hvert kalt «jaktlottet». I 1925 kjøpte Young Fearnley Aas gård av sin onkel og flyttet dit.

Young Fearnley drev også Aas svært godt, med en stor og høytstående melkeku-besetning. Barnemelken fra Aas var viden kjent. Aas gård var den første i landet som leverte melk direkte til barnehjem og til spebarn. I 1965 ble det slutt på kuer og de gikk

over til kornproduksjon. I tillegg ble gartneriet betydelig. Skogen ble også drevet godt, og sagtømmeret ble foredlet på egne sager, på Råsjøen og Aas.

Godt kjent er også kunstnerukene på Råsjøen. De foregikk seks ganger fra 1946 til 1954. De sprang ut av et fellesskap som var vokst fram under krigen; Aas var et sentralt sted i motstandsarbeidet. Foruten vertskapet deltok blant andre Harry Fett, Gudrun Collett, dikteren Pär Lagerkvist, arkitekten Arnstein Arneberg, og malerne Henrik Sørensen, Harald Kihle, Willi Middelfart, Per Krogh og prins Eugen. I 1974 tok barnebarnet Thomas over sammen med sin kone Sissel. I dag drives gården av sønnen Nils Thomas Fearnley. Nå er hovedaktiviteten på jordveien en 18-hulls golfbane og deler av eiendommen er omdisponert til massedeponi. Skogsarealet er på 56.000 dekar.

Husmannsplasser:

Tunene Bjørnholt, Sør-Mork, Skarpsno, Øvre Enga, Nedre Enga, Måsan, Utsikt, Kabbin, Midt Mork og Nord Mork er bevaringsverdige tun i hensynssona. Bolighuset på Sør-Mork brant ned forsommeren 2022. Det er planer om å bygge opp igjen huset etter de gamle tegningene.

Fornminner i hensynssonen:

<i>Askeladden ID</i>	<i>Gbnr.</i>	<i>Navn</i>	<i>Art</i>	<i>Vernestatus</i>
15 532	52/1 m.fl	Aas	Kulffremstillingsanlegg	Uavklart
66 041	52/3	Nordre Mork	Rydningsrøyslokalitet	Uavklart
54 494	52/3	Mork	Bosetning-aktivitetsområde	Automatisk fredet
72 567	52/1	Mork	Bosetning-aktivitetsområde	Automatisk fredet
98 365	52/1 m.fl	Mork	Bosetning-aktivitetsområde	Automatisk fredet
98 366	54/1	Bjørnholt	Bosetning-aktivitetsområde	Automatisk fredet
98 367	52/1 m.fl	Mork	Utmarkskulturminne	Automatisk fredet

SEFRAK-registrerte bygninger i hensynssona:

<i>Gårdsnavn</i>	<i>Gbnr.</i>	<i>Adresse</i>	<i>Bygningsnr.</i>	<i>SEFRAK-nr.</i>	<i>Beskrivelse</i>
Kapelsrud	49/8		151133932	0233-0018-034	Hovedbygning, Myra
Kapelsrud	49/8		151133924	0233-0018-035	Stabbur, Myra
Mork	52/8		151062458	0233-0018-036	Hovedbygning, Lyngås (Mørk)
Mork	52/14		151062369	0233-0018-037	Bolighus, Nord-Mørk
Mork	52/13		151062431	0233-0018-039	Bolighus, Midt-Mørk
Mork	52/46		151092985	0233-0018-040	Bolighus, Kabin
Mork	52/16		151094961	0233-0018-041	Bolighus, Enga
Mork	52/47		151094929	0233-0018-042	Bolighus, Skarpsno
Mork	52/17		6898661	0233-0018-043	Bolighus, Enga
Ås	53/1	Aas gård 9	151116833	0233-0018-048	Hovedbygning, Ås
Ås	53/1	Aas gård 11	151116841	0233-0018-049	Bolighus, Ås
Ås	53/1		151116868	0233-0018-050	Stabbur, Ås
Ås	53/1		151116876	0233-0018-051	Vedskjul, Ås
Ås	53/1	Aas gård 5	151116981	0233-0018-052	Smie/verksted, Ås

Ås	53/1		151116973	0233-0018-053	Elektrisitetsverk, Ås (ruin)
Mork	52/60		151094872	0233-0018-054	Bolighus, Mørk
Mork	~~52/61~~	~~Utgår, brent ned~~	~~151094864~~	~~0233-0018-055~~	~~Bolighus/kontor, Mørk~~
Bjørnholt	54/2	Gamlevegen 915	151115152	0233-0018-056	Bolighus, Bjørnholt

Nyere tids kulturminner etter 1900:

- Internatet, bolig for arbeidere, opprinnelig bygd av F. Young rundt 1900. (Restaurert og brukes fremdeles som bolig).
- Korntørke og kornlager, fra samme tid. (Restaurert og brukes til andre formål)
- Kontorbygningen, den såkalte Kavalerfløyen, ble påbygget andre etasje i N.O. Youngs tid (1860-1891). Første etasje er følgelig eldre og har blant annet fungert som bryggerhus.
- Stallen med garasjer, oppbygd etter brann i 1947 – tegnet av Arnstein Arneberg for å tilpasses gårdsrommet.
- Kraftstasjonen.

Bjørnholt, plass under Aas gård, regulert til bevaring i reguleringsplanen for golfbane på Aas gård. NIKUs kartlegging viser at bygningsmiljøer som er regulert til bevaring etter plan- og bygningsloven har mindre tap og forfall enn bygninger uten tilsvarende vern. Foto: NIKU

Vernestatus: Spesialområde bevaring og hensynssone c)

I forbindelse med reguleringsplan for golfbane på Aas gård, ble det utarbeidet bestemmelser for vern av tun og boliger, automatisk fredete kulturminner og kulturlandskap. Bestemmelsene fra reguleringsplanen skal fortsatt gjelde (plan-ID 3031_331).

Begrunnelse for hensynssone c):

Aas gård er et vakkert storgårdsmiljø med husmannsplasser som samlet har stor tidsdybde og opplevelsesverdi, og er lett leselige i kulturlandskapet. Den hvite hovedbygningen med hageanlegg har gode estetiske kvaliteter, og er plassert slik at den utgjør et landemerke i dalen. Golfanlegget er tilpasset jordbrukslandskapet.

Etter 2015 er det etablert et masseinntak på Aas gård, og dette området fremstår derfor ikke som et kulturlandskap slik det gjorde i 2015 da hensynssona ble etablert. Hensikten er at deponiområdet skal gjenopptas til jordbruk etter endt drift. Arealene i deponiområdet er derfor videreført som en del av hensynssona.

Storgårdsmiljøet, særlig hovedbygningen fra 1872 og kavalerbygningen, har høy kunstnerisk og arkitektonisk verdi. Stallen med garasjer, som ble gjenoppbygd etter en brann i 1947, er tegnet av Arnstein Arneberg. En rekke gamle husmannsplasser er også bevart, og utgjør en naturlig del av landskapsbildet. Det er ingen nye hus i området utenom de som har tilknytning til gårdens drift. Det er bevart et fundament til stor oppgangssag som kan være fra 1600-tallet og kan hatt sagprivilegier. Aas gård har Norges første private kraftverk fra 1887, og rørgata til de to senere kraftverkene fra 1925 og 1930 er fremdeles bevart lengre nede i bekken. Kulturmiljøet vurderes i regionale planer til å være av regional/nasjonal verdi.

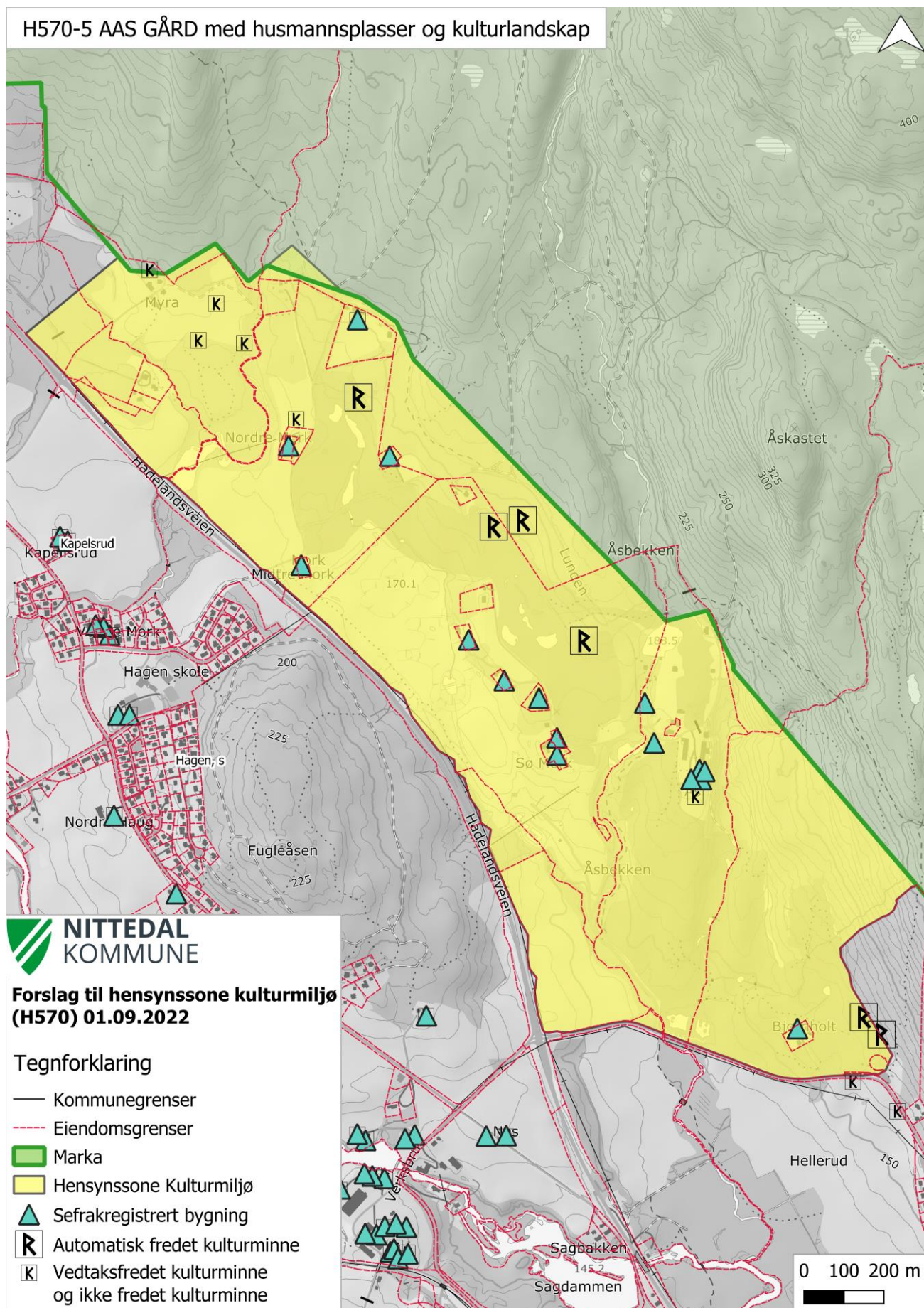
Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø. (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- Landskapets hovedtrekk mht. bebyggelse, vegstruktur og arealbruk skal bevares.
- Bygge- og anleggstiltak skal ikke bryte åsprofiler, landskapssilhuetter og horisontlinjer.
- Ved byggetiltak nær kulturminne/kulturmiljøet skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturminnets/kulturmiljøets kvaliteter.
- Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturminnet/kulturmiljøet.
- Vegetasjon som gamle, markante trær skal søkes bevart. Hagen rundt hovedbygningen bør ivaretas, eventuelt tilbakeføres.
- Ved tiltak på vernede bygninger skal det legges særlig vekt på å opprettholde bygningens karakter og særtrekk, og eksteriørmessige kulturhistoriske og arkitektoniske verdier.
- Ved istandsetting av vernede bygninger skal opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer som vinduer, panel, dører og takteking, bevares i så stor utstrekning som mulig.
- Etterbruken av masseinntaket bør tilpasses til det omkringliggende kulturlandskapet og husmannsplassene i området.

Forslag til forvaltning

- Vurdere tiltak for å bevare struktur og enkeltbygninger i de særlig interessante bygningsmiljøene.
- Holde gamle veier og far i området ved like (f.eks. gamle Raasjøvei).
- Vedlikeholde kulturminnestien på østsiden av Aasbekken, forbi kraftverket.
- Ta vare på gamle trær på tunet.

4.5.2. Hakadals verk

- med kulturlandskap;
husmannsplasser, skole, tidligere industri

Lokalisering

Hakadals Verk med kulturlandskap ligger nord i Nittedal, på vestsida av dalen. Området grenser til Nordmarka i vest og strekker seg nordover langs Holmslia, opp til og med husmannsplassen/arbeiderboligen Lyssaker i nord. I øst grenser området til Aas gård, i sør til Hakadalsfeltet.

Hakadal Verk. Foto: Margret Lie Wessel

Kort historikk

Hakadal jernverk er trolig Norges eldste, og kan ha hatt sin første driftsperiode alt på 1400-tallet. Jernverket ble lagt hit på grunn av fossefallet. Malm ble først henta fra åsene rundt, og fra Grua på Hadeland. Trekull ble henta fra skogen rundt. Senere fikk verket malmen transportert helt fra Sørlandet.

Kronen engasjerte seg etter hvert i drifta av jernverksvirksomheten rundt Østlandet, blant annet var det behov for kanonkuler pga. de mange krigene. Etter hvert så myndighetene også de sivile behov for ovner, redskap, spiker etc., og det ble innført privilegier for å få til slik produksjon. I begynnelsen av 1600-tallet ble jernverket drevet som kongelig jernkompani, som i 1627 fikk enerett til å anlegge og drive bergverk i hele Norge. I 1641 overtok private eiere disse privilegiene.

Verket opplevde en glansperiode de tre første tiårene av 1700-tallet, pga. nye malmforekomster på Hellerudåsen, og leveranser til den store nordiske krig. I en periode etter dette forfalt Verket, men i 1798 ble det kjøpt opp av Bernt Anker, som var Norges rikeste mann. Han ansatte Nicolaus Magnus Widerberg fra Sverige som sin forvalter. I 1820 overtok Peder Anker, eidsvollsmann og landets første statsminister, som innledet en ny glansperiode for Hakadals Verk. Han bygde blant annet sju plasser for jernverksarbeiderne, etter hvert ble det ti boplasser totalt. Disse plassene finnes fortsatt, og inngår i hensynssona. Da Peder Anker døde i 1824, overtok svigersønnen grev Herman Wedel-Jarlsberg som eier.

I 1827 kom loven om allmueskoler i landdistrikter. Denne lova påbød at alle Verk eller bruk med mer enn 30 ansatte måtte lage en fast skole for barna. Skolen på Nes startet i 1835, som Nittedals første faste skole. Skolen hadde fra starten 94 barn fordelt på tre klasser. Nicolaus Widerberg og sokneprest Holmboe var engasjert i realiseringen av skolen. Skolen ble drevet fram til 1880, da Hagen skole ble bygget.

Skolen på Nes, bygdas første skole. Foto: Margret Lie Wessel

Under Nicolaus Widerbergs tid som forvalter (1798-1841) var det både jernverksdrift med masovn, stangjernshammer, smie og støperi på verket. I tillegg var det jordbruk, skogbruk, mølle, teglverk, sagbruk og kalkovn. Hakadals Jernverk ble nedlagt i 1869.

Bebyggelsen på Burås er bygd i samme stil som hovedhuset på Verket. Burås hadde et vakkert hageanlegg med to fiskedammer og en 400 meter lang allé, men senere delte jernbanen hagen i to, og veien ble lagt om. I 1825 ble det anlagt et privat gravsted. Gravstedet har ringmur i stein og et hovedkors i jern, som fortsatt er intakt. På gravstedet er det to urner som markerer graven til Else og Nicolaus Widerberg som eide gården Burås fra 1822. I tillegg er fem av familiens medlemmer gravlagt der. På Burås sag i sørøstlig del av sonen stod det ei sagstue, med husmann som var sagmester alt på 1600-tallet. Tidlig på 1920-tallet ble det anlagt sidespor fra jernbanen. Sagbruket ble lagt ned i 1947, men det er fortsatt bevart rester av virksomheten i området.

SEFRAK- registreringer i hensynssona

<i>Gårdsnavn</i>	<i>Gbnr.</i>	<i>Adresse</i>	<i>Bygningsnr.</i>	<i>SEFRAK-nr.</i>	<i>Beskrivelse</i>
Holm	45/1	Holmsida 137	151095895	0233-0017-001	Bolig på Lyssaker
Holm	45/1	Holmsida 126	151095925	0233-0017-002	Bolig på Steinerud
Holm	45/1	Holmsida 115	151095941	0233-0017-003	Bolig på Tangen
Holm	45/3	Holmsida 105	6899676	0233-0017-004	Bolig på Thors
Holm	45/1	Holmsida 73	151095968	0233-0017-005	Bolig på Ekra
Holm	45/1	Holmsida 61	151095992	0233-0017-006	Bolig på Smedbakken
Holm	45/1	Holmsida 45	151096018	0233-0017-007	Bolig på Skansen
Holm	45/1	Holmsida 33	151096050	0233-0017-008	Bolig på Blåsås
Nes	51/1	Fuglåsveien 11	151133959	0233-0017-011	Husmannsstue, Nesleberget
Nes	51/1	Fuglåsveien 11	151107680	0233-0017-012	Stabbur på Nesberget
Nes	51/1		151094589	0233-0017-013	Skogmesterbolig
Nes	51/1		151134955	0233-0017-014	Uthus til skogmesterbolig
Nes	51/1	Greveveien 41	151094600	0233-0017-015	Ovnshus, Nes teglerk
Nes	51/1		151094619	0233-0017-016	Verksbygning, Nes teglerk
Nes	51/1	Greveveien 36	151094538	0233-0017-017	Møllebolig
Hytten	44/1	Greveveien 58	151094635	0233-0017-018	Hovedbygning/forvalter- bolig
Hytten	44/1	Greveveien 60	151094686	0233-0017-019	Sidebygning (drengestue)
Hytten	44/1		151094783	0233-0017-020	Stabbur
Hytten	44/1		151094791	0233-0017-021	Stabbur 2
Hytten	44/1		151094775	0233-0017-022	Mjølkebu
Hytten	44/1		151094759	0233-0017-023	Låve m/fjøs
Hytten	44/1	Greveveien 72- 78	151094678	0233-0017-025	Sidebygning/arbeider- bolig
Hytten	44/1		151094805	0233-0017-026	Sveiserbolig/bryggerhus
Hytten	44/1	Greveveien 55	151094694	0233-0017-027	Smedstua
Hytten	44/1		151094716	0233-0017-028	Smie/verksted
Hytten	44/1		151094724	0233-0017-029	Snekkerstua
Hytten	44/1	Greveveien 51	151094732	0233-0017-030	Bakkestua (arbeiderbolig)
Nes	51/1	Fuglåsveien 5	151094562	0233-0017-036	Hovedbygning, Nes
Nes	51/1		151094570	0233-0017-037	Sidebygning, Nes

Nyere tids kulturminner

- Damanlegg
- Kraftverket med rørgate i Verksfossen
- Kraftverket i Sagfossen
- Industribygninger på østsiden av elva, herunder teglverket og kornmøllen
- Sagbruket og sagdammen under Burås

Begrunnelse for hensynssone c)

Hakadals verk utmerker seg regionalt med estetiske og arkitektoniske kvaliteter, og svært stor opplevelsesverdi. Hakadals Verk har, som Norges eldste jernverk, stor kunnskapsverdi knyttet til nærings- og industrihistorie, landbruks- og sosialhistorie. Her var det stor aktivitet med jordbruk, skogbruk, mølle, teglverk, sagbruk, kalkovn, stangjernshammer, smie og støperi gjennom flere historiske epoker. Hensynssonen rommer en mangfoldig eldre bebyggelse, og har høy pedagogisk verdi og identitets- og

symbolverdi i bygda. Bosettingsstrukturen med herskapelig hovedbygning, industribygningene og driftsbygninger for jordbruket, arbeiderboliger og Nes skole, sammen med kulturen i landskapet, dammer og fosser har høy grad av autentisitet og inngår i en viktig helhetlig sammenheng.

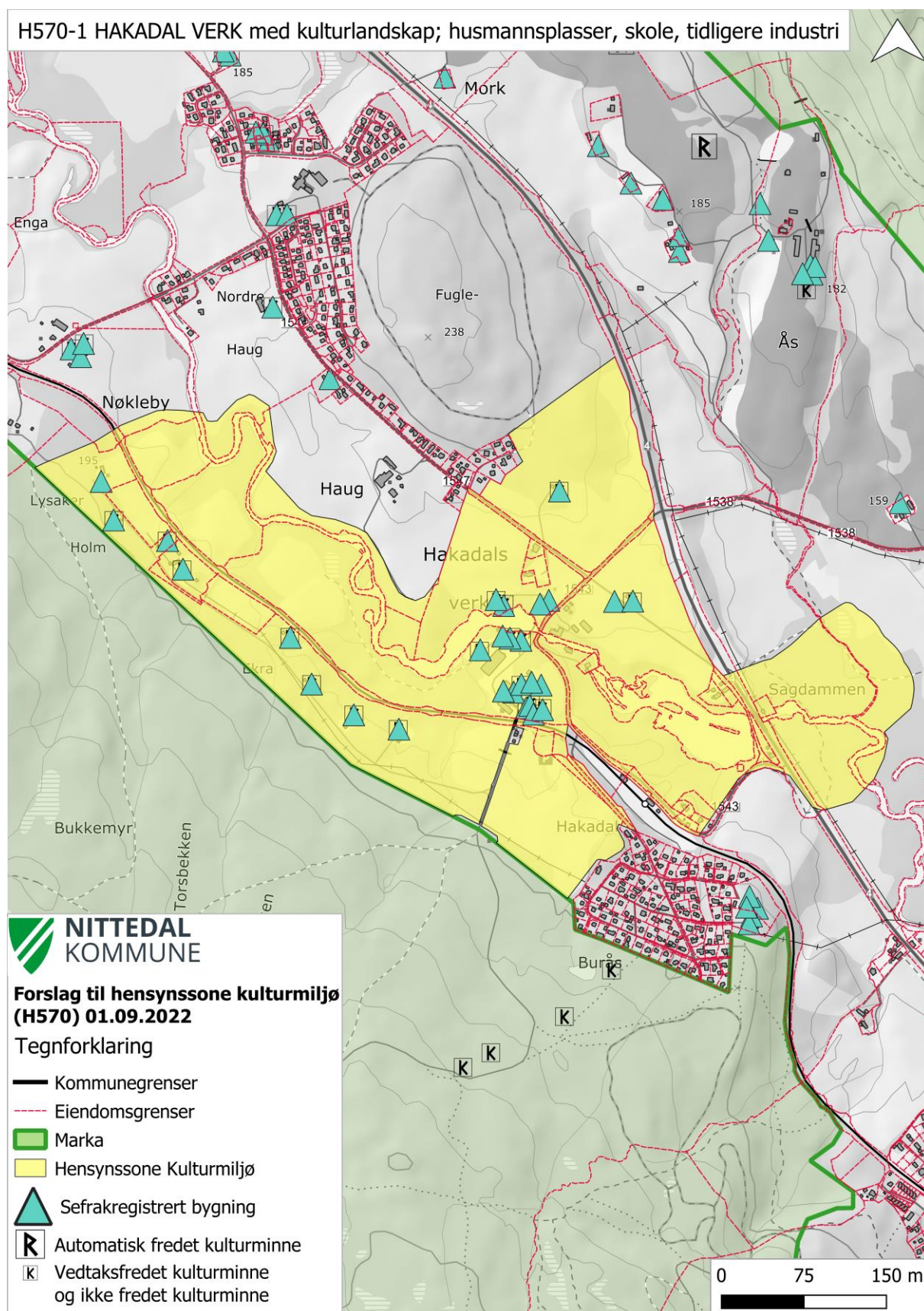
Arbeiderboligene langs skogkanten på Holmsiden er bevarte og sjeldne i sitt slag. Hakadals Verk med industrimiljø, arbeiderbolig, skole og husmannsplassene langs Holmsia er kulturmiljø av nasjonal verdi. Det er ingen nye hus i området, men flere mindre kulturmiljø av lokal verdi med godt bevart bebyggelse. Hovedbygningen på Hakadals Verk har høy autentisitet og kunstnerisk, arkitektonisk verdi og er av svært høy verneverdi.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- Viktige enkeltelementer og strukturer skal bevares, slik at de historiske sammenhengene kan leses og oppleves i landskapet. Herunder særlig; storgårdsmiljøet, snekkerverkstedet, dammen, elva, kraftverkene, teglverksbygningene, den gamle skolen på Nes og husmannsplassene.
- Landskapets hovedtrekk mht. bebyggelse, vegstruktur og arealbruk skal bevares.
- Åsprofiler, landskapssilhuetter og horisontlinjer skal ivaretas, herunder siktlinjer mellom Hakadal stasjon og Hakadals Verk.
- Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturminnet/kulturmiljøet.
- Ved tiltak på vernede bygninger skal det legges særlig vekt på å opprettholde husets karakter og særtrekk, og eksteriørmessige kulturhistoriske og arkitektoniske verdier. Opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer bevares i så stor utstrekning som mulig.
- Arbeiderboligene langs Holmsia grenser til et viktig ravineområde. Graving, fylling og planering av ravinelandskapet er ikke tillatt. Hugging/avvirkning må bare skje i samarbeid med kommunens grøntforvaltning.

Forslag til forvaltning

- Skjøtsel, rydding, skilting og tilrettelegging for publikum. Hakadals Verk forvaltes av privat eier og er i god stand.
- Imøtekomme tiltak for ny bruk av eksisterende bygninger, der bygningenes eksteriør beholdes eller endres lite.
- Istandsetting og opprusting av gamle veifar, stier og bruer. Dette bør utføres i samråd med, eller samarbeid mellom, forvaltningsmyndighet, antikvarisk myndighet og eier.
- Skjøtsel og skilting av området ved den gamle saga under Burås.
- Etablering av ny sti langs Hakadalselva. Dette ville legge til rette for rekreasjon og kulturhistoriske opplevelser.
- Historien kan innarbeides i lokalhistorisk formidling i skolen. Hakadals verk er av stor historisk betydning for bygda.
- Vedlikeholde og skilte Widerbergs gravsted.

4.5.3. Hakadal stasjon

Lokalisering

På vestsida av bygda. Sør for Hakadals Verk, øst for Hakadalsfeltet.

Kort historikk

Hakadal stasjon ble åpnet i 1900, to år før Gjøvikbanen stod ferdig, og den svenske kronprinsen Carl Gustav kom for å markere åpningen. Den staselige stasjonsbygningen i dragestil er bygget etter en typetegning tegnet av arkitekt Paul Due, og ble oppført i laftet tømmer uten ytre kledning. Bygningene på stasjonen ble produsert som prefabrikkerte hus på Strømmen Trevarefabrikk. Til å begynne med var det damplokomotiv som dro vognene. Ved stasjonen ble det anlagt en dam, for at dampkjelene i lokomotivet kunne etterfylles med vann fra Buråsbekken. Venterommet kom i 1950, da stasjonsbygningens dragestil også ble modifisert. I 1961 ble Gjøvikbanen elektrifisert. På Hakadal stasjon ble det etter hvert drosjeholdeplass, telefon og postkontor. Stasjonen har vært ubemannet siden 1991, og postkontoret ble nedlagt i 1996.

Hakadal stasjon. Foto: Margret Lie Wessel.

Hakadal stasjon ble viktig for salg av plank fra sagbruket på Hakadals Verk og transport av plank og slip fra Aas gård, og det ble lagret store plankestabler i nærheten av stasjonen.

Tidlig på 1920-tallet ble det anlagt et sidespor til sagbruket, slik at jernbanevogner med last ble vinsjet opp til stasjonsområdet. Sagbruket ble lagt ned i 1947, men sporene etter den gamle saga og deler av jernbanesporet er fremdeles synlig.

Nyere tids kulturminner

- Hakadal stasjon, med stasjonsbygning, godshus og uthus
- Rester av det gamle sidesporet til sagbruket, med dreieskive

Begrunnelse for hensynssone c):

Hakadal stasjon har en høy historisk og pedagogisk verdi i Nittedal. Hakadal Stasjon har hatt en sentral plass i sagbruksdriften på Hakadals Verk og inngår som et viktig element i dette kulturmiljøet.

Hakadal stasjon og hele stasjonsområdet representerer en viktig del av dampjernbanens historie, og har høy identitets- og symbolverdi. Stasjonsbygningen er

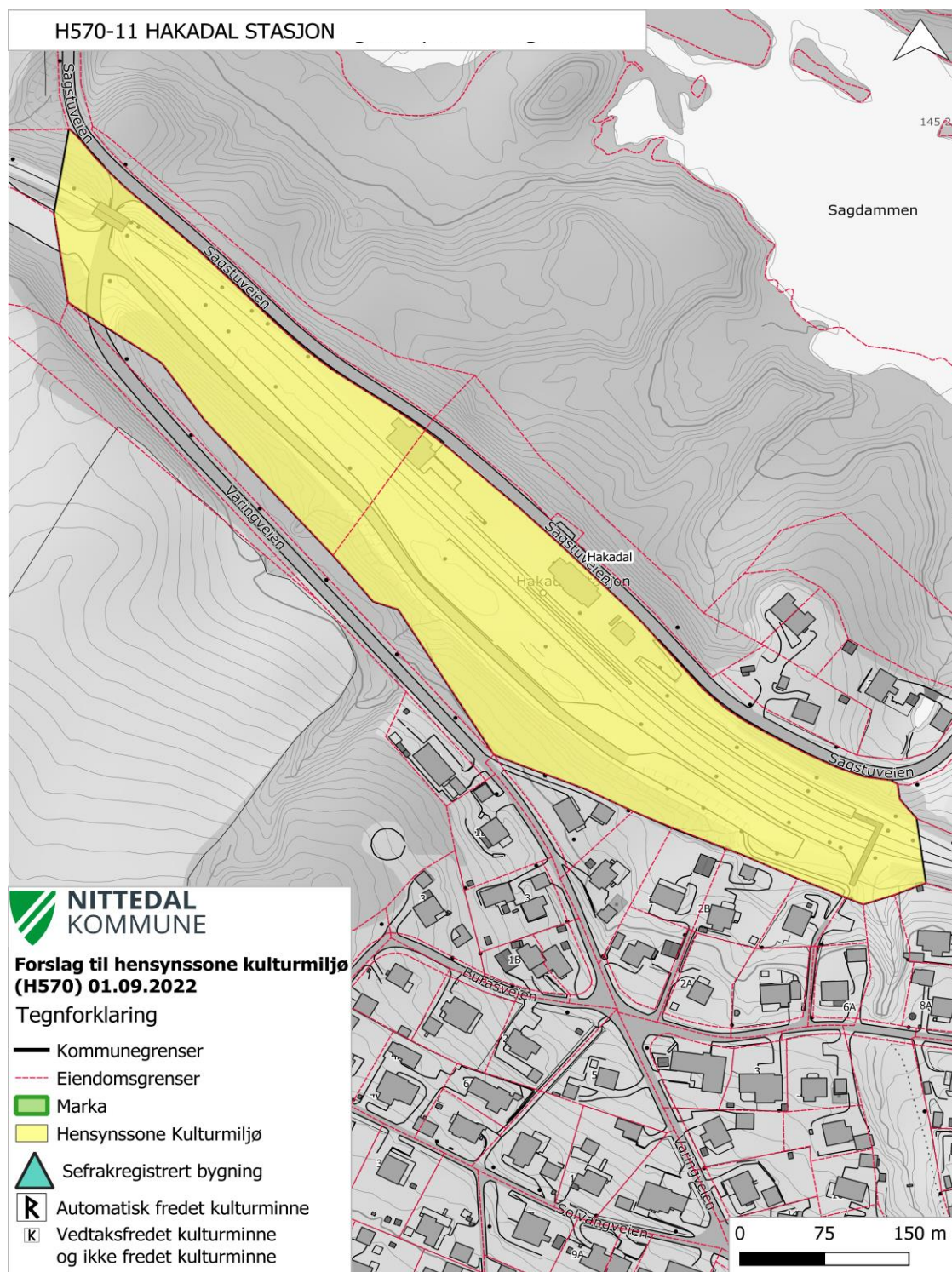
tegnet av arkitekt Paul Due og har arkitekturhistorisk betydning. Bygningen er representativ for stasjonsbygg i Norge rundt århundreskiftet, og typisk for den nasjonalromantisk inspirerte utviklingen. Stasjonsmiljøet er autentisk og godt bevart.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø. (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- Ved byggetiltak på eller nær stasjonen skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med målsetting å ivareta kulturmiljøets kvaliteter. Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturmiljøet.
- Ved byggetiltak skal tilstrekkelig avstand til stasjonsbygningene vektlegges.
- Ved tiltak på stasjonsbygningene skal det legges særlig vekt på å opprettholde byggenes eksteriør, stilmessige karakter og særtrekk. Opprinnelige detaljer som panel, listverk, vinduer, dører og takteking bevares i så stor utstrekning som mulig.
- Siktlinjer mellom Hakadal stasjon og Hakadals Verk skal ivaretas.
- Vegetasjon som gamle, markante trær skal søkes bevart. Dette gjelder særlig alléen av spisslønn langs veien ved stasjonen.

Forslag til forvaltning

- Imøtekomme tiltak for ny bruk av eksisterende bygninger, der bygningenes eksteriør beholdes eller endres lite.
- Skjøtsel av alléen ved Hakadal stasjon
- Skjøtsel langs elva og merking av sidesporet til sagbruket.

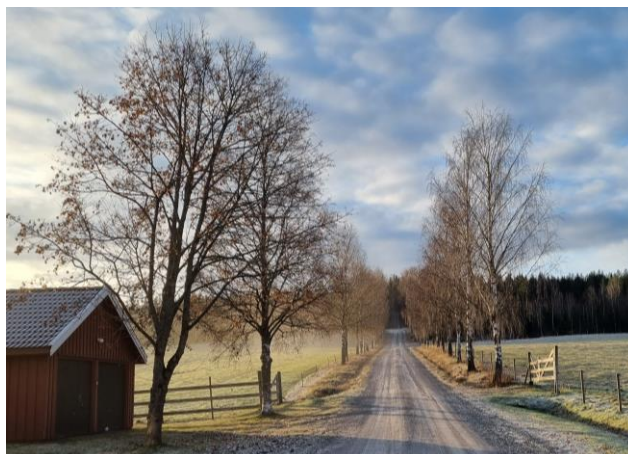

4.5.4 Greveveien

- fra kommunegrensa i sør til Hakadal i nord

Lokalisering

Greveveien går nordvest i Nittedal, fra Hakadals Verk, gjennom Nordmarka forbi Ørfiske. Strekningen gjennom Nittedal er ca. 6-7 kilometer lang. Gjennom Oslo kommune fortsetter veien helt til Maridalen, og er i alt ca. 20 kilometer lang.

*Greveveien sett fra Hakadal Verk og sørover.
Foto: Nittedal kommune*

Kort historikk

Den første organiserte veibyggingen i Maridalen begynte på slutten av 1700-tallet. Peder Anker fikk i åra 1791–93 bygget Ankerveien over åsene fra Bogstad til Hammeren. Denne veien var først og fremst beregnet som forbindelse mellom Ankers industribedrifter på Bogstad og Hammeren, som begge var underavdelinger av Bærums Verk. Greveveien utgjorde en forlengelse av Ankerveien fra Maridalshammeren til Hakadals Verk. Veien ble planlagt av Peder Anker, men anlagt av hans svigersønn grev Wedel Jarlsberg i 1823-25. Veien fikk navn etter Jarlsbergs tittel.

Nicolaus Magnus Widerberg ledet arbeidet. Veiarbeidet ga arbeid til mange bønder og husmenn langs veien, men trakk også tilreisende. Blant annet arbeidet 70 värmlendinger på Greveveien. Stedsnavn som Svenskemyra og Svensketjernet øst for Ørfiske kan være minner fra den tida.

I starten var Greveveien for det meste en vei for malm- og rujernskjørerne. Da jernproduksjonen opphørte i 1869 tok plankekjørerne over Greveveien med trelasttransport fra Hakadal til Brekke. Greveveien fungerte som anleggsvei under byggingen av Gjøvikbanen og ble da delvis ombygd. I 1911 ble Ørfiskevannet demmet opp, og Greveveien måtte legges om, men deler av den gamle traséen finnes fortsatt. Med den nye Hadelandsveien som stod ferdig i 1872, og jernbanen som kom i 1901, mistet Greveveien mye av sin betydning. Senere har Greveveien vært brukt som skogsbilvei, men brukes i dag mest som turvei. Langs veien er noen av de gamle milestolpene bevart.

Greveveien var i mange år hovedadkomst til Kristiania for bøndene fra Hadeland og Hakadal. Veien gjorde Ankers og Wedels skoger lettere tilgjengelige enn noen andre skogdistrikter i landet og åpnet for første gang det østlige Nordmarka for litt større alminnelig trafikk.

Greveveien var privat bomvei. Den opprinnelige Bomstua fra tidlig 1800-tallet stod ved enden av Bombakken, men ble revet. Dagens Bomstue står i bunnen av bakken nær jernbanelinjen, og er betydelig yngre, antagelig fra 1950-tallet. Fra gårdsplassen opp til den gamle bomstua ved skogkanten står det i dag en lang bjørkeallé. En gang skal alléen ha bestått av osp og ask.

Husmannsplassen Fredrikstad var opprinnelig seter på gården Bjertnes, som ble bosatt av en husmann tidlig på 1800-tallet. I 1927, to år etter at Greveveien stod ferdig, ble plassen solgt til grev Wedel Jarlsberg. Ved Fredrikstad ble det også drevet sagbruk fra 1917 til 1936, og ruiner etter sagbruket er fortsatt synlig i elva sør for tunet.

SEFRAK- registreringer i hensynssonen:

<i>Gårdsnavn</i>	<i>Gbnr.</i>	<i>Bygningsnr.</i>	<i>SEFRAK-nr.</i>	<i>Beskrivelse</i>
Løstad	42/1	151134947	0233-0017-009	Ruin. Bolighus på gamle Bomstua.
Løstad	42/1	151133967	0233-0017-010	Ruin. Uthus/bomstue.
Døli	41/34	151060269	0233-0013-017	Fredrikstad. Hovedbygning
Døli	41/34	151060250	0233-0013-018	Fredrikstad. Gamlestua
Døli	41/34	151060277	0233-0013-019	Fredrikstad. Stallåve
Døli	41/34	151060285	0233-0013-020	Fredrikstad. Stabbur
Døli	41/34	151060277	0233-0013-021	Fredrikstad. Fjøs/uthus

Andre nyere tids kulturminner

- Bomstua
- Sagbruket på Fredrikstad

Begrunnelse for hensynssone c)

Greveveien har stor samferdsels- og næringshistorisk kunnskapsverdi, og bruksverdi som en populær turvei. Den viser stor tidsdybde, og kan knyttes til flere historiske epoker og virksomheter med stor betydning for Nittedals historie og identitet, herunder blant annet Hakadals Verk, trelasthandel, Gjøvikbanen og husmannsvesenet. Flere kulturminner langs Greveveien har selvstendig verdi og bidrar til å øke opplevelsesverdien til Greveveien som helhetlig kulturmiljø.

Det har stått ei bomstue ved enden av Bomstualléen siden tidlig på 1800-tallet. Dagens Bomstue har derfor en kontinuitet lengre tilbake i tid, og har viktig pedagogisk funksjon i kulturmiljøet. Husmannsplassen Fredrikstad med sagbruksruiner er autentisk og velbevart, med opprinnelige bygninger. Plassen har stor opplevelses- og kunnskapsverdi.

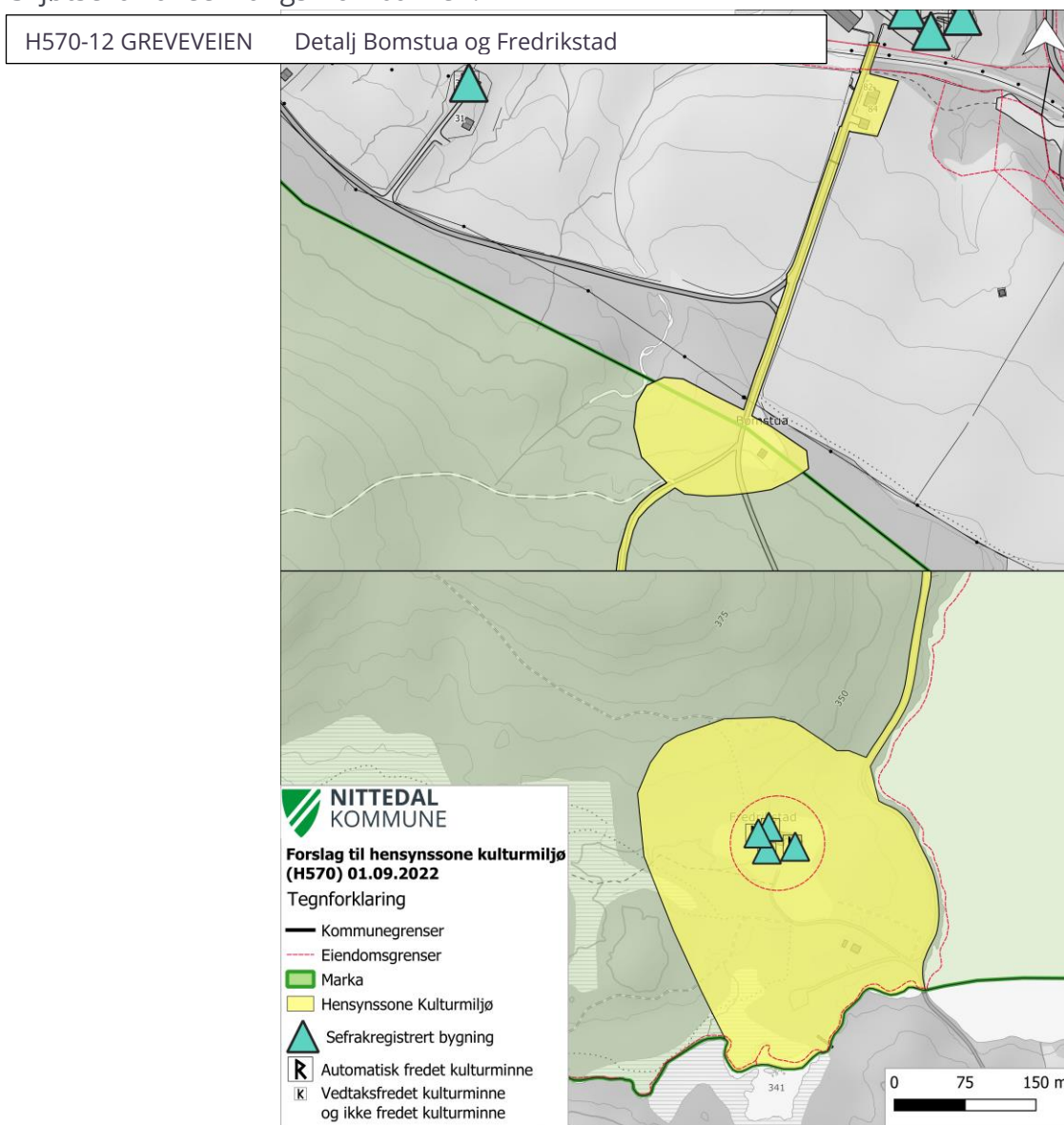
Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø. (PBL 2009 § 11-8, bokstav c)

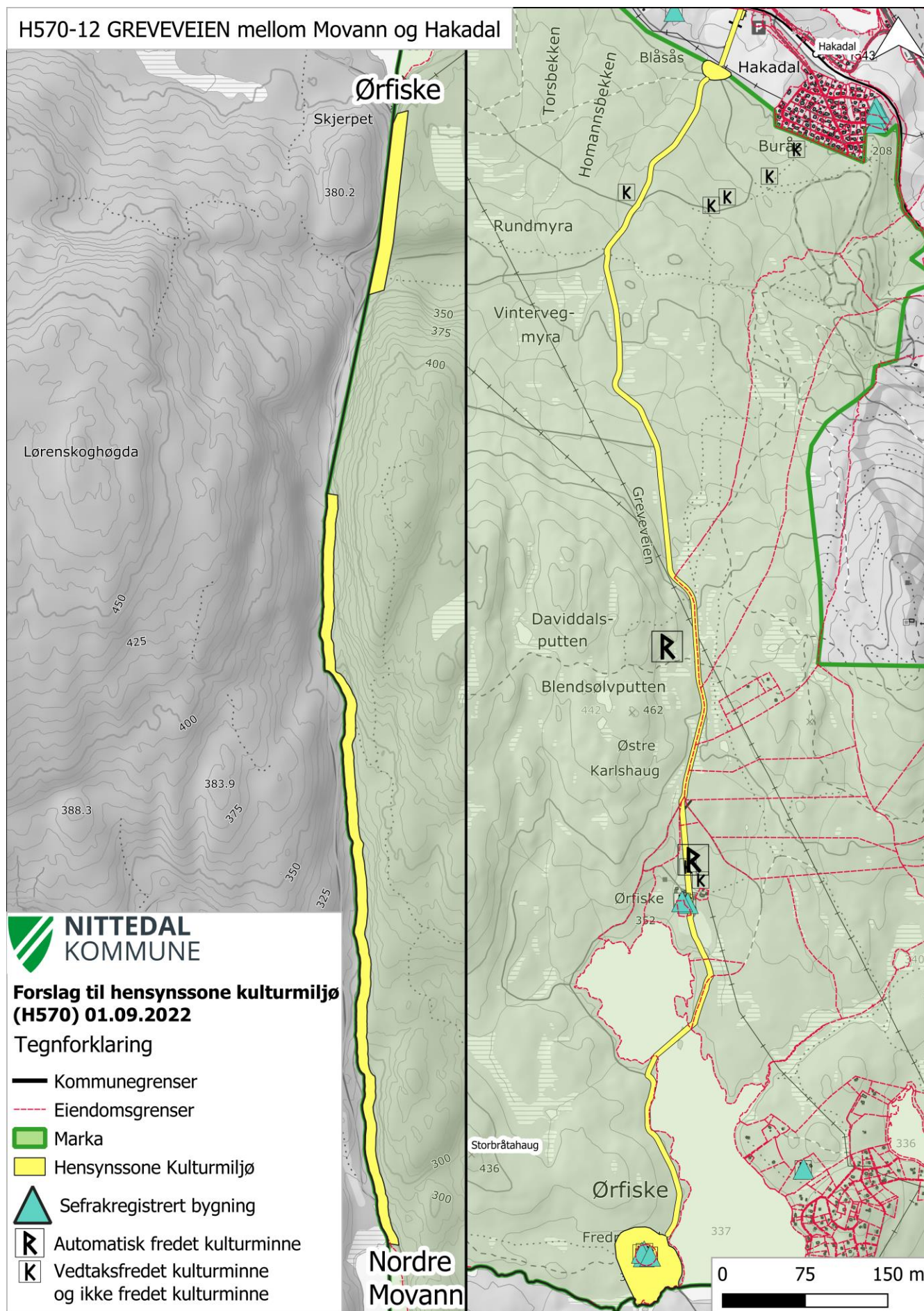
- Landskapets hovedtrekk skal bevares, mht. blant annet vegstruktur, bebyggelse og arealbruk. Viktige enkeltelementer og strukturer skal bevares, slik at de historiske sammenhengene kan leses og oppleves langs veitraséen.

- Nye byggetiltak skal tilpasses, og primært underordnes hensynet til Greveveien, og viktige enkeltelementer langs veien.
- Alléen langs Bombakken skal ivaretas.
- Ved tiltak på verna bebyggelse skal fylkeskommunen gis anledning til å uttale seg.
- Tiltak for å synliggjøre, skjøtte, tilrettelegge og formidle Greveveien bør skje i samråd med antikvariske myndigheter og Nittedal kommune.

Forslag til forvaltning

- Synliggjøre, skjøtte, tilrettelegge og formidle Greveveien for innbyggerne i Nittedal, turgåere og andre som benytter seg av den.
- Skilte/merke og formidle viktige enkeltelementer, med tanke på å forhindre skade fra skogbruk og synliggjøre den historiske betydningen. Veien bør også merkes tydelig i kommunens kartløsninger.
- Skjøtsel, tilrettelegging og formidling av husmannsplassen Fredrikstad, med bygninger og tilhørende kulturlandskap, og ruinene etter sagbruket.
- Skjøtsel av alléen langs Bombakken.

4.5.5. Hakadal kirke

- med kulturlandskap

Lokalisering

Hakadal kirke ligger vakkert til på et høydedrag nordøst i bygda. Kirka er synlig på lang avstand, og blir fremhevet av sin hvite farge i

kulturlandskapet. Kirkestedet har en plassering som favner de fire himmelretningene og uttrykker frihet fra grenser og hegn. Kirka ble bygd på den eldste og beste gården

(Kirkeby), som ga grunn til

bygningen fordi det allerede

var et hellig sted med gravplass der. Selve kirkestedet strekker seg fra lia sør for kirkehuset opp til jernaldergravene på Klokkertoppen nord for kirka.

Hakadal kirke. Foto: Margret Lie Wessel

Kort historikk

Hakadal kirke er en liten langkirke bygget mellom 1605 og 1610. Kirka ble opprinnelig bygget i tømmer og var liten og lav. Den var brun og tjærebredd i flere hundre år, men ble panelt på 1800-tallet. Kirka er i dag ei firedelt langkirke med skip og kor. Bygningen har vokst gradvis mot vest og takhøyden har blitt hevet. Mange reparasjoner og utvidelser har foregått opp gjennom tidene. I 1732 ble kirkeskipet forlenget vestover og først i 1849 ble tårnet bygget og kirka ble malt – først grå, senere hvit slik vi ser den i dag. Sakristiet ble antagelig fornyet i 1890. Interiøret er preget av arkitekt Arnstein Arnebergs istandsetting i 1955, da interiøret fra 1732 delvis ble gjenskapt. Altertavle, døpefont og prekestol er skåret på begynnelsen av 1700-tallet.

Dr. Phil. Eivind Engelstad undersøkte Hakadal kirke grundig i perioden 1939-44 før restaureringen i 1955. Denne restaureringen benyttet en av landets mest anerkjente arkitekter, Arnstein Arneberg, til å tilbakeføre interiøret til det uttrykket som rådet i 1732 med akantusdekorasjoner i kirka. Det var Johan Jørgen Schram som skar hele utsmykkingen; prekestol med himling, døpefont og altertavle.

Kirkeby er regnet som den eldste gården i Hakadal og utgjør, sammen med Kirkerud, et vakkert kulturlandskap rundt kirka. Kirkerud er opprinnelig utskilt fra Kirkeby gård. Hensynssona strekker seg på begge sider av Gamleveien (den Bergenske Kongevei). Like nord for kirka ligger et gravfelt med tre jernaldergravhauger (Klokkertoppen).

Fornminner:

- Jernaldergraver på Klokkertoppen (ID 32057)
- Hakadal kirkested med middelalderkirkegård (ID 84461)

SEFRAK- registrerte bygninger i hensynssonen:

<i>Gårdsnavn</i>	<i>Gbnr.</i>	<i>Adresse</i>	<i>Bygningsnr.</i>	<i>SEFRAK-nr.</i>	<i>Beskrivelse</i>
Kirkeby østre	58/13	Kirkebyenga 13	151107958	0233-0015-030	Hovedbygning, Kirkeby. Jakobsløkka
Kirkeby østre	58/13		151107931	0233-0015-031	Fjøs, Kirkeby-Jakobsløkka
Kirkeby vestre	59/14	Okgarsveien 6	151110568	0233-0015-035	Hovedbygning, Øvre Kirkeby. 1700-tallet
Kirkerud	57/1	Gamleveien 712	151108172	0233-0015-032	Hovedbygning, Kirkerud. 1720-1750 (ombygd)

Nyere tids kulturminner

- Hakadal kirke
- Kapellet/Kirkestua
- Kirkebyveien 8 (eiendom i jugendstil c. 1922)

Vernestatus

Hakadal kirkested er freda. Kirka med kirkegård er regulert i detaljreguleringsplan fra 2014, med planID 341. Kirka med middelalderkirkegård er båndlagt etter lov om kulturminner. Området utenfor fredningsområdet foreslås til hensynssone c).

Begrunnelse for hensynssone c)

Hakadal er et kirkested med historie tilbake til middelalderen. Kirkestedet har høy identitets- og symbolverdi for bygda og er en historie- og kulturbærer av stor betydning. Både kirkebygget fra 1600-tall og kirkegården fra middelalderen er automatisk freda. Kirka har høy grad av autenticitet; de to østlige delene, koret og den østlige delen av skipet, stammer fra den opprinnelige kirka fra 1609. Hakadal kirke har høy kunstnerisk og arkitektonisk verdi, og er vakkert utsmykket og intim.

Hakadal kirke er en av tre kirker i bygda. Det har vært kirkested her tilbake til slutten av 1000-tallet. Kirkestedet har vokst i takt med utviklingen i bygda og gjennomgått flere endringer og stilepoker. Kulturmiljøet Hakadal kirke er vurdert til å ha regional verdi. Kirka er et landemerke som ligger majestetisk til på et høydedrag, og har klar kulturhistorisk sammenheng med landskapet rundt.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø. (PBL 2009 § 11-8, bokstav c)

- Det åpne landskapsrommet skal bevares slik at de historiske sammenhengene og kirkens rolle i landskapet kan leses og oppleves

- Bebyggelse eller annet som reduserer opplevelsen av kirken og det helhetlige kulturlandskapet tillates ikke. Siktlinjer mellom kirka, Klokkehaugen og Glitre sanatorium skal hensyntas.
- Landskapets hovedtrekk, bebyggelses- og veistruktur, og nåværende arealbruk skal bevares. Skogen skal fortsette å fungere som en buffer mot bebyggelse.
- Karakteristiske trekk i kulturlandskapet, som topografi, trerekker, veifar, landskapsrom, vegetasjon, steingjerder og lignende skal ivaretas. Gamle, markante trær søkes bevart, men der trær kommer i konflikt med kirkens siktlinjer, tillates beskjæring eller i ytterste konsekvens hugging og nyplanting.
- Innenfor hensynssona skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturmiljøets kvaliteter. Nye byggetiltak må tilpasses, og primært underordnes, eksisterende bebyggelse og bebyggelsesstruktur. Tilstrekkelig avstand til verneverdig bebyggelse og fornminner i hensynssona skal vektlegges.
- Ved tiltak på verna bebyggelse skal fylkeskommunen gis anledning til å uttale seg. Ved tiltak på det freda kirkebygget eller kirkegården må Riksantikvaren kontaktes.

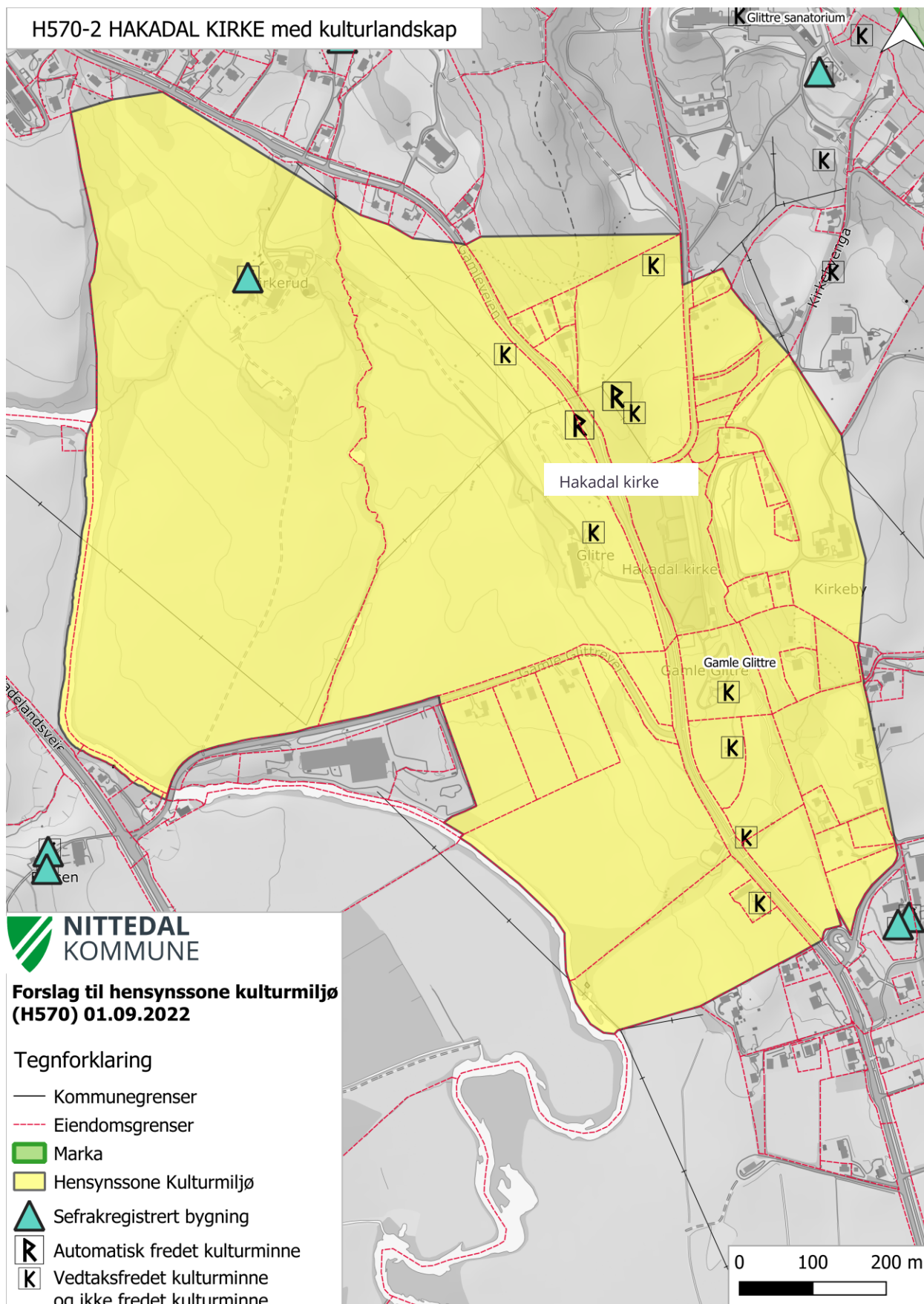
Forslag til forvaltning

- Ta vare på og formidle viktige enkeltelementer og strukturer ved det gamle kirkestedet.
- Skilte fornminner og tilrettelegge for folks opplevelse av kulturmiljøet rundt Hakadal kirke
- Legge til rette for kulturopplevelser i tilknytning til kirka ved for eksempel opprettholdelse av veikirke, konserter etc.
- Utarbeide en verneplan etter gravplassforskriften, i samarbeid med lokal gravplassmyndighet.

Kirkestedet sett fra nord. Foto: Nittedal kommune

4.5.6. Glittre sanatorium

- et viktig landemerke i Nittedal

Lokalisering

Glittre sanatorium ligger i et høyt daldrag nordøst i bygda, med utsyn sørover mot Hakadal kirke. Den er et stort og markant signalbygg i bygda, og er omkranset av skog i vest, nord og øst. Behandlingen ved tuberkulosesanatoriene var basert på den tyske legen Herman Brehmers prinsipper, hvor frisk luft og ro stod sentralt, og Glittre har en typisk beliggenhet, med god tilgang til naturen og fritt utsyn utover dalen i sør.

Kort historikk

Glittre sanatorium for tuberkulose ble opprettet i 1903 av dr. John Mjøen, i en stor trebygning like ved Hakadal kirke. Tidlig på 1900-tallet var tuberkulose en folkesykdom som årlig tok livet av tusenvis av mennesker i Norge. Sykdomsforløpet varte ofte i mange år, og det folkelige navnet «tæring» hentyder mot den gradvise svekkelsen som sykdommen førte til. Det gamle hovedbygget «Gamle Glittre» ved kirka ble revet i 1965. Sidebygningen, som var den siste bygningen som var igjen ble revet høsten 2016. Sidebygningen var i sveitserstil, og var trolig dekorert av Karl Anderson.

I 1920 ble drifta av Glittre overtatt av staten, som bygget det som siden har blitt kalt «Nye» Glittre sanatorium. Bygningen ble reist i murstein som ble fraktet opp med hesteskyss fra Hakadal stasjon. Bygget stod ferdig i 1925, som et fire etasjers gult *Soria Moria* i skogkanten ovenfor Hakadal kirke. Glittre ble da en av bare en håndfull statssanatorier i Norge, og hadde 160 sengeplasser.

I etterkrigstida avtok antallet sykdomstilfeller kraftig, etter hvert som antibiotika som kunne kurere sykdommen ble tilgjengelig. Glittre Sanatorium gikk da over til å bli et generelt lungesykehus, som ble drevet av staten til 1990. Glittre var en helseinstitusjon av høy kvalitet for lunge og hjertesyrke, som bidro til å sette Nittedal på kartet og har vært en betydelig arbeidsplass i bygda.

I 1991 ble Glittre overtatt av Landsforeningen for Hjerte- og Lungesyke, som drev Glittreklinikken som et landsdekkende spesialsykehus og kompetansesenter for lungemedisinsk behandling og rehabilitering. Klinikken ble nedlagt i 2018.

Hovedinngangen på Glittre. Foto: Nittedal kommune

I tillegg til det markante hovedbygningen omfatter hensynssona også anlegget omkring sanatoriet med hageanlegg, stisystem, og en rekke boligbygg som ble bygget for å huse helsepersonell.

Kulturlandskapet i lia bak sanatoriet. Foto: Nittedal kommune

SEFRAK- registrerte bygninger i hensynssona:

Gårdsnavn	Gbnr.	Bygningsnr.	SEFRAK-nr.	Beskrivelse
Kirkeby	58/75	151108032	0233-0015-029	Verksted med hobbyrom, Glittre sanatorium

Vernestatus:

Området foreslås til hensynssone c)

Begrunnelse for hensynssone c):

Glittre sanatorium er et viktig landemerke og signalbygg i Nittedal, med høy arkitektonisk og arkitekturhistorisk verdi, samt symbol- og identitetsverdi. Anlegget representerer og formidler en viktig del av norsk sosial – og medisinhistorie. Bygningsmassen er bygget på og endra flere ganger, men har i svært stor grad bevart et autentisk og opprinnelig utseende. Området rundt sanatoriet og øvrig bebyggelse fremstår som helhetlig med stor grad av lesbare sammenhenger, som gir det en særlig høy pedagogisk- og opplevelsesverdi.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

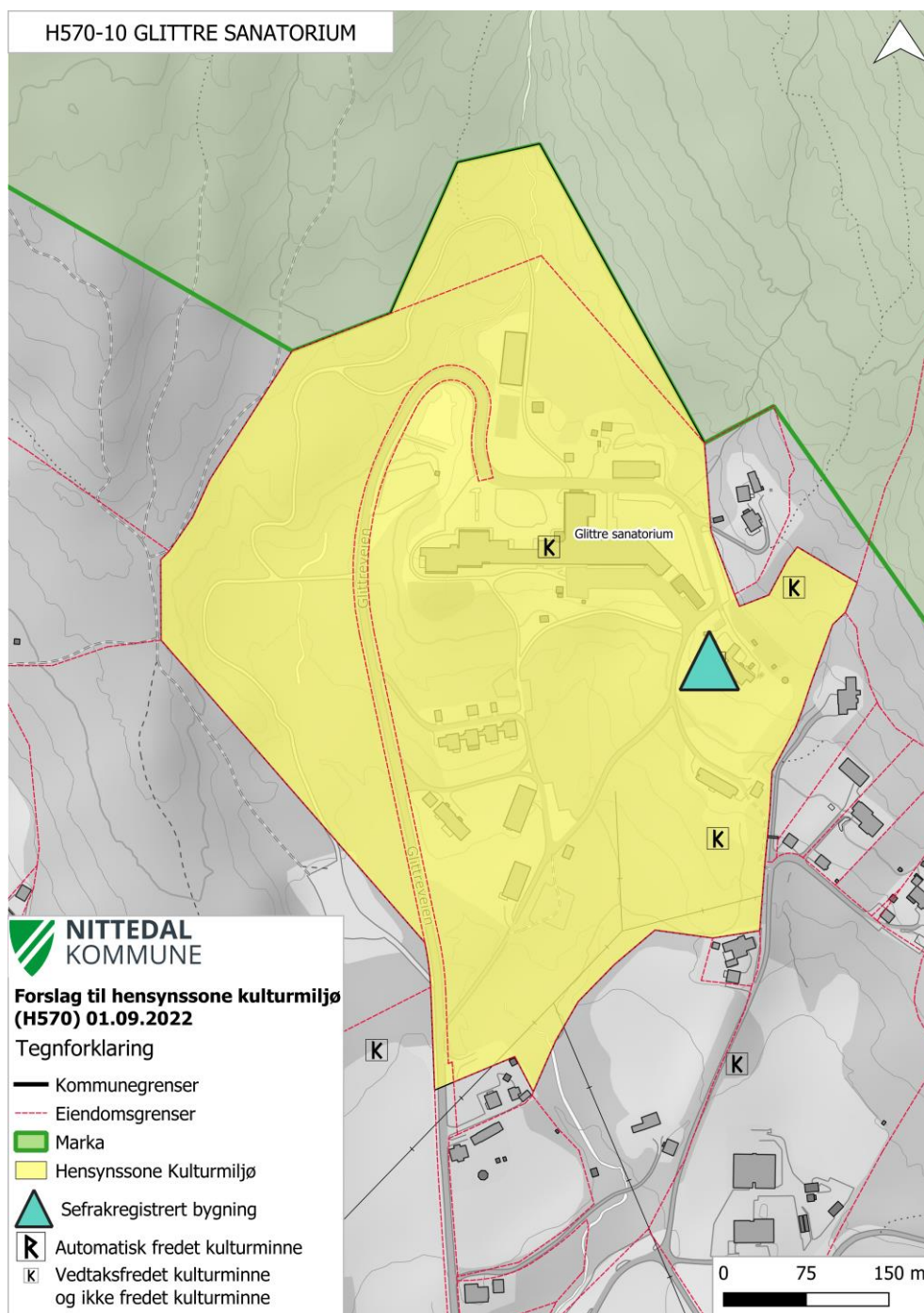
- Landskapets hovedtrekk, bebyggelses- og veistruktur skal bevares. Skogen skal fortsette å fungere som en ramme rundt anlegget.
- Nye byggetiltak må tilpasses, og primært underordnes, eksisterende bebyggelse og bebyggelsesstruktur.

- Ved tiltak på verna bebyggelse skal fylkeskommunen gis anledning til å uttale seg.
- Karakteristiske trekk i kulturlandskapet, som topografi, beplantning, veier, steingarder, landskapsrom og lignende skal ivaretas.

Forslag til forvaltning

- Imøtekomme tiltak for ny bruk av eksisterende bygninger, der bygningenes eksteriør beholdes eller endres lite.
- Vedlikeholde eksisterende bebyggelse i sonen.
- Sette opp skilt og synliggjøre historien til Glittre sanatorium.
- Ta vare på og tilbakeføre hageanlegg og stier rundt anlegget.

4.5.7. Rotnes Bruk

- med husmannsplasser og tidligere industri ved elva

Lokalisering:

Rotnes Bruk ligger sentralt på Rotnes, med gårdsanlegget på en høyderygge som skyter fram i dalen, like ved riksvei 4. Hovedelementene i kulturmiljøet består av gårdens bygninger med inntun og driftsbygninger,

husmannsplasser/arbeiderboliger, kulturlandskap i form av aktivt gårdslandskap og park knyttet til hovedtunet. I tillegg kommer industrimiljøet ved elva med næringsbygningene, dammur og andre installasjoner i elva. Den Bergenske kongevei gikk tidligere ved den nedre fossen, der hvor Gamleveien nå går over Nitelva.

Rotnes Bruk. Foto: Margret Lie Wessel.

Kort historikk

Rotnes Bruk er et stort gårdsbruk med historie tilbake til eldre jernalder. Storgårdsmiljøet har bakgrunn i industrivirksomhetene, med grunnlag i vannkrafta i Nitelva. Rotnesfossen er et av få fall av noen betydning i elveløpet. Som vanlig begynte industrihistorien trolig med kvernbruk i middelalderen, men det var sagbruk og trelast som la grunnlag for utviklingen mot storgård. Sagbruket i 1595 skal være det eldste med kjent belegg i skriftlige kilder for oppgangssager på Romerike. Sagbruket var til å begynne med drevet som sameie av flere bønder, men kom snart over på borgerskapets hender. Eierforholdene på Rotnes har veksla mye, men Rotnes som industristed har hatt sammenhengende kontinuitet gjennom flere hundre år. Rotnes Bruk har gitt navnet til tettstedet.

Virksomhetene ved elva har omfattet sagbruk, tømmerfløting, mølledrift og frørenseri. En tid på 1700-tallet hadde Hakadal Verk også en stangjernshammer her. Sagbruket lå tidligere nedenfor dammen. Her ble det bygd ny mølle og elektrisitetsverk i 1906 og sagbruket ble flytta lengre nord (tidligere Maxbo). Sagbruksdrifta ble avsluttet i 1971. Kraftverket ble fornya i 1940, og er i dag i full drift, og totalrenovert og satt i stand sammen med den gamle gråsteinsdammen fra 1881. Teglbygningen Mølla fra 1906 er den eneste bygningen av sitt slag som er bevart i Nittedal. Frørenseriet er fra 1907.

De fleste husene i gårdsanlegget (med plasser) er bygd før 1900, og mange av dem er eldre enn 1850. Flere av bolighusa er datert til 1700-tallet. Fløyen, det eldste huset på gården, ble bygget i 1701. Christian Anker fikk oppført hovedbygningen i 1753 i tillegg til husmannsplassene Tittut og Bakken (i 1750), og Smia i 1757. Smia er Nittedals eldste

smie, og er autentisk og godt bevart. Husmannsplassen Tajet ble bygget i 1780. Nittedals andre skole ble lagt til husmannsplassen Nebbetorp i 1847. Grisehuset på gården ble satt opp i 1910, og i 2004 ble grisehuset med vognskjul bygd om til selskapslokale.

Hele anlegget med hus og hage gjennomgikk en omfattende opprusting/restaurering da Hans With kjøpte Rotnes bruk i 1930. With drev sagbruk og høvleri på engene, Mølla og Frørenseriet, samt en stor stall på gården. Han bygget også nytt kraftverk nederst i Rotnesfossen og restaurerte de fleste av eiendommens bygninger. I 1979 fikk han arkitekturvernprisen for Akershus. Magnus Poulsson var arkitekt for en del av ombyggingene, og står bak mye av anleggets helhetlige, klassisistiske preg.

Rotnes Bruk driver i dag ordinær landbruksdrift, selskapslokaler, utleievirksomhet og kraftverk, med mer. Virksomheten ligger på gården og i Mølleparken (det gamle industrianlegget) som er nært knytta sammen. Husmannsplassene er boliger i tilknytning til eiendommen.

Mer om historien og drifta på Rotnes Bruk kan leses her:

<https://www.rotnesbruk.no/kulturlandskapsplan>

SEFRAK- registreringer i hensynssona

<i>Gårdsnavn</i>	<i>Gbnr.</i>	<i>Bygningsnr.</i>	<i>SEFRAK-nr.</i>	<i>Beskrivelse</i>
Rotnes	15/386	151126324	0233-0009-039	Administrasjonsbygning. 1750-1774
Rotnes	15/1	151126464	0233-0009-040	Smie. 1750-1774
Rotnes	15/705	12810547	0233-0009-041	Våningshus (husmann), Tajet. 1775-1799
Rotnes	15/638	151130968	0233-0009-042	Våningshus (husmann), Bakken. 1750-1774
Rotnes	15/1	151126413	0233-0009-043	Hovedbygning, Rotnes. 1750-1774
Rotnes	15/1	151126421	0233-0009-044	Uthus/fjøs/stall, 1875-1899
Rotnes	15/1	151126456	0233-0009-045	Uthus/stabbur.

Andre nyere tids kulturminner

- Damanlegg fra 1881 (delvis endra 1918)
- Brofundamenter fra 1801 (Gamle Bergensvei i Rotneskrysset)
- Saga (tidl. Maxbo)
- Frørenseriet fra 1906 (Hadelandsvn. 849)
- Møllparken (Hadelandsvn. 835)
- Kraftverket fra 1940 (Gamlevn. 1)

Vernestatus:

Hensynssone c)

Begrunnelse for hensynssone c):

Industrivirksomhetene ved elveløpet med sagbruk, tømmerfløting, mølledrift og frørenseri har lang kontinuitet, og gjorde Rotnes til et sentralt sted i bygda med stor

betydning for den historiske utviklingen av området. Rotnes Bruk med bygningsmiljøer og kulturlandskap utgjør et sjeldent helhetlig anlegg, og er et særlig godt eksempel som dokumenterer næringshistorie, sosialt bosettingsmønster og bruken av naturressursene gjennom flere århundrer. Bruket har derfor regional og nasjonal interesse.

Mange enkeltelementer i miljøet har i seg selv også stor verdi, og oppleves i stor grad i opprinnelig kontekst. Hovedbygningen fra 1753 har særlig stor opplevelsesverdi, og den gamle smia fra 1757 har også stor kunnskaps- og opplevelsesverdi av nasjonal betydning. Industribygningene ved elva er også bevart og i bruk med nytt innhold, inkludert det autentiske kraftverket fra 1940 med sine gamle maskiner.

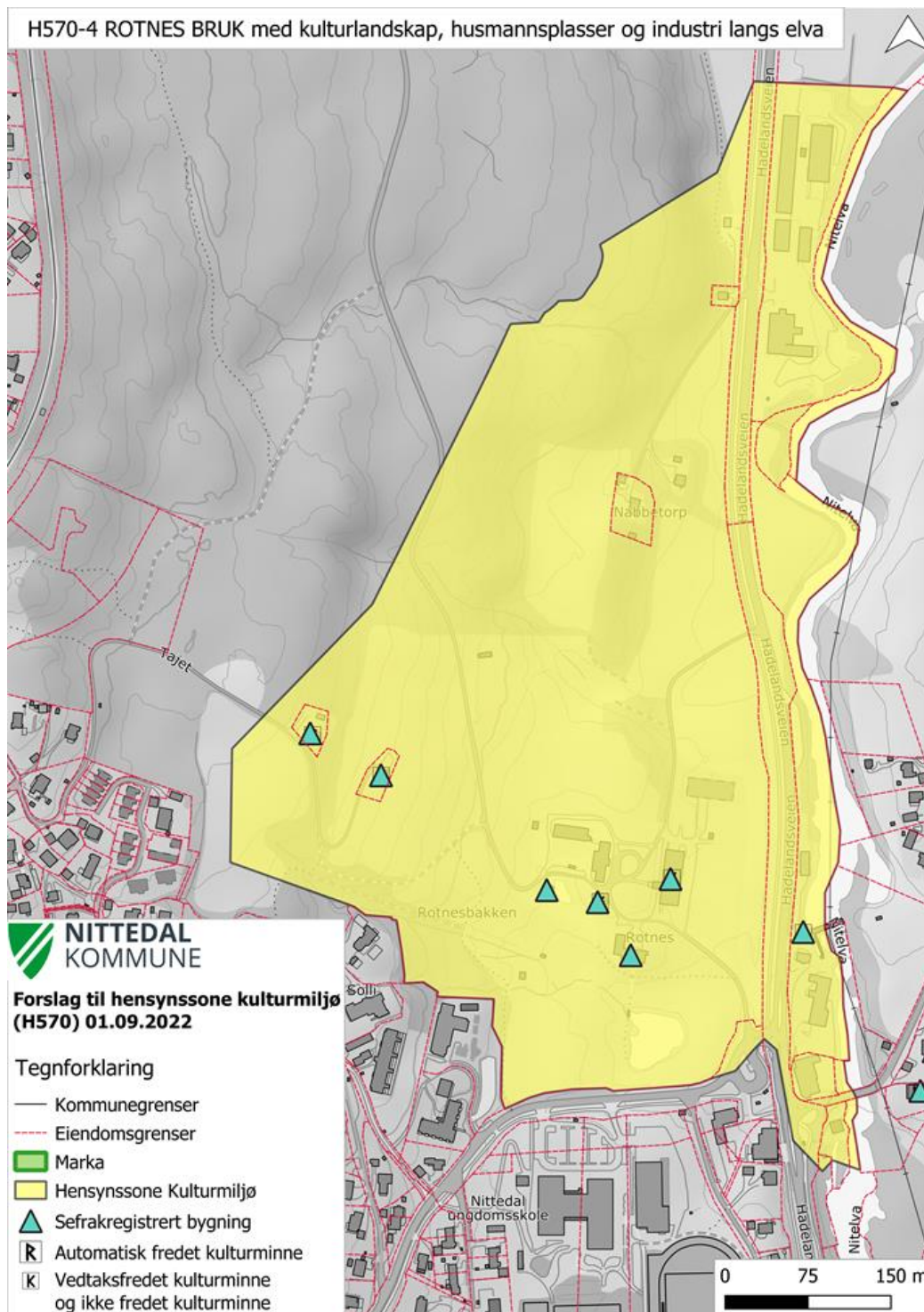
Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø. (PBL 2009 § 11-8, bokstav c)

- Ved byggetiltak nær Rotnes Bruk skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturminnets/kulturmiljøets kvaliteter. Bygge- og anleggstiltak skal ivareta helhetspreget miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønnstruktur.
- Ved planlegging og gjennomføring av tiltak skal det legges spesiell vekt på å opprettholde kulturlandskapets kvaliteter. Landskapets hovedtrekk mht. bebyggelse, veistruktur og arealbruk skal bevares. Vegetasjon som gamle, markante trær skal søkes bevart.
- Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturminnet/kulturmiljøet. Tilstrekkelig avstand til kulturminner skal vektlegges.
- Ved byggetiltak på verneverdige bygninger skal det legges særlig vekt på å opprettholde husets karakter og særtrekk. Eksteriørmessige kulturhistoriske og arkitektoniske verdier skal hensyntas, og byggets form og volum, fasadenes proporsjoner, material- og fargebruk, dør- og vindusutforming skal bevares.
- Ved istandsetting av verneverdige bygninger skal opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer som vinduer, panel, dører og takdekking bevares i så stor utstrekning som mulig. Opprinnelige bygningsdeler bør i størst mulig grad repareres fremfor å skiftes ut.
- Utvikling av boligområdet i Rotneshagan og fremtidige veganlegg skal ta hensyn til kulturminnene og helhetsopplevelsen av Rotnes Bruk.
- Den gamle saga som i dag eies av Løvenskiold er et viktig kulturminne for helheten av sagbruksdriften langs Nitelva og Rotnes Bruk. Ved en fremtidig utvikling av området bør anlegg og bebyggelsesstruktur ivareta sammenhengen og det helhetlige miljøet i uttrykk og fargebruk.

Forslag til forvaltning

- Eierne forvalter kulturmiljøet på en bevisst og helhetlig måte, der bruk og vern går hånd i hånd. Eierne bør gis mulighet til å fortsette og videreføre arbeidet, med der hensynet til de kulturhistoriske verdiene gis en sentral plass.
- Istandsetting og skjøtsel av eksisterende stier og veifar.

- Legge til rette for rekreasjon og kulturhistoriske opplevelser, gjennom f.eks. skilting, kanoutsetting og etablering av stier nedenfor kraftverket og på eiendommen i stedet.
- Ta vare på og drive skjøtsel av gamle trær i storgårdsmiljøet.
- I dag henger det store plastrør på yttersida av brua over Nitelva ved Rotnes. Disse burde endres eller gis en mindre synlig plassering av hensyn til kulturmiljøet.

4.5.8. Nitedals Krudtværk

- en hjørnesteinsbedrift i bygda gjennom nesten 100 år

Lokalisering

Nitedals Krudtværk ligger langsmed Ørfiskebekken fra Waage Dam i vest til Svartkruttveien og Mostua i øst, rett sør for boligfeltet Kruttverket. I tillegg finnes rester av Krudtværkets aktivitet på Kongen, høydedraget sør for Ørfiskebekken.

Ved Ørfiskebekken.

Foto: Margret Lie Wessel

Kort historikk

Nitedals Krudtværk ble etablert av Georg Frølich i 1883. På det meste besto Krudtværket av mer enn 100 bygninger knyttet til produksjon og service, samtboliger. Krudtværket hadde i gjennomsnitt ca. 25 ansatte med stor års- og sesongvariasjon.

Ved nedleggelsen av Krudtværket i 1978 var Dyno Industrier A/S eier. Produksjonen av haglpatroner ble videreført i regi av Norma prosjektilfabrikk og andre private fram til 1997.

Krudtværket produserte særlig svartkrutt (til harpuner ved hvalfangst) og var den eneste produsent av svartkrutt i Norge etter 1956. Bedriften produserte også i perioder røyksvakt krutt (til militær bruk) og Echo (til vei- og grøftesprengning og håndgranater). Krudtværkets virksomhet var internasjonalt rettet, med salg til bl.a. Afrika, Brasil, Serbia, Russland og Australia. Nitedals Krudtværk var en farlig arbeidsplass. I perioden 1883-1976 omkom 17 personer.

Da virksomheten opphørte i 1978 ble de fleste bygningene revet av sikkerhetsmessige årsaker. I mange år var området stengt for ferdsel, men etter årtusenskiftet er det lagt ned et omfattende frivillig arbeid med å tilrettelegge området for lokalbefolkningen, bl.a. med kultursti, skilting og formidling av historien. Turkameratene Nittedal Turlag har vært aktive pådrivere i opprusting av stier og bevaringen av Nitedals Krudtværk. Nitedals Krudtværks venner, som ble etablert i 2014, driver dette arbeidet videre.

Nittedal kommune har nå tatt over friområdet og kulturminneområdet, inkludert de gamle bygningene, og Nittedal Eiendom KF har overtatt som eier. Eiendomsforetaket har en samarbeidsavtale/partnerskapsavtale for området med Nitedals Krudtværks Venner.

Nyere tids kulturminner etter 1900

I dag er de fleste bygninger og installasjoner borte. Det som står igjen er jernmila, svartkruttmølla, hus for fjernstyring av kruttmølla, fyrhuset, rester av de to kraftverkene og spritlageret på Kongen. Deler av virksomheten, som demninger, rørgater og framkomstveier er likevel fortsatt synlig flere steder. Nisjene av teglstein og jord langs elva, som separerte de ulike bygningene i produksjonsprosessen, samt bevarte og oppstilte maskiner fra virksomheten, bidrar også til å gjøre området lesbart som industrimiljø.

Syllinggården, etter den første Kruttmester Sylling, har vært en viktig bygning i Krudtværkets historie. Syllinggården er vel den eneste bygning tilbake fra Værkets første år, men fremstår i dag som betydelig endra og foreslås derfor tatt ut av hensynssona.

Vernestatus:

Hensynssone c)

Begrunnelse for hensynssone C:

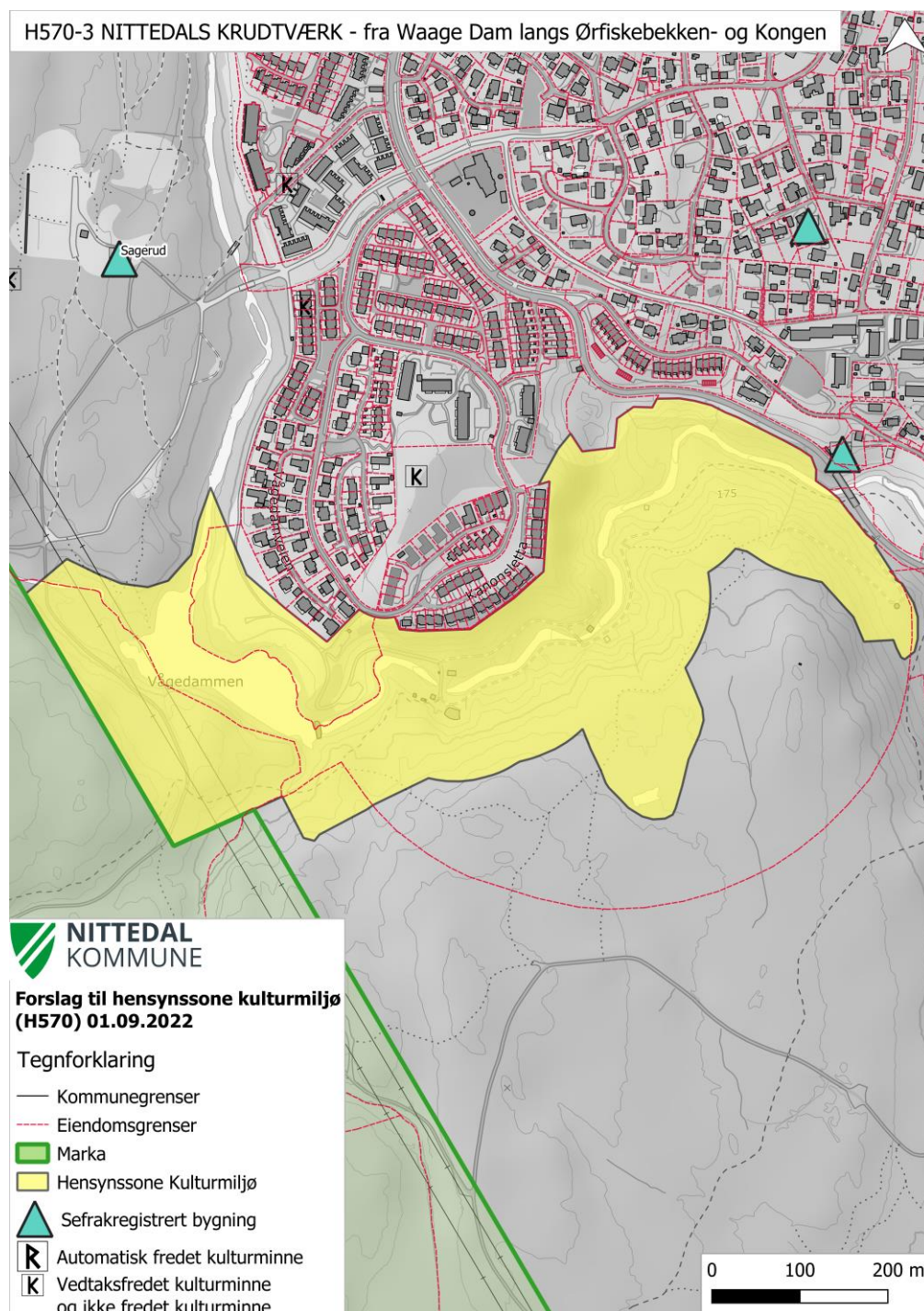
Historien om Krudtværket er en viktig del av Nittedals identitet, med svært høy symbolverdi. Nittedals Krudtværk er et unikt industriminne etter en viktig hjørnesteinsbedrift i bygda. Ruinene etter Krudtværket er fremdeles godt lesbare i terrenget, i det som også er et viktig turområde. Området har stort potensiale og egnethet for formidling, som vil bidra til å gi innbyggerne opplevelser, kunnskap og tilhørighet. Fylkeskommunen har tidligere vurdert industrimiljøet til regional-, potensielt nasjonal verdi.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- Ved bygge- og anleggstiltak i hensynssona skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med målsetting å ivareta kulturmiljøets kvaliteter.
- Nye byggetiltak i hensynssona kan kun tillates dersom det tilfører området bruks- og opplevelsesverdier som understøtter den kulturhistoriske dimensjonen og formidlingen av området.
- Hovedtrekkene i både det naturgitte og menneskeskapte landskapet skal bevares, mht. blant annet arealbruk, gangveier og stier, bygg/ruiner og anlegg langs elva.
- Nye gangforbindelser, bruer, demninger kan etableres der det er kjente historiske forløpere. Gjenoppbygging av historisk relevante industrianlegg som bekkesager og lignende kan tillates.
- Ved tiltak på verneverdige bygninger og ruiner skal det legges særlig vekt på å opprettholde karakter og særtrekk, og kulturhistoriske og arkitektoniske verdier.
- Ved opprydning og fysisk sikring av elementer i området, skal elementer som kan ha kulturhistorisk verdi eller betydning for forståelsen av industrihistorien i Nittedal dokumenteres av fagperson med relevant fagkompetanse.

Forslag til forvaltning

- Nittedal Eiendom KF besørger opplysningsskilt med informasjon om at området ikke er fullt ut tilrettelagt for alminnelig ferdsel, og at vandring i området skjer på egen risiko.
- Det er behov for fysisk sikring av elementer som kan være til fare for folk som ferdes i området.
- Bidra til å få strøm til punkter ved Kruttmølla.
- Området er godt egnet for kulturarrangementer. Med ytterligere tilrettelegging kan området bli enda mer tilgjengelig for et rikt utvalg av aktiviteter.

4.5.9. Markerud gård

- og Tændstikfabriken

Lokalisering:

Markerud Gård ligger i søndre Nittedal ved Slattum, på østsida av Nittedalsveien. Området grenser i vest mot Nittedalsveien, i nord mot boligbebyggelse langs Kirkeveien, i øst og sør mot Li skole, naturvernet skog, en barnehage og boligbebyggelse.

Kort historikk:

Markerud Gård har tilhørt byborgere i Christiania siden 1600-tallet. Gården var del av et større godskompleks, men var også et mindre gårdsbruk, antakelig siden middelalderen. På 1700-tallet var både Markerud og gården Slattum med sagbruk del av de omfattende jord- og skogeiendommene til handelshuset Collett & Leuch i Christiania, og deretter til Collett & Søn. Hovedbygningen ble bygget i empirestil i 1829 av Otto Collett. Hagen, anlagt i samme periode i engelsk hagestil, var delt inn i en pryddel, og en nyttedel med frukttrær, bærbusker og kjøkkenhage.

Johan Lauritz Sundt kjøpte eiendommen i 1855 og etablerte i 1863 «Nitedals Tændstikfabrik». Selve fabrikken lå på jordet på østsida av hovedhuset. Fabrikken ble flytta til Grønvold Gård ved Helsfyr årsskiftet 1895/96, da jernbanen ble lagt oppe i lia og ikke forbi Markerud.

Distriktslege og ordfører Hans Prydz kjøpte eiendommen i 1901. På hans tid hadde tunet både stabbur, låve med fjøs, stall, grisehus, hønsehus, vognskjul, drengestue, med mer. Av disse bygningene står bare drengestua og hovedbygningen igjen i dag. Etter en periode med forfall ble eiendommen i 2005 overtatt av Markerud gård ANS, og er siden nennsomt restaurert etter antikvariske prinsipper.

Hovedbygningen ble vedtaksfreda allerede i 1923. I 2015 ble fredningen utvida til også å omfatte hagen, drengestua og tunet på gården, for å sikre et helhetlig autentisk anlegg med opprinnelse fra 1830-åra.

Nittedals Tændstikfabrik brukte hovedbygningen som direktørbolig og administrasjonsbygg. Det er fortsatt spor etter grunnmurene til fabrikken under torven, på jordet der den lå. Jordet brukes i dag som beite. På Markerud drives i dag utadretta virksomhet, bl.a. med kultur- og selskapslokale.

*Hovedbygningen på Markerud.
Foto: Kai Jensen*

SEFRAK-registrerte bygninger i hensynssona:

<i>Gårdsnavn</i>	<i>Gbnr.</i>	<i>Bygningsnr.</i>	<i>SEFRAK-nr.</i>	<i>Beskrivelse</i>
Markerud	6/138	151069215	0233-0002-005	Hovedbygning, Markerud. 1800-1824
Markerud	6/146	151069207	0233-0009-007	Sidebygning, Markerud

Vernestatus:

Hovedbygning, drengestue og hoveddel av området er i dag freda etter kulturminneloven. Reguleringsplan for området fra 1992, planID 141, regulerer tun og hage til bevaring. Resten av eiendommen ligger innenfor hensynssone c) i kommuneplanen.

Begrunnelse for hensynssone c)

Markerud Gård er i dag det eneste området i Nittedal som er vedtaksfreda. Markerud er vurdert som et viktig nasjonalt kulturmiljø. Hovedbygningen har arkitekturhistorisk betydning, og har sammen med hagen og omgivelsene stor opplevels- og bruksverdi som forsterkes av den tidsmessige helheten i anlegget. Hagen og hovedbygningen danner et svært godt eksempel på 1800-tallets formuttrykk i arkitektur og hagestil. Markerud gård har også stor kilde- og dokumentasjonsverdi, som er egna til å belyse og formidle bygningsvern og hagehistorie.

Hensynssona som omfatter deler av kulturlandskapet utenfor fredningen, er ment å støtte opp under lesbarheten og opplevelsverdien til Markerud gård gjennom å bevare landskapsrommet, og forhindre tiltak som kan virke utilbørlig skjemmende på det freda området.

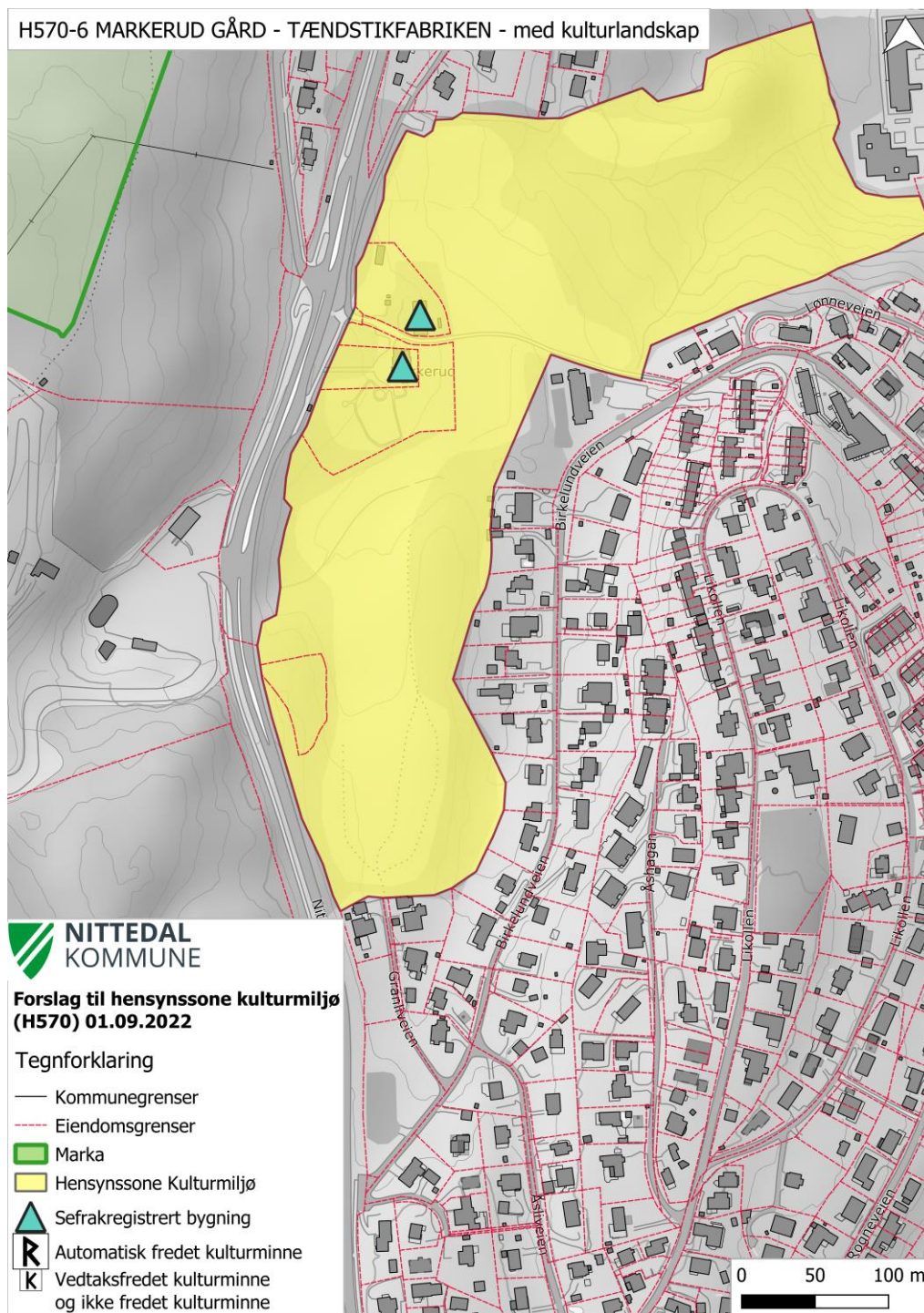
Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- Ved bygge- og anleggstiltak skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturmiljøets kvaliteter. Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturminnet/kulturmiljøet.
- Ved byggetiltak skal det legges spesiell vekt på hensynet til kulturlandskapet rundt Markerud gård. Landskapets hovedtrekk mht. bebyggelse, veistruktur og arealbruk skal bevares.
- Ved nye byggetiltak bør det etableres en buffersone med stedegen vegetasjon på 10-15 meter, som skjerm for fredningsområdet.
- Vegetasjon som gamle, markante trær skal søkes bevart.

Forslag til forvaltning

- Fredningsbestemmelsene skal gjelde innenfor hele arealet som er freda (jf. Kulturminnelovens §§15 og 19).
- Gi eierne rom og mulighet for å fortsette arbeidet med skjøtsel og restaurering av bygg og hageanlegg i tråd med fredningsvedtaket fra 2015.

- Markerud forvaltes av privat eier med siktemål om «vern gjennom bruk». Videreføre dette formidlingsarbeidet, der huset og hagens historie, med restaureringsarbeidet som sentralt tema.
- Videreføre vedlikehold og utadretta virksomhet, som for eksempel aktivitetshus, selskapslokale med mer.
- Støtte og tilrettelegge for en grundig og kildekritisk dokumentasjon av stedets historie.
- Vurdere skjøtsels- og formidlingstiltak for å gjøre sporene etter fyrstikkfabrikken mer tilgjengelig.

4.5.10. Nittedal kirke

- og omkringliggende kulturlandskap

Lokalisering

Nittedal Kirke ligger sør i bygda, vakkert på et høydedrag med godt utsyn over bygda. I nord ligger gården Nordre Dal i skråningen opp mot Holterkollen. Sørøst er det fri utsikt mot Skedsmo og Øyeren.

Nittedal kirke. Foto: Margret Lie Wessel.

Kort historikk

Dal er den eldste gården i bygda, og det var her den første kirke ble bygd. Kirkestedet har røtter som kultsted tilbake i hedensk tid. Det er ikke kjent når den første kristne kirke ble bygd her, men det kan ha skjedd i andre halvdel av 1000-årene. Den første kirke ble på 1100-tallet erstattet av en steinkirke. Denne gamle Olavskirken sto til den ble revet i 1868, altså i om lag 700 år. Kirke har bare i de siste hundre år blitt kalt Nittedal kirke. Fra middelalderen og fram til om lag 1900 ble den kalt Dals kirke. Kirke er en av to fredede kirker i Nittedal med røtter tilbake til middelalderen.

I 1868 ble hovedkirke på Dal revet og det ble bygget ei ny tømmerkirke. Den nye kirke ble tegnet av J. W. Nordan, og oppført av kirkebygger Gulbrand Johnsen. Dagens kirke fra 1869 står på grunnen til Nittedal middelalderske kirkegård. Kirke er delvis oppført på murene til den gamle kirke, som er bevart i bortimot en meters høyde under den dagens kirke. I sør står grunnmuren til dagens kirke oppå muren til den gamle kirke. I gulvet på kirkeskipet, til høyre for inngangsdøra, er det nedgang til den eldste grunnmuren. Både middelalderkirkegården og tuftene av den gamle kirke er automatisk freda på grunn av sin høye alder.

Kulturlandskapet rundt Nittedal kirke er et jordbrukslandskap typisk for Nittedal. Kulturlandskapet omfatter flere verdifulle gårdsmiljøer, mange med bevart eldre bebyggelse. Gården Omsi ble prestegård i 1774, da Nittedal og Hakadal ble eget prestegjeld.

Fornminner:

Det var trolig i Dal-området at den første bosettingen i Nittedal ble etablert. Hensynssona omfatter flere automatisk freda fornminner og bosetningsspor helt fra yngre steinalder til jernalder og middelalder. Området inneholder også mange spor fra nyere tid; blant annet rydningsrøyser og steingarder.

Følgende lokaliteter innenfor området er automatisk freda

<i>Askeladden-ID</i>	<i>Gbnr.</i>	<i>Navn</i>	<i>Art</i>	<i>Datering</i>
51895	25/1, 26/8	Furuberget	Gravfelt	Jernalder
60513	24/149	Dal	Bosetning-aktivitetsområde	Steinalder, jernalder
85136	24/212	Nittedal kirkested	Kirkested	Middelalder
139450	25/1	Dal nedre	Rydningrøyslokalitet	Jernalder, middelalder

SEFRAK- registreringer i hensynssona

<i>Gårdsnavn</i>	<i>Gbnr.</i>	<i>Bygningsnr.</i>	<i>SEFRAK-nr.</i>	<i>Beskrivelse</i>
Omsi	29/1	151090915	0233-0004-022	Uthus, låve, Omsen. 1875-1899
Omsi	29/1	151090923	0233-0004-023	Uthus, vedskjul, vognskjul, Omsen
Dal østre	26/8	151091016	0233-0004-024	Hovedbygning, Dal østre. 1850-1875
Dal østre	26/8	151091040	0233-0004-025	Stabbur, Dal østre. 1850-1875
Dal nordre	24/188	151091156	0233-0004-041	Uthus/forrådshus/stabbur, Dal nordre
Dal nordre	24/188	151091148	0233-0004-042	Hovedbygning, Dal nordre
Dal nedre	25/1	151091091	0233-0004-043	Hovedbygning, Dal nedre. 1850-1874
Dal nedre	25/1	151091105	0233-0004-044	Sidebygning, Dal nedre. 1850-1874
Dal nordre	24/2	151134467	0233-0004-050	Sidebygning, Dal nordre. 1825-1849
Dal nordre	24/12	151068170	0233-0004-054	Hovedbygning, Dal

Vernestatus:

Området er avsatt til hensynssone kulturmiljø i gjeldende kommuneplan (2019-2030). Området er regulert i reguleringsplan fra 1997, med planID 108. Kirka er listeført av Riksantikvaren som et verneverdig kulturminne.

Begrunnelse for hensynssone c):

Nittedal kirke og områdene rundt kirken er regulert til hensynssone c) for å sikre det åpne landskapsrommet og ivareta de viktige kunnskaps- og opplevelsesverdiene til det gamle kirkestedet og gårdene rundt. Nittedal kirke har høy identitets- og symbolverdi i bygda, samt høy historisk, pedagogisk og opplevelsesverdi. Kirkestedet er automatisk freda. Dagens kirke er listeført. Dette innebærer at kirka regnes som verneverdig med nasjonal verdi.

Området er et kulturmiljø av nasjonal og regional verdi. Gårdene og kulturlandskapet i hensynssona har kulturhistorisk betydning, med stor tidsdybde og høy kunnskaps- og opplevelsesverdi. Kulturlandskapet preges av lokal byggeskikk og har høy grad av kontinuitet.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

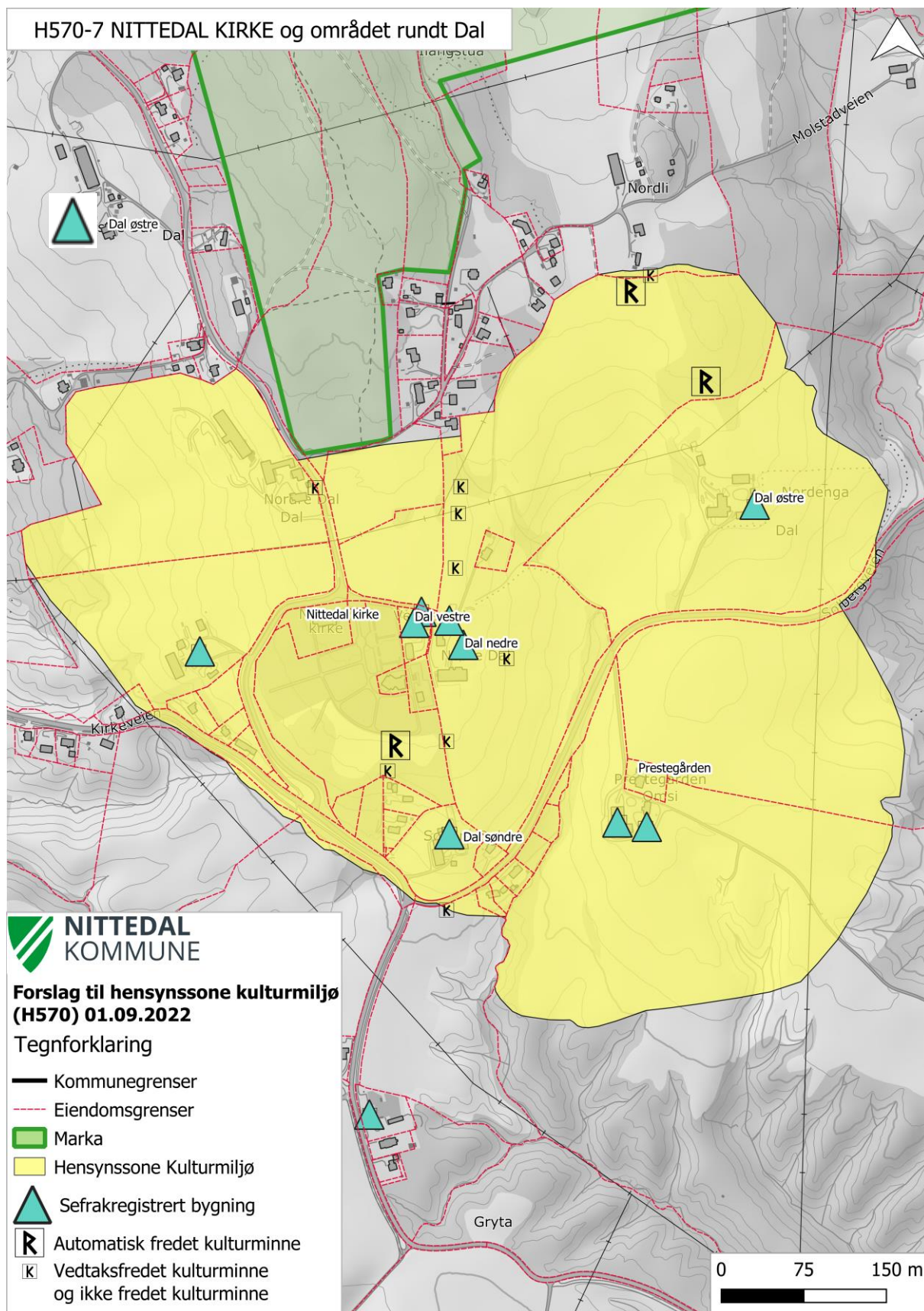
- Sonen foreslås redusert i nord ved Nordli og utvidet i sør rundt den gamle prestegården.
- Det åpne landskapsrommet skal bevares slik at de historiske sammenhengene og kirkens rolle i landskapet kan leses og oppleves.
- Landskapets hovedtrekk mht. bebyggelse, vegstruktur og arealbruk skal beholdes. Karakteristiske trekk i kulturlandskapet, som topografi, trerekker, veifar, landskapsrom, vegetasjon, steingjerder og lignende skal ivaretas.
- Bebyggelse eller annet som reduserer opplevelsen av kirken, siktlinjer og kulturlandskap tillates ikke.
- Innenfor hensynssonen skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturmiljøets kvaliteter. Nye byggetiltak må tilpasses, og primært underordnes, eksisterende bebyggelse og bebyggelsesstruktur. Tilstrekkelig avstand til verneverdig bebyggelse og fornminner skal vektlegges.
- Ved byggetiltak på vernet bebyggelse skal fylkeskommunen gis anledning til å uttale seg. Ved tiltak på det fredete kirkebygget eller kirkegården må Riksantikvaren kontaktes.

Forslag til forvaltning

- Ta vare på og formidle viktige enkeltelementer og strukturer ved det gamle kirkestedet.
- Skilte fornminner og tilrettelegge for folks opplevelse av kulturmiljøet rundt Nittedal kirke
- Legge til rette for kulturopplevelser i tilknytning til kirka.
- Utarbeide en verneplan etter gravplassforskriften, i samarbeid med lokal gravplassmyndighet.
- Opprette hensynssone d) (båndleggingssone) rundt selve kirkestedet

Steingard på Nordli. Foto: Nittedal kommune

11. Nedre Skyset gård

- tun og kulturlandskap ned mot Nitelva

Lokalisering

Gården grenser i øst til Nitelva, i nord til Ås langs Åsbekken, i vest til boligområdet og sportsanlegget ved Li skole, og i syd til barnehagen, jordene søndre Holm og ravinlandskapet.

Kort historikk

Skyset gård kan ha vært ryddet i vikingetiden, og navnet stammer trolig fra Skytra-delebekken i dalbunnen bak husene på tunet mot øst (i dag Åsbekken). Fra 1500-tallet har gården hett Skyset. Det var tidligere to sager og kvern i bekken. Eiendommen gikk helt inn til Bånkall, men ble delt i to gårder på 1700-tallet.

Nedre Skyset gård. Foto: Margret Lie Wessel

Området rundt tunet ble drevet som golfbane fra 2002 til 2011, men i dag er jorda tilbakeført til landbruk. Skyset har vært i familien Stovners eie siden 1901 og eies i dag av Anne Lisbeth og Øystein Løvaas. Gården har en flott beliggenhet på kanten av ravinlandskapet og mot beitebakker og Nitelva, og brukes i stor grad til publikumsaktiviteter som åpent teater, i skoleundervisning og som rekreasjonsområde for folk i nærmiljøet.

Skyset gård har en godt bevart og autentisk gårdsbebyggelse med hovedhus fra 1725 og restaurert tømmerlåve fra 1790. I tillegg er det flyttet og restaurert ei tømmerkasse som nå inngår i tunet.

SEFRAK-registrerte bygninger i hensynssona:

Gårdsnavn	Gbnr.	Bygningsnr.	SEFRAK-nr.	Beskrivelse
Skyset	3/7	151080049	0233-0002-025	Hovedbygning, Nedre Skyset. 1650-1674
Skyset	3/7	151080065	0233-0002-026	Uthus (låve), Nedre skyset. 1600-1699

Vernestatus:

Gården er avsatt til hensynssone i gjeldende kommuneplan (2019-2030). Tunet med mest nærliggende arealer er regulert til bevaring i reguleringsplan PlanID 155 fra 2003.

Begrunnelse for hensynssone c)

Tunet er lesbart med bevarte gressbakker, veier og gjerder med tradisjonell utforming. Skyset har stor opplevelsverdi, pedagogisk verdi og bruksverdi, som forsterkes ved beliggenheten nær bebyggelse og skoler og barnehage. Skyset brukes aktivt av både teatergrupper, skoler og barnehager. Skyset er et kulturmiljø av nasjonal verdi på grunn av sin autenticitet, og det er reist spørsmål om tunet bør fredes.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- Kulturlandskapet skal ivaretas, og landskapets hovedtrekk mht. bebyggelse, vegstruktur og arealbruk skal bevares.
- Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturminnet/kulturmiljøet. Ved byggetiltak på de verneverdige bygningene skal det legges særlig vekt på å opprettholde husets karakter og særtrekk. Kulturhistoriske og arkitektoniske verdier utvendig på bygningen skal bevares. Byggets form og volum, fasadenes proporsjoner, material- og fargebruk, dør- og vindusutforming skal bevares.
- Ved istandsetting av bygningene skal opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer som vinduer, panel, dører og takdekking bevares i så stor utstrekning som mulig. Opprinnelige bygningsdeler bør i størst mulig grad repareres fremfor å skiftes ut.
- Skyset gård grenser til et av Nittedals viktigste ravineområder. Terreng og vegetasjon skal skjøttes og brukes på en måte som ivaretar de verdiene landskapet innehar (PBL § 12-5, 3.ledd). Graving, fylling og planering av ravinelandskapet er ikke tillatt.

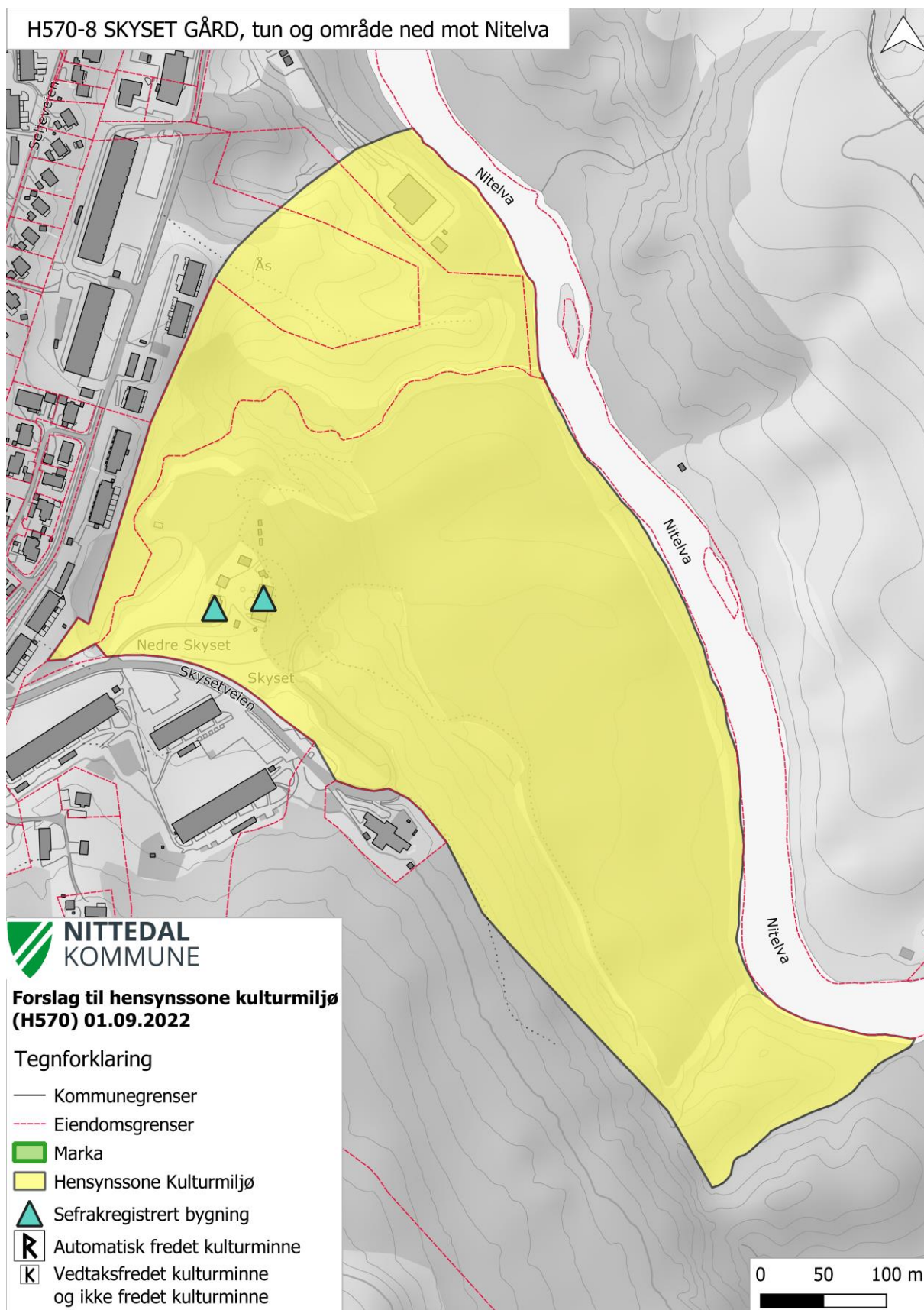
Forslag til forvaltning

- Skjøtsel med mål om å bevare kulturlandskapet.
- Legge til rette for opprettholdelse og videreutvikling av kulturtilbudet på Skyset.

Adkomstveien til Nedre Skyset. Foto: Nittedal kommune

4.5.12. Ravinelandskapet fra Slattum til Åros

Lokalisering:

Fra Dal i nord til Åros i sør.

Vernestatus:

Regulert til Hensynssone c) Kulturlandskap i gjeldende kommuneplan (2019-2030)

Begrunnelse

Området Åros-Slattum inneholder kommunens rikeste ravinelandskap, med en rekke viktige natur- og landskapsmessige verdier. Det er få intakte ravinelandskap på Romerike. Ravinene ble dannet ved erosjon i marine leirsedimenter under landhevingen etter siste istid. Både plante-, dyre- og fuglelivet har gode vilkår. Ravinelandskapet Åros - Slattum har sjeldne plantearter, stort biologisk mangfold og gammel kulturmark av høy interesse.

*Fra ravinelandskapet Slattum – Åros.
Foto: Olav Prestvik*

Mange av gårdene i området ble trolig rydda i yngre jernalder. Det er funnet en rekke aktivitetsspor og løsfunn fra jernalder og middelalder i området. Det definerte kulturlandskapet utgjør i dag et større sammenhengende og utpreget jordbrukslandskap, og omfatter en rekke gårdstun med bevarte eldre bygninger. Ved Smedstuveien nordvest i området, er det bevart tydelige fundamenter etter Slattum sag, et av bygdens tidlige industriminne.

Pilegrimsleden til Nidaros går innom Åros gård, lengst sør i ravinelandskapet. Leden er i dag godt merka og tilrettelagt, bl.a. med hvilebenker.

Siden etterkrigstida har det i landbruket foregått storstilt planering av ravinelandskap. Dette har ført til at naturtypen i dag er i fare for utryddelse i Norge. Ravinen er oppført i artsdatabankens rødliste som en sårbar naturtype.

SEFRAK-registrerte bygninger i hensynssona:

Gårdsnavn	Gbnr.	Bygningsnr.	SEFRAK-nr.	Beskrivelse
Holm søndre	36/3	151134491	0233-0002-051	Stabbur, Øgarden
Åros	34/1	151092489	0233-0004-001	Hovedbygning, Åros. 1775-1799
Åros	34/1	151092500	0233-0004-002	Uthus/låve, Åros. 1875-1899
Ramstad store	33/1	151092314	0233-0004-003	Hovedbygning, Ramstad store. 1750-1774
Ramstad store	33/5	151092357	0233-0004-006	Bryggerhus, Ramstad. 1750-1774
Ramstad store	33/5	151134564	0233-0004-007	Stabbur, Ramstad. 1750-1774

Ramstad store	33/6	151134572	0233-0004-008	Hovedbygning, Ramstad. 1825-1849
Hauger	31/1	151092136	0233-0004-014	Sidebygning, Haugen østre. 1850-1874
Ramstad lille	32/1	151092144	0233-0004-015	Hovedbygning, Ramstad. 1825-1849
Ramstad lille	32/6	151092187	0233-0004-016	Stabbur, Ramstad
Ramstad lille	32/6	151092152	0233-0004-017	Sidebygning, Ramstad
Ramstad lille	32/5	151092225	0233-0004-018	Hovedbygning, Ramstad. 1775-1799
Omsi	29/1	151090915	0233-0004-022	Uthus, låve, Omsen. 1875-1899
Omsi	29/1	151090923	0233-0004-023	Uthus, vedskjul, vognskjul, Omsen
Løken	28/2	151090834	0233-0004-027	Hovedbygning, Løken søndre. 1875-1899
Holm søndre	36/1	151092772	0233-0004-028	Hovedbygning, Holm søndre
Holm søndre	36/1	151092055	0233-0004-029	Sidebygning, Holm søndre
Nesgutu	35/5	151092594	0233-0004-030	Hovedbygning, Nesgutu søndre
Nesgutu	35/5	151092586	0233-0004-031	Kontorbygning, Nesgutu søndre
Nesgutu	35/5	151134505	0233-0004-032	Uthus, smie. Nesgutu søndre
Nesgutu	35/1	151092551	0233-0004-033	Sidebygning, Nesgutu nordre
Holm nordre	37/6	151083900	0233-0004-037	Hovedbygning, Holm skole. 1875-1899
Dal	24/22	151068340	0233-0004-045	Hovedbygning, Dal. 1875-1899
Løken	28/1	151090761	0233-0004-083	Hovedbygning, Løken
Dal	24/5	6910947	0233-0004-086	Enebolig, Dal, Dalhaug
Hauger	31/4	151134440	0233-0004-088	Bolighus, Haugen, Skovly

Anbefalinger til hensynssone med særlig hensyn til bevaring av kulturlandskap

- Graving, fylling og planering av ravinelandskapet tillates ikke.
- Landskapets karakter skal ivaretas. Bygge- og anleggstiltak skal ikke bryte åsprofiler, landskapssilhuetter og horisontlinjer.
- Siktelinjer fra gårdstun og ut i landskapet skal søkes ivaretatt.
- Kulturlandskapet skal skjøttes og brukes på en måte som ivaretar de verdiene landskapet innehar (PBL § 12-5, tredje ledd). Avvirkning må bare skje i samarbeid med kommunens miljøforvaltning.
- Det skal legges spesiell vekt på hensynet til å opprettholde verneverdige gårdsmiljø ved planlegging og gjennomføring av byggetiltak. Ny bebyggelse skal som hovedregel plasseres i tilknytning til eksisterende gårdstun, og utformes i tråd med lokal byggeskikk.

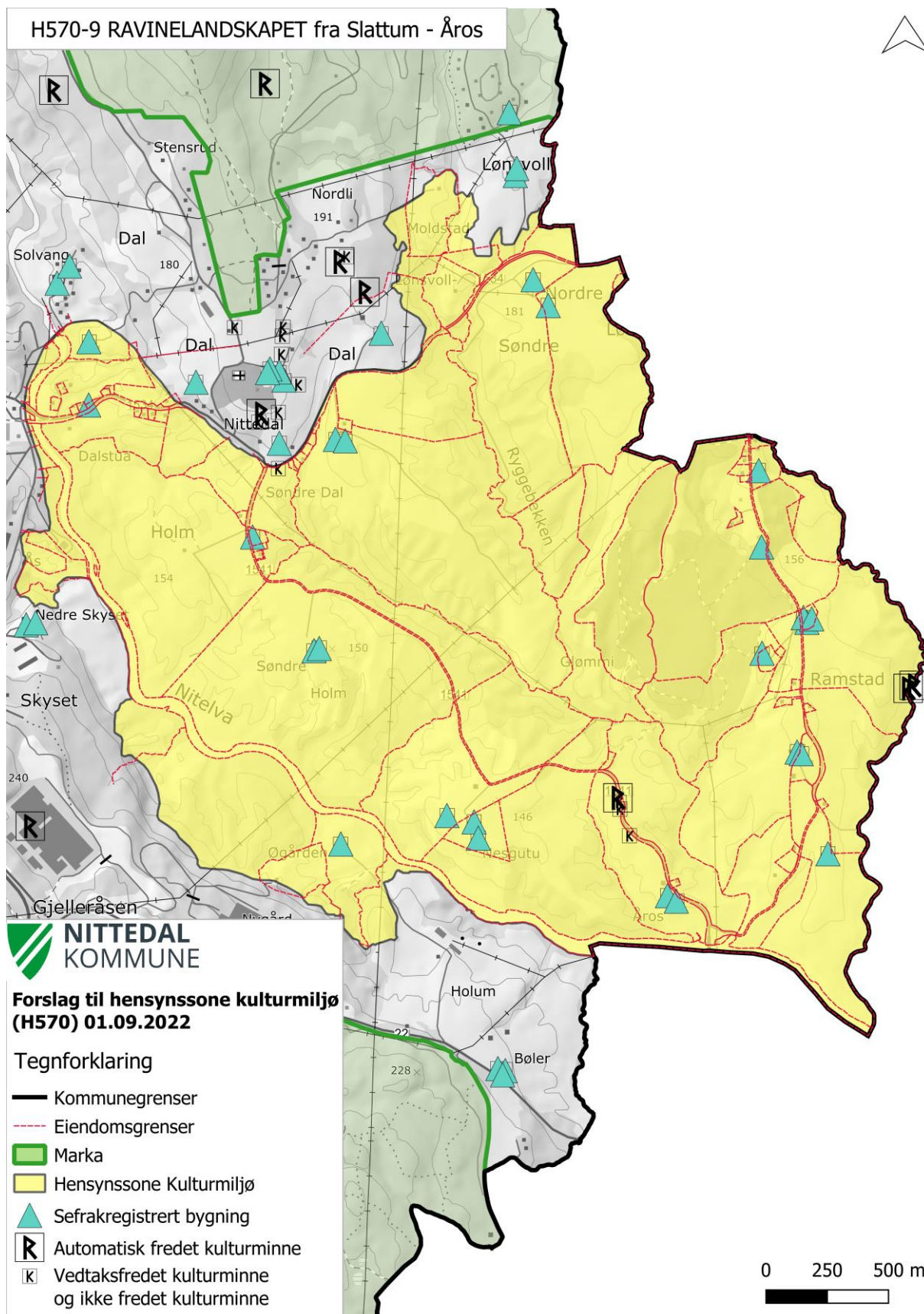
Forslag til forvaltning

- Det er et overordnet mål å forvalte kommunens arealer med sikte på å bevare bygdas grønne preg, miljøkvaliteter og kulturlandskap og kulturmiljøer
- Ravinene må vernes mot utbygging, igjenfylling, planering og bekkelukking. Naturmangfoldet trues av gjødsling, ensidig drift og gjengroing.
- Gi sikre rammebetingelser for opprettholdelse av aktivt jordbruk.
- Stimulere til å ta i bruk de gamle beitemarkene for å hindre gjengroing og fjerne gammel barskog som er planta.
- Vurdere merking av sund- og ferjestedet ved Nitsund, som ligger ved kommunegrensen til Lillestrøm. Sundstedet var opprinnelig stedet hvor Kongeveien krysset Nitelva.

*Utsikt fra tunet på Skyset mot ravinelandskapet på østsida av Nitelva.
Foto: Nittedal kommune*

4.6. SEFRAK-registrerte bygninger

SEFRAK er et landsdekkende register over eldre bygninger og kulturminner i Norge. I Nittedal ble bygninger som er eldre enn år 1900 registrert og kartfestet i perioden 1975-1995. SEFRAK gir ikke automatisk verneverdi eller vernestatus, men er nyttig for å vite alderen på enkeltbygninger og bygningsmiljø. Tilstanden og tapsandelen for SEFRAK-bygningene i en kommune over tid, kan også gi en indikasjon på presset og hvilke trusler bygningsvernet i kommunen står ovenfor.

I 1994 ble Nittedal med i Riksantikvarens miljøovervåkningsprogram «*Gamle hus da og nå*». Som ledd i dette programmet blir SEFRAK-registrerte bygninger i Nittedal kontrollregistrert hvert femte år. Siden 2016 har undersøkelsen, som nå heter «*Status for verneverdige kulturminner i utvalgte kommuner*», endra seg til å også inkludere kommunalt verneverdige bygninger, listeførte kirker, og statlig listeførte bygg. Miljøovervåkingsprogrammet gir en god oversikt over tap, endringer og fysisk tilstand på eldre og verna bygninger i Nittedal. Det er også en vurdering av tapsårsaker, utvikling og tendenser i trusselbildet.

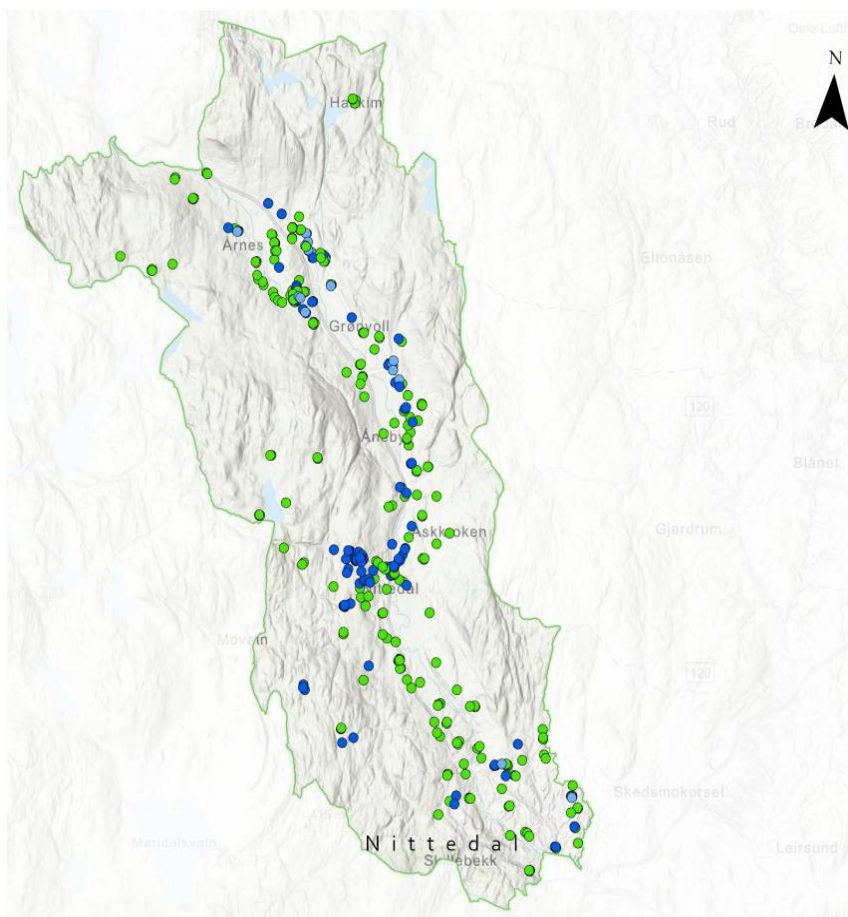
Da overvåkingen begynte var antallet SEFRAK-bygg i Nittedal 351. I løpet av perioden 1994-2021 var 116 bygninger, dvs. 33 % av det opprinnelige undersøkelsesgrunnlaget, gått tapt. I den siste femårsperioden fra 2016-2021 var tapsandelen på 0,7 % per år, og tendensen var stigende.

I perioden 2016-2021 gikk ni bygninger tapt, ved at de enten falt i ruin, ble revet, brent eller flytta. Av gjenstående SEFRAK-bygg i Nittedal, er 7 % vurdert å være trua/sterkt trua. Siste rapport for Nittedal fra overvåkingsprosjektet kan leses via denne lenken: <https://www.nittedal.kommune.no/publisert-innhold/kultur-og-fritid/kulturminner/>

I arbeidet med den første utgaven av kommunedelplan for kulturminner (2015) foretok kommunen en egen registrering og verdivurdering av et utvalg kulturminner. Registreringene omfattet ca. 280 SEFRAK-registrerte bygninger og 80 nyere tids kulturminner. Verdivurderingene ble gjort etter Jo Sellægs metode, der verdivurderingene ble klassifisert i skalaen *lav*, *middels*, *høy* og *svært høy* verdi.

Registreringene og vurderingene er ikke fullført. Det gjenstår fortsatt et arbeid med å legge registrerte objekter og verdivurderinger inn i kommunens kartgrunnlag, og det gjenstår også å kartlegge flere områder.

Se vedlegg, kap. 9 for oversikt over SEFRAK-registrerte bygninger i Nittedal.

Bygninger som ble kontrollregistrert i 2021. De grønne prikkene symboliserer SEFRAK-bygg, mens de blå representerer andre bygninger som er lagt til i undersøkelsen.

(Kilde: Asplan Viak 2021)

4.7. Utvalgte bygninger og anlegg i Nittedal av svært høy verdi

På bakgrunn av registreringene og verdivurderingene i 2014 (jf. Kap. 4.6), ble totalt 41 bygninger/anlegg vurdert å ha svært høy verdi. Gamle Glittre ble revet i 2016 og antall bygninger/anlegg av svært høy verdi er nå 40. Mange av disse ligger innenfor eksisterende hensynssoner, men det er også mange viktige objekter utenfor hensynssonene. Disse skal også ha et sterkt vern. Ved ønske om endring eller tiltak skal sakene sendes til kulturminneavdelingen i fylkeskommunen og til kommunens lokale kulturminneavdeling for uttalelse.

Hensynssone	Gbnr.	Bygningsnr.	SEFRAK-nr.	Beskrivelse
Skyset gård	3/7	151080049	0233-0002-025	Hovedbygning, Nedre Skyset. 1650-1674
Skyset gård	3/7	151080065	0233-0002-026	Uthus (låve), Nedre Skyset. 1600-1699
Markerud gård	6/138	151069215	0233-0002-005	Hovedbygning, Markerud. 1800-1824
	7/1	151064434	0233-0002-003	Hovedbygning, Slattum søndre
	13/42	151134203	0233-0009-008	Jensrud utmarkskoie, Lillomarka
	13/42	151134211	0233-0009-007	Jensrud, uthus, Lillomarka
-	14/31	151134882	0233-0009-031	Nittedal stasjon
-	14/152	151130135	0233-0009-063	Tårnhuset, Stasjonsvn. 70. 1900-1924
Rotnes bruk	15/1	151126413	0233-0009-043	Hovedbygning, Rotnes. 1750-1774

Rotnes bruk	15/1	151126464	0233-0009-040	Uthus/smie. 1750-1774
Rotnes bruk	15/386	-	-	Damanlegg, Rotnesfossen
Nittedal kirke	24/12	151068235	-	Nittedal kirke
-	39/4	151103782	0233-0012-003	Stabbur, Åneby nordre
Hakadals verk	43/1	151094813	-	Jernbua, Hakadals verk. 1600-tallet
Hakadal stasjon	43/2	151093051	-	Hakadal stasjon
-	43/107	151115268	0233-0017-031	Hovedbygning, Burås øvre. 1775-1799
-	43/107	151115284	0233-0017-034	Stabbur, Burås nedre. 1825-1849
-	43/107	151115292	0233-0017-035	Mjølkebu, Burås nedre. 1825-1849
	43/109	151115233	0233-0017-032	Sidebygning, Burås. 1800-1824
	43/109	151115241	0233-0017-033	Skjul, Burås. 1800-1824
Hakadals verk	44/1	151094635	0233-0017-018	Hovedbygning/forvalterbolig. 1775-1799
Hakadals verk	44/1	151094775	0233-0017-022	Mjølkebu, Hakadals verk. 1875-1899
Hakadals verk	44/1	151094759	0233-0017-023	Låve m/fjøs, Hakadals verk. 1875-1899
Hakadals verk	44/1	151094759	0233-0017-024	Fjøs, Hakadals verk. Hytten. 1875-1899
Hakadals verk	44/1	151094716	0233-0017-028	Smie/verksted, Hakadals verk
Hakadals verk	44/7	151094821	-	Kraftverk, Hakadals verk. 1900-1924
-	46/5	151095658	0233-0017-039	Uthus, Nøkleby søndre. 1850-1874
-	47/6	151062083	0233-0018-018	Hovedbygning, Elnes nedre. 1900-1924
-	47/6	151062075	0233-0018-019	Låve, Elnes nedre. 1875-1899
-	47/6	151062121	0233-0018-020	Stabbur, Elnes nedre. 1900-1924
Hakadals verk	51/1	151094600	0233-0017-015	Ovnshus, Hakadals verk. 1825-1849
Hakadals verk	51/1	151094619	0233-0017-016	Verksbygning, Hakadals verk. 1825-1849
Hakadals verk	51/1	151094570	0233-0017-037	Nes skole. 1825-1849
Aas gård	53/1	151116833	0233-0018-048	Hovedbygning, Aas
Aas gård	53/1	151116981	0233-0018-052	Smie/verksted, Aas
Aas gård	53/1	151116973	0233-0018-053	Elektrisitetsverk, Aas
Aas gård	53/1	151095895	0233-0017-001	Lysaker, Holmsia
Hakadal kirke	58/49	151110495	0233-0015-045	Hakadal kirke, 1625-1649
Hakadal kirke	59/36	151110339	-	Kirkebyveien 8, Jugendstil
-	62/1	151090222	0233-0015-004	Hovedbygning, Berg søndre. 1650-1674
-	63/1	151085598	0233-0015-001	Hovedbyggn. Spenningsby søndre. 1650-1674

Våningshus og stabbur på Nedre Elnes. Foto: Margret Lie Wessel

4.8. Enhetlig småhusbebyggelse med høy autensitet

Et tettsted kan for eksempel være et bebyggelsestygdepunkt eller kommunikasjonsknutepunkt. Utviklingen av tettsteder og konsentrert småhusbebyggelse i bygda forteller mye om sosiale, økonomiske og kulturelle forhold for de som bosatte seg her.

I Nittedal finner vi flere områder med enhetlig småhusbebyggelse med høy autensitet flere steder; f.eks. 50-tallsbebyggelsen i Birkelundsveien, atriumshusene i Øvre Bjertnes og rekkehusene i Grindbråtan.

Foto: Margret Lie Wessel

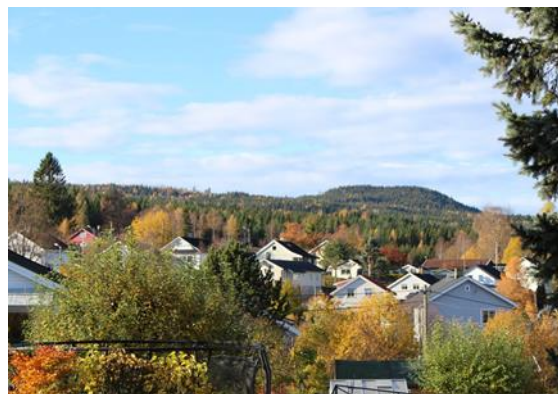
Enhetlig bebyggelse i Birkelundveien. Foto: Nittedal kommune

Tre boligfelt er valgt ut som tidstypiske for sin epoke og fremdeles lesbare. Det er Hakadalsfeltet (Buråsfeltet), Tøyenfeltet (Politifeltet) og Slattum Terrasse (Sjømannsfeltet).

4.8.1. Hakadalsfeltet

Hakadalsfeltet. Kilde ukjent.

Foto: Margret Lie Wessel

Etter krigen var det prekær boligmangel. Hakadalsfeltet, også kalt Buråsfeltet, ble anlagt fra slutten av 1940-tallet etter initiativ fra hovedsakelig jernbaneansatte, tilknyttet Hakadal stasjon. Det ble lagt ut lister og 43 personer skrev seg på. Nittedal kommune kjøpte totalt 125 dekar fra godseier Lövenskiold i 1947, og Nittedal og Hakadal Boligbyggerlag ble stiftet. Reguleringsfirmaet benyttet arkitektene Knudsen og Thorstrup. Takket være dugnadsinnsats kom alt istand uten låneopptak. Kommunen lagde tilkomstvei under jernbanen, mens parselleierne opparbeidet vei og vann selv, inntil kommunen tok over vannforsyningen. Barna soknet til Hagen skole.

Hakadalsfeltet er et tidstypisk og lesbart eksempel på «folkefunksjonalisme» i gjenreisningstiden etter krigen, som kommunen ønsker å bevare. Hustypene var på 60 m² og 68m², og hadde gjerdeplikt. I dag er flere hustyper kommet til, men bebyggelsesstrukturen er beholdt, og de enkle funksjonalistiske hustypene er fremdeles det bærende element.

4.8.2. Politifeltet / Tøyenfeltet

Tøyenfeltet ble skilt ut fra gården Tøien i Hakadal i 1967. Området var på ca. 65-70 dekar, og regulerings- og bebyggelsesplan for 130 leiligheter ble godkjent samme år. Bebyggelsen skulle oppføres i en etasje, med fire og fire eneboliger bygget sammen i stjerneformede seksjoner avtrappet og tilpasset terrenget. Moelven v/Ringsakerhus stod for utbyggingen, og feltet er et typisk eksempel på Moelvns modulhus/planelementhus på 1960-tallet. Husene er tegnet av arkitekt D. Trifunovic. Veggene kom ferdig med vinduer og dører, og husene ble montert på stedet.

Politifeltet.

Foto: Margret Lie Wessel.

Til å begynne med flyttet mange politifolk inn i området, og feltet ble slik hetende «Politifeltet». Husenes farge måtte godkjennes av bygningsrådet, men i 1998 ble fargekonsulent Tore Wolds utvidede fargeplan godkjent med flere «jordfarger» å velge i. Feltet har frittstående garasjeanlegg, malt i grått og hvitt.

Tøyenfeltet er et unikt helhetlig felt fra 1967 der arkitekturen og strukturen i feltet er godt bevart. Detaljer som pipene og husets farger er viktig for helhetsinntrykket. Allerede i 1977 ble en søknad om utvidelse avslått grunnet «ulempen» ved at tillempninger vil redusere helheten til feltets spesielle karakter. Boligområdet representerer en viktig tid i boligfeltutbyggingen i Nittedal.

4.8.3. Slattum Terrasse og Brenninghaugen

Slattum var storgården sør i bygda, og ble i middelalderen delt i to bruk, Nordgarn og Søgarn. Senere ble Nedre Slattum skilt fra og fikk navnet Brenninghaugen. Området ble regulert til boliger i 1954 og bebygd av Selvaag tidlig på 1960-tallet. Her er det fremdeles et lokalsenter med ulike butikker og tjenestetilbud. Slattum Terrasse går også under navnet Sjømannsfeltet, og en havfrue ønsker deg velkommen ved innkjøringen.

*Slattum Terrasse.
Foto: Margret Lie Wessel.*

Ingeniør Olav Selvaag ble landskjent i 1948 da han i et åpent brev til Stortinget og en rekke aviser kritiserte datidens byggeforskrifter og metoder, og mente man med samme materialer kunne bygge tre ganger så mange boliger. Dette resulterte i et prøvehus på Ekeberg, som introduserte en ny boligtype og byggeteknikk med minimalt materialforbruk. I 1951 ble byggeforskriftene endret til Selvaags standard, og fra 1960 og -70 årene ble slike småhus masseprodusert. Noe av det som bidro til populariteten til såkalte ferdighus var at folk fikk husbankfinansiering, fast pris og et nøkkelferdig hus. I 1962 hadde ferdighusene overtatt 90 % av markedet. En utbredt kritikk har siden vært at de tidlige ferdighusene tok lite hensyn til norsk tradisjon og stedstilpasset byggeskikk.

Slattum terrasse består av 164 boenheter med fem ulike hustyper, som i stor grad er bevart. Området fremstår helhetlig og er et typisk eksempel på 1960-tallets arkitektur.

I 2014 ble det laget en prinsipplan for utvidelsesmulighetene av boligene på Slattum Terrasse. Utformingen må ta hensyn til eksisterende uttrykk og bebyggelsesstruktur.

Det ble drevet sagbruk i elva nedenfor Slattum i flere hundre år. Rester av Slattum sag står ennå. Midt på 1800-tallet ble ett av landets første ysterier bygget på Søndre Slattums grunn. Det lå i svingen nord for nåværende Slattum holdeplass, men restene

av fundamentet er nå «under asfalt». Navnet Slattum betyr slåttelandet ved heimen – «Slatteimr».

4.8.4. Anbefalinger ved planarbeid

I eventuelle nye reguleringsbestemmelser for feltene bør hensynet til eksisterende arkitektur, eiendoms-, bebyggelses- og veistruktur være bestemmende for å bevare strøkenes preg.

Nye boenheter bør ikke tillates.

Nye tiltak, som påbygg eller tilbygg skal tilpasses eksisterende bebyggelse i feltene, herunder formspråk, skråtak, mønehøyde, møneretning, høyde, lengde/bredde, grunnflate, volumoppbygging og materialbruk.

Maksimal grunnflate for bolighus må vurderes.

4.9. Andre utvalgte kulturminner og kulturmiljøer av høy kulturhistorisk verdi

Nittedal kommune har mange spor etter menneskelig aktivitet, fra mange fra ulike tidsepoker. I arbeidet med kommunedelplanen for kulturminner er registrering og vurdering av kulturminner eldre enn 1900 prioritert. Det betyr ikke at kulturminner etter 1900 ikke er viktig. Hva som anses som kulturminner endrer seg, og påvirkes blant annet av avstand i tid. For eksempel er minner fra andre verdenskrig i økende grad vurdert som viktige, etter hvert som det selvopplevde blir til historie, og tidsvitnene faller fra. Det vi bygger i dag er morgendagens kulturminner.

I neste rullering av kommunedelplanen bør nyere tids kulturminner etter 1900 prioriteres.

I dette kapittelet presenteres et utvalg miljøer som representerer kulturminner fra både fortid og samtid. Det er kulturminner av både lokal og nasjonal verdi, og fra ulike samfunnsområder.

Kulturminnene er vurdert til å ha stor lokal verdi.

4.9.1. Kulturlandskapet Slåttemyra naturreservat

Lokalisering

Slåttemyra ligger mellom Movatn og Nittedal stasjon, like sør for Gjøvikbanen. Naturreservatet nås enklest ved å gå skogsbilveien (Langmyrveien) nordøstover fra

Nordre Movatn (tog til Movann stasjon) eller følge stien fra Kruttverket/Sørlitangen sørvestover i ca. 3 km til enden (velteplass) for Langmyrveien på sørøstsida av Gjøvikbanen.

Kort historikk

Løvenskiold-plassen Laskerud brukte Slåttemyra til beite og sporadisk tilleggsslått frem til 1945. Etter at familien Laskerud flyttet til Sørli gård på Sørlitangen ble området bare brukt som beitemark til 1962, men uten slått og skjøtsel ble deler av Slåttemyra gradvis gjengrodd. I 1981 ble Slåttemyra fredet som naturreservat, og i 1997 startet arbeidet med å restaurere gjengrodd slåttemark takket være Tor Øystein Olsen, mangeårig leder av Maridalens Venner.

Registreringer

Verneverdig rikmyr og landskapsområde. På Slåttemyra er det kjent 10 arter og tre hybrider av orkidéer. Utenom syv ulike arter marihånd, inngår korallrot, nattfiol, myggblom, myrflangre, småtveblad og stortveblad.

Vernestatus

Fredet som naturreservat i 1981.

Begrunnelse

Langvarig skjøtsel og bruk har gitt Slåttemyra sin artsrikdom og kulturverdi. Slåttemyra betraktes i dag som en av de aller viktigste rikmyrene på Østlandet.

Forvaltning

Statsforvalteren er formell forvalter. Det er utarbeidet flere godkjente skjøtelsesplaner, og frivillige utfører årlig skjøtsel med bl.a. slått og raking. Formålet er «å bevare ei jordvannspåvirka myr med en usedvanlig interessant og rik flora innen et område med kambrosiluriske bergarter». Det arrangeres turer til Slåttemyra hvert år.

Orkidemyr. Foto: Kai Jensen

4.9.2. Husmannsplasser og seterdrift

Husmennene var eiendomsløse som leide små plasser, gjerne med litt jord til, av en gårdbruker, og betalte avgift for plassen gjennom pliktarbeid eller andre avgifter. En forordning fra 1752 regulerte forholdet mellom bonden og husmannen, slik at den som ryddet og bygget plassen i utmark skulle ha livstidsrett til plassen. Ble plassen bygget på innmark, ble husmannen og hans familie regnet som vanlige gårdsfolk. I 1851 ble det fastsatt ved lov at husmannen skulle ha skriftlig kontrakt, og det ble satt en øvre grense for arbeidsplikten.

Fra 1600-tallet og fram til begynnelsen av 1900-tallet ble det ryddet et stort antall husmannsplasser over hele landet. Husmannsvesenet hadde sin største utbredelse fra ca. 1750 til 1850. I 1855 var det omtrent 87 000 husmannsplasser i Norge, nesten like mange husmenn som gårdbrukere, men i 1920 var det bare 8 000 tilbake. Nedgangen skyldtes flere årsaker, blant annet utvandring til Amerika og industrialisering, som gav folk andre muligheter.

Mange av gårdene i Nittedal hadde husmannsplasser, men det er ikke så mye vi vet om de ulike husmennene som bodde der. Jensrud, Bergsenga, Myra, Fredrikstad, Laskerud, Varpet og Bakken er eksempler på husmannsplasser i Nittedal.

Laskerud

Husmannsplassen Laskerud lå opprinnelig under Mo Gård, som i 1664 hadde tre husmenn på Laskerud, Burås og Mostua. Laskerud ligger i skogen litt sør for Ørfiske.

Sagnet sier at plassen skal ha fått navnet etter finnen Lasken som kom til våre trakter på midten av 1600-tallet. Den første husmann man med sikkerhet vet bodde på Laskerud er svensken Erik Olsen som flyttet til Laskerud i 1682 og giftet seg ti år senere med Marte Monsdatter fra Nittedal. Hun døde få år etter, og han giftet seg på ny med Marte Jensdatter. Erik druknet i Ørfiske før jul i 1719.

Skiftet etter ham viste at han var en driftig kar, for han bygde både ny stue og nye uthus på Laskerud. Han hadde også en del dyr på plassen. Laskerud kom inn under Nordmarksgodset i 1814, da eieren av Mo gård solgte denne plassen og Burås til det Ankerske fidelkommiss.

Seterdrift

Det har også vært seterdrift i Nittedal, men ikke av så stort omfang som i Gjerdrum. Setringen i Nittedal tok slutt tidlig på 1800-tallet. Det har blant annet vært seter på Sinober, der det ble det drevet tradisjonell seterdrift frem til 1821. Opprinnelig het stedet Fautvangen og var seter under Skøien gård i Nittedal.

Nessetra

Nessetra lå under gården Nes i Hakadal. Gården ble i 1741 lagt under Hakadals Verk og delt under plassene for arbeiderne på Verket. Setra er tegnet inn med tre hus og kalt

«Næss Sæter» på Morten Krohgs kart fra en grensetvist i 1760, men nå er bare tuftene igjen. Siste gang vi hører om setra er i 1781. I mer enn 200 år var Nassetra glemt og forlatt, men i 2011 ble tuftene funnet og ryddet av Sverre Grimstad og Ståle Pinslie. Tuftene ligger syd for Holmtjern og Manntjern.

4.9.3. Mindre uthus og driftsbygninger

Nittedal er ei landbruksbygd der gårdene er viktige og synlige kulturminner i landskapet. I tilknytning til disse gårdsbrukene har det vært mange mindre hus som fylte ulike formål. Mange av disse er i ferd med å forsvinne. Det dreier seg blant annet om blant annet løer og forrådhushus, små hønsehus og grisebinger, utedoer, melkeramper, smier, drengestuer, bygdesager, kvernhus og bygninger tilknyttet sagbruk. Mindre uthus i eller nær tunet, er de bygningstypene som er mest truet i Nittedal (Asplan Viak 2022).

Her er eksempler på noen kulturminner som fremdeles er bevart og av stor lokal betydning:

- Smia langs Rauerskauveien
- Melkerampa før Gjelleråsen
- Linbua på Åneby

*Melkerampa før Gjelleråsen.
Foto: Margret Lie Wessel*

4.9.4. Hyttefelt og sportshytter

Nittedal har hatt stor tradisjon for hyttefelt. Folk reiste fra byen til Tumyrhaugen, ved Nittedal Stasjon eller til hytta ved Åneby stasjon. Det var også hyttefelt ved Ørfiske, Holterkollen, Kirkebylia, Lønsvall og Søndre Berg. I tillegg var det hytter i Lillomarka i Varingskollen og på Romeriksåsen. I 1950 var det 5000 folk på hyttene i Nittedal i påsken. Det ble satt opp egen buss fra Holterkollen i helgene. Det er flere sportshytter i skogene rundt Nittedal.

Sørskogen

Sørskogen er en av de eldste gårdene i Lillomarka. Den ble ryddet av finner på 1600-tallet, og har vært husmannsplass under Skøien Gård. Under andre verdenskrig ble Sørskogen brukt som Milorgbase for motstandskjempere, med våpendepot og lager for forsyninger. Bygningene ble også brukt til å huse hjemmefrontsoldater og flyktninger. Basen ble aldri funnet av tyskerne.

Nå drives Sørskogen av Atle Sørskogen og holdes åpen for servering. Det er også en gammel låve og uthus her. Atle Sørskogen er sønn av Aslaug og Alf, det siste paret som drev med husdyr på gården helt frem til midten av 1960-tallet. Han har ryddet den gamle kjerreveien fra Nittedal til Sørskogen, slik at den nå er en fremkommelig sti som når gården fra nord.

4.9.5. Nittedal stasjon

Nittedal stasjon ble bygget i 1900. Stasjonsbygningen er en paneltømmerbygning med utskårne tømmerdetaljer og halvvalmet tak, tegnet av P.A. Due. Bygningen er typehus i overgangen mellom sveitser- og Jugendstil. På Gjøvikbanen er bare Grua av samme type, ellers finnes tilsvarende hus på tre stasjoner på Sørlandsbanen. Stasjonsbygningen er den eneste av sitt slag i Akershus, og er godt bevart. Godshuset ble også bygget i 1900, og tegnet av samme arkitekt.

*Stasjonsbygningen på Nittedal stasjon.
Foto: Margret Lie Wessel*

4.9.6. Gamle ferdselsårer

Gjennom Nittedal har det fra gammelt av gått en rekke viktige ferdselsårer. Her er fire viktige traséer:

Gamle Hadelandsvei var en fotsti og ridevei mellom Oslo og det østlige Hadeland. Den har trolig sin opprinnelse alt i forhistorisk tid. Langsmed veien finnes de to eneste kjente bronsealdergravminner i Nittedal og Nordmarka. Rideveien kom inn i Nittedal ved Lilloseter, og fortsatte via Sinober, Movatn, Laskerud, Ørfiske og Kongsvangsskog. Det pågår nå et arbeid, i samarbeid med Riksantikvaren og andre, for å få oldtidsveien merket og skiltet. Traséen er flere steder usikker. Ståle Pinslie har gjort et omfattende arbeid med å søke opp og kartfeste veien.

Gamle Trondheimsvei. Denne kongeveien – farbar for hest og vogn – gikk gjennom Groruddalen til Bånkall i Aker (nå Oslo), via Skillebekk, mellom Lauvåsen i sør og Karushøgda i nord, til Lahaug og ned til Nitsund hvor Nitelva ble krysset på trebru og fortsatte videre i retning Skedsmo kirke. Dagens Pilegrimsled mot Nidaros avviker fra den eldre ferdselsveien via Nitsund, og går i stedet om Åros gård.

Gamle Bergensvei. Denne kongeveien (kjerrevei) gikk gjennom Lillomarka, forbi Røverkollen, ned til Skyttamyra og Markerud og gardimellom til Rotnesbrua.

Deretter fulgte traséen stort sett dagens Gamleveitil Bjørnholt og videre Fuglåsveien opp til Slettmoen og Varpet. Bare deler av traséen er i dag synlig. De gamle brufundamentene på Rotnesbrua fra 1801 står fremdeles.

Greveveien. Privat kjørevei (bomvei) fra Hakadals Verk til Stangjernshammeren i Maridalen. Den ble bygget mellom 1823-1825 og fulgte stort sett dagens trasé opp Verkenslia, over Høgda, mellom de to Ørfisketjernene, ned til Movatn før den gikk over i Aker (Maridalen). Se også beskrivelse av hensynssonen Greveveien.

I tillegg til disse veiene, bør også stier og slep i Varingskollen nevnes, som viktige veghistoriske kulturminner i Nittedal kommune. Det er gjort et omfattende arbeid med å skilte og tilrettelegge de gamle slepene og driftsveiene til Døli og Løstad, til gode turstier.

4.9.7. Bruer og tuneller

Gamle tørrsteinsmurte bruer og tuneller representerer ingeniørkunst på høyt nivå, og er et vakkert, men ofte utsatt «smykke» i kulturlandskapet. Ei steinhvelvbru er ei bru som blir båret av en eller flere underliggende trykkbuehvelv av stein. De eldste steinhvelvbruene er tørrmurte ved at steinene ble nøye tilhugd og stabla inntil hverandre uten mørtel i fugene. I Nittedal har vi flere slike bruer av ulike slag.

Eksempler på bruer av høy verdi i Nittedal i dag:

- Steinhvelvsbrua over Vesleelva (Kapelrud bru 1888)
- Brua over verkenfossen (1810)
- Sagstubrua (1870)
- Rotnesbrua (intakte fundamenter fra 1801)
- Ela bru, ved Elnes (Waals Minde, ca. 1930)
- Kutunellen ved Sørleie (ca. 1900)
- Jernbanetunellene på Gjøvikbanen (ca. 1900)

Med dagens tunge og brede kjøretøy bruene utsatte, og kan forsvinne dersom vi ikke har et bevisst forhold til dem. Et eksempel på en steinhvelvsbru av svært høy verdi som i nær fortid ble ødelagt i et veiforbedringstiltak, er den verneverdige Spenningsby Bru (1804), som nå ligger skjult under Gamleveien. Den var av de eldste steinhvelvsbruene på offentlig veg i Norge (Statens Vegvesen, Steinhvelvsbroer 2002). Utover på 1900-tallet ble steinhvelvbruene gradvis utkonkurrert av betongbruer.

Brua over Ela. Foto: Magnar Eriksen

Den nyeste steinhvelvsbrua i Nittedal er Ela bru, en av de få steinhvelvsbruer som er oppført i Norge etter 1930. Veibrua bærer navnet Waals Minne etter ordfører Henrik Waal. Han sørget for at brua ble bygget som nødsarbeid. Henrik Waal var opprinnelig murer, før han ble ordfører i Nittedal (1935-1940).

4.9.8. Dammer og fløting

Verksdammen

I forbindelse med tømmerfløting var det et nøye planlagt system av demninger i marka som sørget for at tømmeret ble fløtet ned til Verksdammen. Tømmer som ble hugget, ble fløtet ned når våren kom. Tømmerfløting var et farlig og risikofylt yrke, som krevde styrke og utholdenhet. De fleste fløterne var skogsarbeidere og husmenn.

Verksfossen ble fornyet av Nicolaus Widerberg i 1813 og årstallene 1813, 1914, 1956 og 1981 kan leses i steinfundamentene. Dette viser at demningen og damkrona har vært forbedret og endret gjennom tidene. I dag brukes Verksfossen til produksjon av vannkraft, og er et viktig kulturelement i helhetsopplevelsen av Hakadals Verk.

Det er fremdeles mange demninger og spor etter fløting i marka. Fløtingens historie og damanleggene utgjør en viktig del av Nittedals skogbrukshistorie.

Ørfiskedammen

I 1899 inngikk Oslo kommune avtale med Akerselvens Brugseierforening om overføring av vann fra Ørfiske, Trehørningen og Gjerdingen til Maridalsvannet. Før demning på Ørfiske ble bygget var det to vann her (et på hver side av Greveveien). Da demningen stod ferdig i 1915, var vannstanden 5 meter høyere enn tidligere, og veien ble dermed lagt om. I anleggsperioden 1907-1909 ble det anlagt tunneler som førte vannet ned til Movannene og videre til Maridalsvannet, i stedet for til Nittedalsvassdraget. Dette fikk store konsekvenser for vannkraftbasert industri i Nittedal og omtales som det store vanntyveriet. Nittedals Krudtværk var en av bedriftene som mistet vannet til kraftverket.

Høsten 1999 ble steindemningen restaurert og fremstår i dag som en av de flotteste steindemningene i marka. Demningen blir fjernregulert av Vann- og avløpsetaten ved Oset vannrenseanlegg ved Maridalsvannet. Ørfiske er av stor betydning for friluftslivet i Nittedal, og det er et populært hyttefelt i området. Ørfiske er ikke underlagt baderestriksjoner.

4.9.9. Sagbruk

I 1820 var det ni sager i Nittedal, tre i Hakadal. Mange av de faste sagarbeiderne fikk litt jord av den gården saga lå på, og ble husmenn der. Fra omkring 1860 tok de i bruk dampmaskiner som drivkraft for sagene, og etter 1900 kom elektrisiteten som ny energikilde. Etter 1860 ble de fleste vannsagene i Nittedal utkonkurrert av sagbrukene på Lillestrøm, men bl.a. Strøm sag og Rotnes sag holdt det gående til 1969. Det finnes fremdeles spor etter gammel sagbruksdrift langs Nitelva, både ved Hakadals Verk, Strøm sag, Rotnessaga og Slattum sag.

4.9.10. Telekommunikasjon

Det første telegrafsambandet i Norge ble opprettet i 1855, og innen få år var nettet blitt landsomfattende. I 1880 ble så det første lokale telefonanlegget etablert i Norge. De første lokale telefonanleggene ble opprettet i privat regi, og inntil 1942 var det tre private telefonanlegg i Nittedal herred. Disse hadde kun forbindelse innbyrdes og til Oslo. I 1942 ble de innløst av staten ved Telegrafverket. I 1944 skal det ha vært 350 telefonapparater koblet til nettet i Nittedal. I lang tid etter krigen var det stor mangel på telefonmateriell, som gjorde at utbyggingen av telefonnettet i Nittedal gikk langsomt.

*Telestasjonen i Kirkeveien 13.
Foto: Nittedal kommune*

Det finnes i dag en rekke kulturminner fra telekommunikasjonens utvikling i Nittedal, men disse er ikke systematisk kartlagt. Eksempler på slike kulturminner er bl.a. rikstelefonbygget i Hakadal i Gamle Glittrevei 1, telebygget i Bjertnesveien 4 på Rotnes, og bygget i Kirkeveien 13 ved Markerud.

4.9.11. Spenningsbygruva

Fra 1500-tallet vet vi at det har vært skjerping av jern knyttet til virksomheten ved Hakadals verk. Både på Romeriksåsene og i Nordmarka og Lillomarka finnes det skjerp og gruvevirksomhet knyttet til utvinning av ulike metaller, men bergverksvirksomheten innenfor kommunegrensene ble aldri en varig økonomisk suksess. Spenningsbygruva i Romeriksåsene utgjør et kulturminne fra slik bergverksvirksomhet. Spenningsbyfeltet er interessant på grunn av sin spesielle geologiske historie. Et engelsk selskap sto for prøvedrift etter sinkblende i Spenningsbygruva i 1912-14. Det ble ikke noe mer enn skjerping og prøvedrift, da forekomstene ikke var drivbare. Gruva ble drevet for hånd.

Lokalisering

Fra parkeringsplassen ved Nordre Spenningsby følges veien østover ca. 300 m. Ta blåmerket sti østover og følg denne i ca. en km før du tar av på en gammel traktorvei nordover. Følg denne nordover noen hundre meter på østsiden av Spenningsbyhaugen til den krysser en bekk. Følg bekken /stien nedover i lia til du ser slagghauger ved gruveåpningen.

Vernestatus:

LNF-område.

Forslag til forvaltning

- Registrere og dokumentere gruveanlegg i Nittedal, og sikre kunnskap om deres kulturhistorie
- Sikre farlige gruveganger i samarbeid med grunneier/myndigheter
- Legge til rette for organiserte turer til utvalgte kulturhistoriske gruver
- Skilte utvalgte bergverk/gruver og formidle historien

4.9.12. Ånebyleiren

Fangeleiren ved Fossen i Hakadal var den første konsentrasjonsleiren i Oslo-området. Leiren ble bygget i 1941 og lå på jordet nord for bensinstasjonen i Hakadal. Fangeleiren ble anlagt spesielt for de såkalte «Svolvær-gislene», dvs. de ca. 100 personene som ble arrestert etter det første Lofoten-raidet 4. mars 1941. Leiren ble avviklet alt 12. juni samme år, da hele belegget på 115 fanger ble overført til Grini. I dag er leiren borte, men en minnestøtte er satt opp rett nord for bensinstasjonen.

4.9.13. Tårnhuset

«Tårnhuset» er en forretningsgård som markerer inngangen til området ved Nittedal stasjon. Den er en hjørnegård mot Stasjonsveien like ved jernbanebrua. Eiendommen Granum ble skilt ut fra Bjertnes i 1919 og ble trolig bebygd like etter – som kombinert bolig og butikk. Det var kolonial i 1. etasje og bolig i 2. etasje. Hovedhuset er en to etasjers tregård i jugendstil med karnapper og takoppbygg, som har gitt huset sitt kallenavn; Tårnhuset. Eksteriøret er noe endret i detaljer, men hovedtrekk er tatt godt vare på. Det er fortsatt utsalgslokaler i 1. etasje og opprinnelig funksjon er lett å lese. Et eldre uthus hører også til eiendommen.

Tårnhuset utgjør i dag et landemerke, og en typisk representant for forretningsbygg som ofte vokste frem rundt viktige knutepunkt og servicesenter som jernbanestasjoner, de første tiårene av 1900-tallet. Tårnhuset er et av få bevarte hus fra perioden, og har viktig indentitetsverdi for området.

4.9.14. Breidablikk barnehem

Barnehemmet Breidablikk (Gamleveien 479) ble drevet som internatskole og barnehem av frøken Krogh-Tonning fra 1910 til ca. 1925 (først på Sør-Myrer, deretter på Breidablikk).

I 1925 tok Oslo kommune over barnehemmet. På det meste var det 60 jenter og gutter på hjemmet. Barnehemmet ble lagt ned i 1970-åra.

Breidablikk. Foto: Margret Lie Wessel

4.9.15. 1880-bygget ved Hagen skole

Hagen skoles historie går tilbake til 1835, da bygdas første faste skole ble etablert på Nes, like øst for elva ved Hakadals verk. Denne skolen ble drevet av jernverket, men etter at verket ble nedlagt overtok etter hvert kommunen, som i 1878 kjøpte plassen Nordre Neshagen og bygde skole der. Skolen sto ferdig i 1880 og fikk navnet Hagen skole. Skolen fikk også tillagt en del jord slik det var vanlig på skolene den gang, for at læreren kunne dyrke og holde et par husdyr. Jordstykket lå på nordsiden av skolen, og var jevnlig i bruk fram til 1952.

1880-bygget ved Hagen skole.

Bygningen fra 1880 huser i dag Nittedal bygdesamling. Nytt skolebygg ble reist i 1918, og det er senere reist tilbygg i 1968 og i 2007. Hagen skole ble nedlagt sommeren 2021.

4.9.16. Husmannsplassen Stua

Ole Stua ble født på husmannsstua Stua under Nordre Skøyen. Han sluttet seg til frimenigheten i bygda, og virket som prest og leder for menigheten resten av sitt liv. Sektens gudstjenester ble holdt i Stua, men også på Rulse i Hakadal. Menigheten fikk godkjent gravplass i Stua. Ole Stua døde i 1922 og er begravet der, gravstøtten er fremdeles intakt. Etter hans død sluttet de fleste stuafolkene seg til Smiths Venner i Oslo.

4.9.17. Bølereika

Selv om Bølereika er et tre, er det et viktig og synlig kulturminne i Nittedal. Bøler har gårdsnummer 1, og Bølereika står som et landemerke og en kjempe og ønsker alle velkommen til Nittedal.

Her har eika stått i mange hundre år, lenge før veien kom. Eika ble i 1871 solgt til konsul L. Meyer for 25 daler. Betingelsene var at hverken selger, kjøper eller deres etterfølgere fikk hugge treet. Veien fra Gjelleråsen og ned forbi Bøler stod ferdig i 1872.

I 1983 ga Losby Bruk eika til Nittedal kommune som nå står som eier. Grunnen tilhører fortsatt Bøhler gård. Nittedal kommune har forvaltningsansvaret for eika etter gammel privatrettslig fredning. Ekspertene antar at Bølereika er mellom 330 og 500 år.

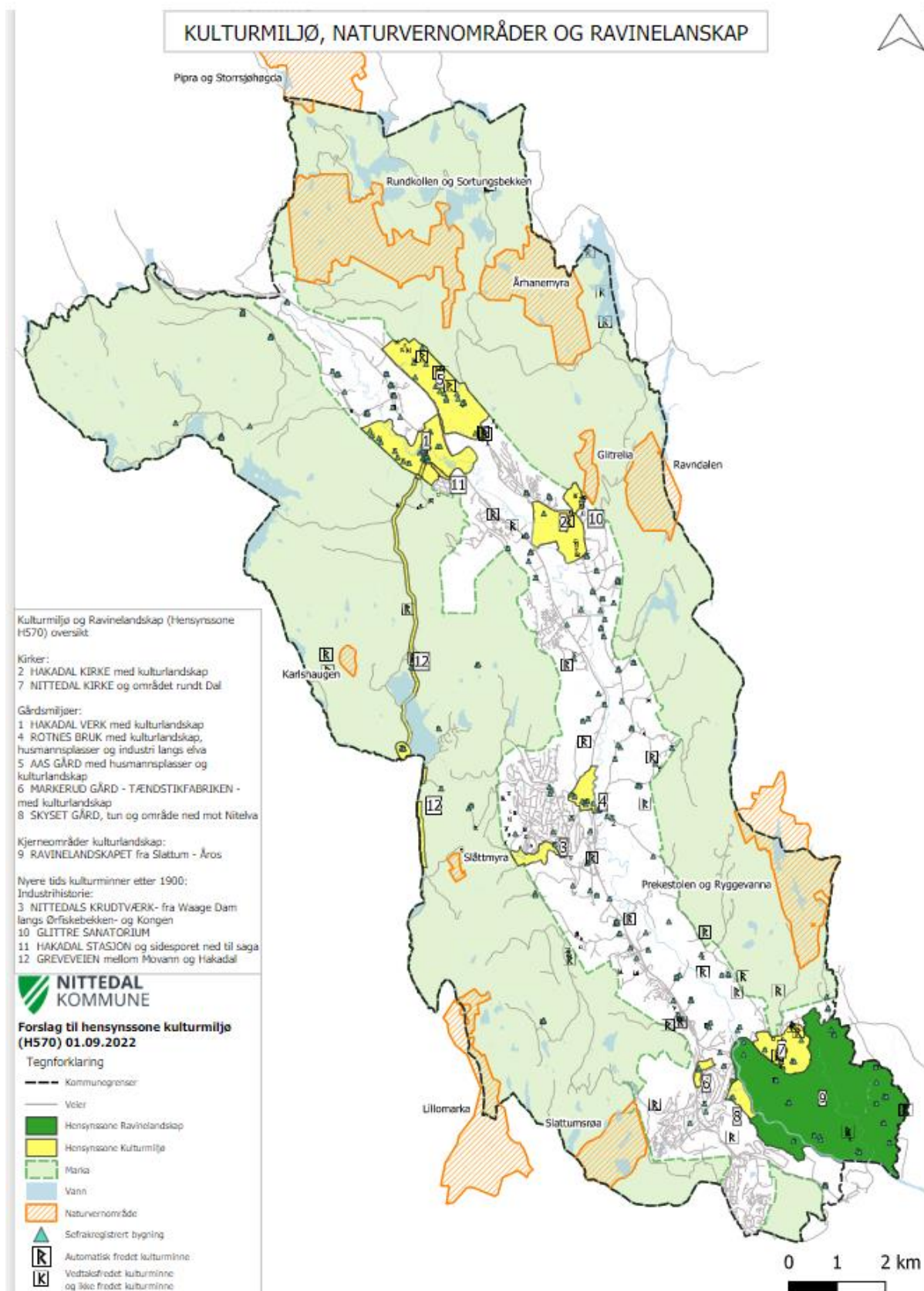
Eika har med årene blitt i dårlig forfatning. På grunn av fare for at stamme og greiner kan brette, er det gjennomført kronereduksjon i 2015 og 2020. Dette vil forhåpentligvis sikre eika lengre levetid.

Foto: Margret Lie Wessel

4.10. Kart over kulturmiljø, naturvernområder og ravinelandskap

5. Bestemmelser og retningslinjer

Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Nittedal er en viktig del av kunnskapsgrunnlaget i all plan- og byggesaksbehandling i kommunen som berører kulturminner og kulturmiljøer.

5.1. Bestemmelser og retningslinjer forankret i plan- og bygningsloven

Retningslinjer til hensynssone c) H570: Sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø

- Ved byggetiltak nær et kulturminne/kulturmiljø skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturminnets/kulturmiljøets kvaliteter.
- Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturminnet/kulturmiljøet. Tilstrekkelig avstand til kulturminnet skal vektlegges. Vegetasjon som gamle, markante trær skal søkes bevart.
- Ved byggetiltak på verneverdige bygninger skal det legges særlig vekt på å opprettholde husets karakter og særtrekk. Kulturhistoriske og arkitektoniske verdier utvendig på bygningen skal bevares. Byggets form og volum, fasadenes proporsjoner, material- og fargebruk, dør- og vindusutforming skal bevares.
- Ved istandsetting av verneverdige bygninger skal opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer som panel, listverk, vinduer, dører og takdekking bevares i så stor utstrekning som mulig. Opprinnelige bygningsdeler bør i størst mulig grad repareres fremfor å skiftes ut.
- Prinsippene for universell utforming (UU) skal legges til grunn for planlegging/oppgradering av bygg/konstruksjoner og uteanlegg, men UU-målene må avveies i forhold til natur/terreng og kulturminnevern.
- Ved hovedombygging i henhold til PBL § 31-1 av/til publikumsbygg skal prinsippene for UU gjøres gjeldende sammen med hensyn til terrengform og kulturminneverdier så langt det anses hensiktsmessig og økonomisk forsvarlig.
- UU-målene må avveies mot mål om å stimulere til lek, allsidig utfoldelse, og rekreasjon for alle grupper, bl.a. gjennom å bevare kulturminner og varierte naturkvaliteter.

Retningslinjer til hensynssone c) H550: Sone med særlig hensyn til bevaring av kulturlandskap

- Det skal legges spesiell vekt på hensynet til å opprettholde verneverdige kulturlandskap ved planlegging og gjennomføring av byggetiltak, jf. Temakart for kulturminner og kulturmiljø og Nittedal kommunes GIS-database.
- Bygge- og anleggstiltak skal ikke bryte åsprofiler, landskapssilhuetter og horisontlinjer.
- Alle tiltak som berører landskapet langs Nitelva og er synlige fra elva skal plasseres slik at de ivaretar helhetspreget miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønnstruktur.
- Naturgitte og kulturskapte nøkkelementer som fungerer som blikkfang, særlig historiebærende randsoner og «øyer» i landskapet, skal bevares og styrkes.
- § 11 Bebyggelse i LNF-områder: I hensynssone c- kulturlandskap, og i LNF-områder med kulturminneinteresser skal alle tiltak lokaliseres og utformes slik at gårdsbebyggelse og landskapets karakter opprettholdes.
- Ny bebyggelse tilknyttet drift av landbruksområder skal som hovedregel plasseres i tilknytning til eksisterende gårdstun, utformes i tråd med lokal byggeskikk og ha gode visuelle kvaliteter.
- Karakteristiske trekk i kulturlandskapet, som topografi, trerekker, veifar, bruer, landskapsrom, vegetasjon, steingjerder og lignende skal ivaretas.
- Hensynet til landskap, jordvern, kulturminner og kulturmiljøer skal ivaretas. Ved byggetiltak nær et kulturlandskap/kulturmiljø skal høyden på tiltaket vurderes spesielt slik at siktlinjer og helhetsopplevelsen av kulturlandskapet ikke forringes.

Bestemmelser til hensynssone d) H730: båndlegging etter lov om kulturminner

I plan- og bygningsloven er hensynssone d) sone for båndlegging i påvente av vedtak etter plan- og bygningsloven eller andre lover, eller som er båndlagt etter slikt rettsgrunnlag, med anvendelse av formålet. Dette bør gjelde for kulturminner som er fredet etter Kulturminneloves bestemmelser, for eksempel automatisk fredete kulturminner, automatisk eller vedtaksfredete bygninger og kirkesteder.

5.2 Anbefalt forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer i Nittedal kommune

- Kommunens avdeling for kultur og kulturminnevern skal uttale seg i saker der tiltak i hensynssone c) eller SEFRAK-registrerte bygninger ønskes utført.
- Ved behandling av byggesøknader og søknader om tiltak i hensynssone c), skal regional kulturminneforvaltning gis anledning til å uttale seg før vedtak.
- Ved tiltak på bygninger av høy eller svært høy verdi (se listen i kap. 3.7), fredete kulturminner, eller innenfor hensynssone d) H730 *båndleggingssone etter kulturminneloven*, skal saken oversendes kulturavdelingen i fylkeskommunen.

- Ved tiltak på fredete eller listeførte kirker, kirkesteder skal saken oversendes Riksantikvaren for uttale.
- Ved byggesøknad om riving eller endring av bygg eller anlegg oppført før 1850, skal regional kulturminneforvaltning underrettes før vedtak (jf. Kulturminnelovens § 25).
- Tekniske innretninger i kulturmiljø, herunder også skilt og reklame, bør gis en diskret utforming, og ha en plassering, materialbruk og fargevalg som harmonerer med områdets karakter og tradisjon.
- Søknad om endring/rivning av SEFRAK- registrert bygning som har en samlet vurdering S (= Svært høy), har et fredningspotensial etter kulturminneloven, mens H (= Høy) -bygg er aktuelle for bevaring etter Plan- og bygningsloven. M (= Middels) og L (=Lav)-bygg er kun knyttet opp til Plan- og bygningslovens generelle bestemmelser, men bør sendes til uttalelse hos kommunens kulturavdeling.
- Ved byggesøknad om riving eller endring av vernede eller SEFRAK-registrerte bygninger, skal det vedlegges fotodokumentasjon av bygget (innvendig og utvendig), og den historiske utviklingen til bygget og de nærmeste omgivelsene skal også beskrives. Dokumentasjonen skal utarbeides av fagperson med kulturminnefaglig kompetanse.
- Ved utarbeidelse av reguleringsplan skal det legges ved en generell kulturhistorisk dokumentasjon og beskrivelse av området, inkludert utvendig fotodokumentasjon av verneverdige bygg og anlegg innenfor plangrensen. Materialet skal utarbeides av fagperson med kulturminnefaglig kompetanse.

5.3 Krav til saksbehandling

Forvaltning av kulturminner som er fredet etter kulturminneloven, er fylkeskommunens og Riksantikvarens ansvar. Fylkeskommunen har ansvar for å vurdere og gi uttalelser til tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer av regional og nasjonal verdi, mens tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer av mer lokal verdi skal vurderes av kommunen.

Saker som skal sendes fylkeskommunen:

- Automatisk fredete og marinarkeologiske kulturminner
- Vedtaksfreda kulturminner/kulturmiljø
- Freda eller listeførte kirker, kirkegårder
- Tiltak på bygninger oppført før 1850

Saker som bør sendes fylkeskommunen:

- Tiltak på bygg og anlegg av lokal verdi som er regulert til hensynssone bevaring og andre bygg og anlegg av høy verdi i kommunedelplan for kulturminner
- Søknad om tilskudd til kulturminner gjennom SMIL (spesielle miljøtiltak i landbruket)
- Tiltak på ikke-listeførte kirker

- Bygge- og rivesaker som i kommunedelplan for kulturminner er vurdert å ha høy verneverdi
- Tiltak som berører bygninger oppført etter 1850 som kommunen anser har kulturhistorisk verdi
- Tiltak som berører bygninger og bygningsmiljøer fra 1900-tallet som ikke er SEFRAK-registrert, men som kommunen anser har kulturhistorisk verdi.

5.4. Søknadsprosessen for tiltak i hensynssone c

Dersom man som huseier eller næringsdrivende har planer om tiltak på bygg som er vernet eller ligger i en hensynssone c), anbefales det å gjennomføre en forhåndskonferanse med saksbehandler i kommunen. Dette gjelder både ved store prosjekter, men anbefales også ved planer om påbygg, tilbygg og søknadspliktige oppussingsprosjekter.

Forberedelse til forhåndskonferanse

På kommunens nettside ligger en egen mal for gjennomføring av forhåndskonferanser. Den inneholder en oversikt over hva som skal forberedes og sendes inn i forkant av møtet.

Foto: Nittedal kommune

Gjennomføring av forhåndskonferanse

I denne delen av prosessen har begge parter mulighet til å komme med forslag til løsninger for det tiltaket som skal gjennomføres. Kommunen skal også gi råd og veiledning til krav og bestemmelser som gjelder for området, og om forventet saksbehandlingstid i kommunen. Det skal skrives referat fra forhåndskonferanser. På bakgrunn av den veiledningen som blir gitt i forhåndskonferansen kan man så sende inn den komplette søknaden til behandling hos kommunen.

6. Tiltaksdel

6.1. Hvorfor kulturminnevern?

God kulturmiljøforvaltning kan gi en rekke positive ringvirkninger for samfunn og miljø. Kulturminner blir ofte sett på som en hindring, men de kan være avgjørende for å skape trivsel, identitetsfølelse og økonomisk verdi for innbyggerne i et område. Flere studier viser at kulturmiljøer bidrar til økt velferd i lokalsamfunn i form av økt sysselsetting og verdiskaping, blant annet gjennom økt trivsel og attraktivitet, og gjennom turisme (Kilde: Verdien av kulturarv, Menon Economics). En rekke studier har også vist at for de fleste observatører føles tradisjonell arkitektur mer harmonisk enn moderne, og at tradisjonell arkitektur fremmer mental helse og velvære.

Bevaring av kulturmiljøer har stor verdi som identitetsskapende element, og bidrar positivt i tettstedsutviklingen for en stolt nittedalsidentitet. Å ta vare på og bruke kulturminner og kulturmiljø bidrar til samfunnsnytte og verdiskaping. Ved å ivareta kulturmiljøene sikres framtidige generasjoner tilgang til kunnskaps- og opplevelsesverdier, viktig for trivsel og i et sosialt bærekraftsperspektiv. Man angrer sjelden på at man tok vare på eldre bygningsmiljøer, men ofte på dem man rev.

Kulturminnevern er god miljøpolitikk. Det åpne og flotte kulturlandskapet som preger Nittedal, har i tillegg til nytte- og opplevelsesverdiene stor verdi for biologisk mangfold. Gjenbruk av bygninger har ikke minst mye å si for klima. Byggenæringen står for om lag 40 % av dagens utslipp, men dersom vi rehabiliterer og gjenbruker bygningsmasse og bygningselementer, vil det gi en rekke gevinster i form av lavere forbruk, redusert transportbehov, mindre avfall og lavere utslipp. Her er gamle og ikke fullt så gamle bygninger viktige, og kan og bør tas i bruk. Kulturminnevernet er en del av den sirkulære økonomien.

6.2. Formidling

Tilrettelegging og bruk av kulturminner er det viktigste premisset for å oppleve tilhørighet og eierskap til kulturminner. Det er først når kulturminnene oppleves som viktige at vi kan snakke om kulturminner som identitetsskapende element.

Ved å innhente, skape og formidle kunnskap om kulturarven, vil vi øke forståelsen for dens betydning i samfunnet. Med formidling kan forståelsen, bruken, opplevelsen og kunnskapsoverføringen av kulturminner øke. God formidling kan bidra til identitet, trivsel og tilhørighet, kunnskap, verdiskapning og næringsutvikling. Kulturminnene bør ha som mål å nå flest mulig, og inkludere alle. Den bør gjøres praktisk, muntlig og

skriftlig tilgjengelig gjennom ulike kanaler slik som f.eks. oppslagstavler i terrenget, nettsider og omvisninger.

Anne Prydz Sæterdal har omvisning på Markerud. Foto lånt av eier

6.3. Forslag til tiltak

Enkelte tiltak kan gjennomføres innenfor eksisterende rammer uten tilførsel av ekstra ressurser, men de fleste tiltakene vil kreve administrative ressurser fortrinnsvis knyttet til opprettelse av en stilling med kulturminneforvaltningsansvar.

Flere av tiltakene i dette kapitlet krever også prioritering av ekstra økonomiske ressurser. Samarbeid med private, frivillige og offentlige instanser er derfor ønskelig, og ofte nødvendig. Det kan søkes om midler fra ulike støtteordninger.

Forslag til finansiering av tiltak på kulturminnefeltet kan spilles inn i arbeidet med kommunens budsjett og økonomiplan.

6.3.1. Tiltak: forvaltning

Tiltak	Periode	Ansvar	Samarbeidspartnere
Opprette en stilling til arbeidet med kulturminneforvaltning i Nittedal kommune	2023 – 2026	Kultur	
Innarbeide nye saksbehandlingsrutiner i kulturminnearbeidet	Løpende	Kultur	Plan og geodata, byggesak og landbruk.

Tiltak	Periode	Ansvar	Samarbeidspartnere
Øke kompetansen i kulturminneforvaltningen	Løpende	Alle berørte fagområder	
Etablere et kommunalt team for kulturminneforvaltning	Ved vedtak av plan	Kultur	Plan og geodata, byggesak og landbruk. Nittedal Eiendom KF ved behov.
Arbeide videre med kartlegging av uregistrerte kulturminner og implementere registreringer i kommunens kartdatabase.	Innen 2026	Kultur	Riksantikvaren, fylkeskommune, plan og geodata, byggesak.
Stille krav, og utarbeide veileder til kulturminnedokumentasjon, til bruk i plan- og byggesøknader.	I løpet av planperioden	Kultur	Plan og geodata, byggesak.
Oppdatere hensynssoner og vernede kulturminner i Riksantikvarens database Askeladden	Ved vedtak av plan	Kultur, plan og geodata	Viken fylkeskommune og Riksantikvaren.
Følge opp kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer i kommuneplanen for Nittedal	Ved utarbeidelse av kommuneplan 2022-2035	Plan og geodata	Kultur og byggesak.

6.3.2. Tiltak: verdiskaping

Tiltak	Periode	Ansvar	Samarbeidspartnere
Stimulere til kulturbasert næringsutvikling.	Løpende	Kultur, landbruk	Grunneierorganisasjonene i Nittedal, næringslivsorganisasjonene i Nittedal, Innovasjon Norge, Grønt Fagsenter, plan og geodata, byggesak.
Tilby eller videreformidle rådgivning til eiere av kulturmiljøer	Løpende	Kultur og byggesak	Akershus bygningsvernssenter, Viken fylkeskommune, Fortidsminneforeningen, Norsk Kulturarv
Videreutvikle nye og eksisterende attraksjoner i samarbeid med grunneier	Løpende	Interesseorganisasjoner, grunneiere, eiere av kulturmiljøer	Akershus bygningsvernssenter, Viken fylkeskommune, Fortidsminneforeningen, Norsk Kulturarv, Nittedal kommune m.fl.
Vurdere å opprette en kommunal støtteordning for verneverdige bygninger/ kulturminner.	2023 – 2026	Kultur	

6.3.3. Tiltak: formidling

Tiltak	Periode	Ansvar	Samarbeidspartnere
Gjøre planen kjent på kommunens nettside med link til frivillige organisasjoner, nettsteder og ressursentre	Ved vedtak av plan	Kultur	
Lage et digitalt kulturminnekart, til bruk i blant annet skolen og for friluftslivet	2023 – 2026	Kultur	Sektor for oppvekst og utdanning, frivillige organisasjoner som Historielaget, Fortidsminneforeningen og Turkameratene (TNT), enkeltpersoner
Videreføre prosjekter om kulturminner i den Kulturelle skolesekken og den Kulturelle spaserstokken	Løpende	Kultur	Sektor for oppvekst og utdanning, sektor for helse og velferd, frivillige organisasjoner
Oppfordre teater og kunstinstitusjoner i bygda til å bruke kulturminner som grunnlag for aktiviteter	Løpende	Kultur	Frivillige organisasjoner, kunstnere, sektor for oppvekst og utdanning, sektor for helse og velferd
Lage skiltplan for fornminner og utvalgte kulturminner	2023 – 2026	Kultur	Lag og organisasjoner. Fylkeskommunen. Benytte Riksantikvarens veileder
Lage et kart med gamle navn på alle gårder, jorder, beitemark og skogsområder	2023 – 2026	Kultur	Landbruk, grunneiere, historielaget

6.3.4. Tiltak: bevaring

Tiltak	År	Ansvar	Samarbeidspartnere
Lage en lokal byggeskikkveileder	I løpet av planperioden	Kultur	Plan og geodata, byggesak, Akershus Bygningsvernssenter, fylkeskommunen, lag og foreninger
Lage skjøtsel- og forvaltningsplaner for viktige kulturminner	I løpet av planperioden	Eiere og brukere	Plan og geodata, byggesak, kultur
Utarbeide en plan for forvaltning, drift, vedlikehold og bruk av verneverdige bygg i kommunens eie	2023 – 2026	Nittedal Eiendom KF	Akershus Bygningsvernssenter, fylkeskommunen, kultur.
Legge registrerte kulturminner inn i Askeladden og kulturminnesok.no	Løpende	Kultur	Riksantikvaren
Vurdere å foreslå fredning av noen utvalgte kulturminner med svært høy verdi	Løpende	Grunneiere og kultur	Riksantikvaren, fylkeskommunen

*Tunet på Dal er spesielt i sitt slag i Nittedal. Bygningene er flyttet hit i nyere tid.
Foto: Turid Rikheim*

7. Vedlegg – oppslagsdel

7.1. Kulturlandskap i Nittedal

Etter et manuskript av Olav Prestvik

De store trekkene i landskapet i Nittedal er naturskapte: Åsene på begge sider, dalen med vekslende bredde, og elva som slynger seg i dalbunnen. Dette landskapet har blitt til ved oppbyggende og nedbrytende naturprosesser gjennom milliarder av år. Den svært varierte berggrunnen vi finner i bygda, forteller om disse prosessene. De eldste bergartene vi har i overflaten i dag, er mer enn en milliard år gamle. Ikke minst på Romeriksåsen, fra Rus og Spenningsby og nordover, finner vi et gammelt, nokså flatt, landskap med denne gamle berggrunnen. Så finner vi enkelt steder helt andre bergarter – svart, smuldrende skifer og kalkstein rik på plantenæringsstoffer – fra en tid 400-500 millioner år tilbake da landet var dekt av hav. Områder med slik berggrunn er frodige, som dalsiden fra Gamle Skytta til Kjøl, og Nittedal stasjonsområde sør og øst for stasjonen.

Det som aller mest preger naturlandskapet i bygda, er kollene rundt dalen. De er bygd opp av de yngste bergartene ved at smeltemasse kom opp og størknet til granitt og syenitt noen kilometer nede under jordoverflaten for omtrent 250 millioner år siden. Nedtæring av landskapet i tiden som har gått etter at disse bergartene ble til, har gjort at vi finner disse bergartene som oppstikkende høyder i dag; bergartene som opprinnelig lå over, har blitt ført bort fra området med elver og isbreer. Oppsprekking gjorde at rennende vann og breer fant svakhetssoner og gravde ut disse til det som har blitt dagens Nittedal og Hakadal.

Jorda er utgangspunkt for kulturlandskapet

Dagens jordbrukslandskap i Nittedal ligger under 200 moh., og består hovedsakelig av leirjord avsatt på bunnen i Nittedal-Hakadalfjorden. Denne fjordarmen oppstod da isen smeltet ved slutten av siste istid. Da trengte havet innover så høyt som til ca. 200 meter over dagens havnivå. Dette skjedde fordi istyngden hadde presset jordskorpa så mye ned at landet lå lavere enn havnivået. Fjordperioden varte i et par tusen år, fra ca. 10 000 – 8 000 år siden, men fjorden ble stadig grunnere fordi landet hevet seg. Bekker tok til å grave i den blottlagte havleira så fort den var blitt tørt land. I Elnesområdet helt nord i dalen, og fra Slattum og sørover, har slik erosjon i leirjorda ført til dannelse av et spesielt leirbakkelandskap. Med et fagord kalles dalene i leirbakkelandskapet *raviner*. Fordi leirterreng med raviner bare er utviklet der havbunn er hevet over havnivå, er slike landskap sjeldne i global sammenheng.

Fram til omtrent 1950 ble leirbakkene brukt til beite, først og fremst for storfe, eller de ble slått med ljà. Etter at melkeproduksjonen i bygda ble sterkt redusert, ble mange raviner liggende ubrukte. Mange ble plantet igjen med gran. Ikke minst i 1970-årene foregikk det planering av ravinelandskap for å skape åkerjord som kunne kjøres med traktor og redskap. Dermed har vi den situasjonen at raviner som ikke er vokst til med

skog og ikke planert, har blitt en enda sjeldnere type natur. Landbruksområder med intakte raviner vil være blant de mest verdifulle kulturlandskapene i Nittedal.

Som nevnt ligger all dyrket jord som er i bruk i Nittedal i dag, under det høyeste havnivået for Nittedal-Hakadalfjorden. Går vi ett til to hundre år tilbake i tid, var også jord i dalsidene over dette nivået dyrket på de mange finneplassene og husmannsplassene som da var i bruk. Her var det morenejord, jord som den store innlandsisen hadde lagt igjen etter seg, som var dyrkingsgrunnlaget. I motsetning til havleira i dalen, var denne jorda steinete. Men den hadde ikke så stort behov for grøfting som leirjorda har.

Dalbunnen med elveslettene, mosemyrene og elva som slynger seg

Om vi stikker fingeren i jorda, er det ikke gammel havbunn vi finner over alt i lavere deler av Nittedal. Noen steder renner Nitelva med lite fall, og her har vannet i flomperioder lagt igjen fin sand over havleira. I disse områdene renner elva rolig i store svinger. Da heter det på fagspråk at elva *meandrerer*. Slike områder har vi i Hakadal mellom Tøyen og Rulse (på en strekning her er elva rettet ut og meandrene borte), og i Nittedal mellom Strøm og Rotnes og fra Rotnesfossen til Slattum. Kantene av elva, og selve Nitelva, har spesielt artsrik og frodig vegetasjon på disse strekningene.

Noen steder har det vært små innsjøer den første tiden dalbunnen var tørt land. Etter hvert grodde innsjøene eller tjernene igjen, og det ble dannet myrer. På de store mosemyrene i dalbunnen i bygda har torvmoser vokst i toppen og dødd i bunnen slik at myroverflaten har hevet seg godt over den tidligere innsjøens overflate. På dialekt heter en slik hvelvet mosemyr en måsa. På de tre store måsane i bygda – Blikrudmåsan, Haugsmåsan og Gaustadmåsan – er ikke overflaten så høy i dag som før myrene ble grøftet. På Blikrudmåsan og Gaustadmåsan har det vært tatt ut torv i ganske stort omfang tidligere. Disse mosemyrene er både naturdokumenter og kulturhistoriske områder som det er grunn til å ta vare på.

7.2. Endring og utvikling – et streif av Nittedals historie

Rundt dalen ligger Nordmarka mot vest og Romeriksåsene i øst. I sør renner elva ut i Øyern. I dalbunnen er det flate og småkuperte landbruksområder med forholdsvis bratte dalsider i øst og vest. Nittedal har navn etter elva, Nitja. Elvenavnet kommer enten av *net* = fiskegarn, eller det har sammenheng med det gamle verbet *hnita* = støte sammen. Elva kommer fra Nitjusjor, Nittesjøen, som vi nå kaller Harestuvannet.

De første spor etter mennesker i Nittedal er fra en steinalderboplass på Skøyen, datert til 6000 f.Kr (Askeladden ID 22712). Det er registrert to forhistoriske gravfelt i kommunen. Ett ligger nær Nittedal kirke og er om lag 3000 år gammelt (ID 51895). Her er det også funnet økser av flint og stein, som kan tidfestes til yngre steinalder, om lag 2500-1500 år før vår tidsalder. Tre mindre gravhauger fra jernalderen ligger på

Klokkertoppen i Hakadal (ID 32057). Om lag 500 f. Kr blir de første menneskene bofaste i dalen. Den eldste gården var Dal, ved Nittedal kirke. Navnene på de eldste gårdene preges av stedene de ble bygd; dal, ås, berg, nes, mo, haug, holt, holm, strøm.

I vikingtida var Nittedal en del av det gamle Raumarike. Snorre skriver at et slag mellom Harald Hårfagre og Haki Gandalfsson fant sted i Hakadal. Snorre mener Haki gav navn til Hakadal; men det kan godt være at navnet skyldes en mer lokal Haki. Vikingtiden var en viktig tid i Nittedals historie med stor folkeøkning og rydding av mange nye gårder.

I Svartedauen (fra 1349) døde kanskje så mye som 2/3 av befolkningen. Når over 600 av en befolkning på om lag 1000 gikk bort på få måneder, forteller det om en gigantisk katastrofe. Mer enn ¾ av gårdene ble liggende øde. Først på 1700-tallet var folketallet like høyt som før Svartedauen. I tillegg til nyridding av gammel jord livnærte folk seg fra 1500-tallet av sagbruk og jernproduksjon. Utover på 1700-tallet økte befolkningen sterkere enn tilgangen på nye levebrød. Svaret på det var rydding av marginale jordressurser og en voksende klasse av fattige jordbruksarbeidere, husmennene. Problemet økte etter 1810/20 da barnedødeligheten slapp taket, og vi fikk en befolkningseksplasjon. Problemet fant en løsning fra omkrig 1850 med flytting til den nye industrien, f.eks. i og ved Christiania, og ved at mange utvandret til Amerika.

På 1700-tallet var de fleste bøndene leilendinger, men etter kriger og mye gjeld måtte kongen selge unna eiendommer. Mange av de som kjøpte eiendommer var borgere i Christiania. Kjøperne solgte igjen jord og noe skog til bøndene, og beholdt mye av skogen selv. Dette er noe av bakgrunnen for samlingen av Nordmarksgodset.

Industri

Sagbruksdrift

Nitelvas fossefall har gjennom flere hundre år gitt grunnlag for kraftproduksjon. Allerede fra 1590- tallet ble vannet drivkraft for en teknologisk nyvinning; oppgangssaga. Etter innføringen av sagbruksprivilegiene i 1688 ble antall sager sterkt begrenset, og de kom helt over på byborgernes hender. I 1820 var det ni sager i Nittedal, tre i Hakadal. Mange av de faste sagarbeiderne fikk litt jord av den gården saga lå på og ble husmenn der. Fra omkring 1860 ble dampmaskiner tatt i bruk som drivkraft for sagene, og etter 1900 kom elektrisiteten som ny energikilde.

Arbeidet bestod av tømmerhogging, tømmerkjøring, fløting, skjæring og trelasthandel. Med det moderne industrisagbruket etter 1860 ble de fleste vannsagene i Nittedal utkonkurrert av sagbrukene på Lillestrøm.

Jernverks- og gruvedrift

Berggrunnen i Nittedal er svært variert og inneholder mye mineraler. Folk har skjerpet etter verdifulle mineraler siden Hakadals Verk ble grunnlagt. Jernverket på Hakadals Verk kom trolig i drift allerede på 1400-tallet. Tidvis lå verket nede, men det startet igjen i 1540, og det ble smeltet jern ved Verket fram til 1868 – med kortere og lengre avbrudd.

Mange fikk arbeid med å utvinne malm fra gruvene på åsene mellom Hakadal og Gjerdrum. De mest betydningsfulle gruvene lå i Gjerdrum. Smestadgruben, Myrgruben og Dalsgruben gav mest malm. Det ble også lett flere steder. Letingen har etterlatt seg spor blant annet i Gruvåsen, jerngruva ved Rud og Kirkebygruva.

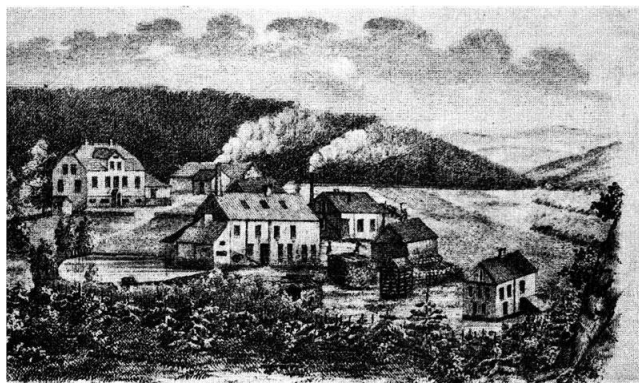
Bønder leverte trekull som de hadde utvunnet i kullmiler i skogene rundt Hakadals verk. Malmen i gruvene i Hakadal var imidlertid ikke ren nok, og eieren av Hakadals Verk, Grev Wedel-Jarlsberg, begynte å hente renere malm fra Sørlandet. Greveveien, mellom Hakadal og Maridalen, ble brukt til å frakte trelast sørover, og malm nordover. Jernverket ble nedlagt for godt i 1868. I tilknytning til Hakadals Verk var det også teglverk, korntørke og mølle.

Kraftverk:

I 1885 ble Norges første private kraftverk bygget på Aas Gård. Kraftverket i Verksfossen ved Hakadals Verk ble etablert i 1914 og det ble bygget kraftverk i Sagfossen. Det var også kraftverk ved Strømsaga og i Rotnesfossen fra 1906.

Nitedals Tændstikfabrik

I 1863 ble Nitedals Tændstikfabrik startet av Johan Laurids Sundt på Markerud. Ospetømmer til stikkene ble hentet fra Lillestrøm. Det foregikk en stor innsats med liming av esker i hjemmene, fram til fabrikken kjøpte egen limemaskin. På fyrstikkfabrikken var det ca. 175 arbeidere, både kvinner og menn. Mot slutten av 1800-tallet ble den lange veien til markeder og eksporthavner tyngende for fabrikken.

NITTEDALS TÆNDSTIKFABRIK PÅ MARKERUD 1875.

Håpet om en jernbaneforbindelse vokste, men da jernbanen ikke ble lagt forbi Markerud ble virksomheten flyttet til fyrstikkfabrikken ved Grønvold Gård ved Helsfyr, årsskiftet 1895/96. Navnet Nitedals Tændstiker ble derimot beholdt.

Nitedals Hægtefabrik

Fabrikken lå ved bekken på Kvernstujordet nedenfor Kruttverket. Han som drev fabrikken het Skjerven. Fabrikken var i virksomhet fra 1870 til ca. 1900. Fabrikken ble drevet av et vannhjul. Hektene ble farget svarte og siden sydd på lapper. Dette arbeidet ble gjort rundt i stuene i Hakadal og Nittedal, og betalingen var 20 øre for å sy 1000 hektepar.

Nitedals Krudtværk

Kruttverket lå ved Ørfiskebekken i Nittedal, og var i drift mellom 1883 og 1978. Se kap. 4.5.8. om hensynssonen for Krudtværket.

Torvindustri

Utnyttelsen av torvmyrene i dalbunnen skapte grunnlag for en betydelig industri. Det var torvuttak på flere av myrene helt opp i vår tid, bl.a. på Gaustadmåsan og Ånebymåsan. Nittedal Torvindustri, ble etablert i 1948, og er den største og eldste torvfabrikken i Norge. Fram til 1962 foregikk uttak av torv bare med håndstikking. I 1960-/70-åra ble ulike stikkemaskiner tatt i bruk. Mekaniseringen kom for alvor i gang på 1980-tallet. Strøtorv til husdyrrom var hovedproduktet, men etter hvert ble torvpotter og torvtak en betydelig artikkel. Bedriften leverte veksttorv til gartnerier og hageeiere i over 60 år og torv til torvtak i mange år.

Ullevoldsæters skifabrikk og «Blåskia»:

Ullevoldsæters skifabrikk ble startet i Kruttverksveien i 1920. Mest kjent av skiene fra Romerike er Blåskia, som ble produsert av Ivar Halvorsen i Nittedal. Dette var ski som Odd «Stafett-Martin» Martinsen gjorde berømte. Verdens første laminerte ski ble laget i Nittedal, ved Bjørn Ullevoldsæters skifabrikk i 1930, der Ivar Halvorsen jobbet før han startet «Blå-skia». Laminat-patentet, som var en verdensrevolusjon, ble solgt til et firma i Oslo og dukket opp igjen som «Splitkein». Blåskia ble nedlagt i 1984/85 og revet i 1992, mens Ullevoldsæters skifabrikk ble revet i 1998.

Industriutvikling på Gjelleråsen:

Mye av industrien i bygda ligger i dag på Skytta, sør i bygda. Her har flere store bedrifter etablert seg, - med sentral beliggenhet til E6 og rilsvei 4, og med nærhet til Oslo og Gardermoen. Under navnet Skytta Næringspark finner vi blant annet: Arcus, Ringnes, Diplom- is og Würth, - i tillegg til ca. 60 andre bedrifter.

Bosettingsmønster

Fra tidlig på 1900-tallet til i dag, har Nittedal utviklet seg fra å være en spredtbygd landbrukskommune til en presskommune. Bosettingsmønsteret er sterkt endra, med bevegelse fra utkant til sentrum, og det er stor arbeidspendling til de nærmeste byene Oslo og Lillestrøm. Tidlig på 1900-tallet ble så godt som all ny bebyggelse sentrert rundt jernbanestasjonene, og da spesielt Nittedal stasjon. Fra starten av 1900-tallet til 1930 vokste innbyggertallet fra ca. 2500 til 4300. Etter 1950 begynte bebyggelsen å etablere seg nærmere riksvei 4, og i 1960 passerte folketallet 7500. Fra 1960 og utover på 1970-tallet økte befolkningen raskt. I 2006 var det 20 000 innbyggere i kommunen, og i løpet av 2022 forventes folketallet å passere 25 000.

Over 90 % av befolkningen i Nittedal bor i dag i tettbebyggelse. Om lag 90 % av totalarealet er avsatt til landbruk-, natur-, og friluftsområder i kommuneplanen, og ca. 70 % av arealet ligger innenfor markagrensa. Det er politisk vedtatt i Nittedal kommune at ny boligbebyggelse skal plasseres innenfor dagens byggesoner i tettstedene.

Samferdsel

Hovedveiene og kommunikasjonsformene i bygda følger i dag hovedsakelig dalføret fra syd til nord. Slik har det ikke alltid vært. Forbindelsen mellom Christiania og Hadeland gikk fra Disen i Aker og over til Lilloseter, Sørskogen, Sinober, Burås, Laskerud, Ørfiske og kom ned i Hakadal. Dette var en ridevei med steinfyllinger og bruer, og den bandt også de bebodde plassene sammen innover i marka. Synlige rester av denne veien finnes ennå.

Gamle Trondheimsvei

ble anlagt i 1770 og var tidligere kongeveg (riksvei) til Trondheim. I Nittedal starter veien ved Skillebekk, mellom Lauvåsen i sør og Karushøgda i nord, til Lahaug og ned til Nitsund hvor Nitelva ble krysset på trebru, og fortsatte videre i retning Skedsmo kirke. Det er fremdeles spor etter den opprinnelige Oldtidsveien, men disse sporene finnes hovedsakelig i Lillestrøm Kommune.

Gamle Bergensvei:

Omkring 1780 kom den første gjennomgangsveien gjennom bygda. Det var større behov for kjørbare veier for å få utnyttet ressurser for bergverk og skogbruk. I tillegg ble veien hovedveien til Bergen, og med den ble tilgjengeligheten for postgang og militære ressurser bedre. Veien ble kalt Bergensveien og fikk status som riksvei – på den tiden kalt Kongevei, siden staten bekostet den. Den gikk over Bjøråsen og kom ned ved Markerud. Veien gikk over Skøyen til Mo innunder skogkanten. På Mo var det skysskifte og gjestgiveri. Ved Rotnes krysset den elva over en trebru og fortsatte på Kirkeveien og Gamleveien. Ved Bjertnes, Mo, Nordby Varpet og flere steder var det hvilesteder og gjestgiveri for de som fraktet planklass, glassvarer, brennevin og poteter gjennom bygda. Bergensveien var hovedveien i Nittedal fram til ca. 1810, da Bergensveien ble lagt over Krokskogen. Da gikk den tidligere Bergensveien over til å bli bygdas lokalvei mellom Hadeland og Christiania. I dag går denne veien under navnet «Gamle Bergensvei». Landkar og pilarene fra Bergensveien er fremdeles synlige og bevart under den nåværende brua i Rotneskrysset.

Kirkeveien:

Både Nittedal Kirke og Hakadals kirke lå langs denne kirkeveien. Ved fergeleiet ved Nitsund var det overfart og videre vei til Aaros Gård med forbindelse til Nittedal kirke. En hovedvei fulgte etter hvert denne kirkeveien som gikk på østsiden av elva, hvor den fulgte de smale og krokete gårdsveiene.

Greveveien:

Greveveien ble bygd 1823-25 av Grev Wedel Jarlsberg, i forbindelse med frakt av trelast og malm mellom Maridalen og Hakadals Verk. Denne private bomveien var den raskeste kjøreveien fra Hakadal til Christiania.

Riksvei 4:

Som ledd i den alminnelige opprustningen av samferdselen midt på 1800-tallet kom

Hadelandschausséen som ny forbindelse mellom Christiania og Hadeland over Gjelleråsen. Den ble bygd ut i Nittedal i 1872. På tidens vis ble den lagt lavt i terrenget, med ny trasé i dalbunnen vest for elva mellom Rotnes og Hakadal. Utenom Gamlevegen fulgte den i hovedsak traséen til den Bergenske Kongevei. Den gamle vegen mellom gårdene på vestsida gikk ut av bruk. Også Greveveien fikk mindre betydning etter at Hadelandschausséen ble bygd. Hadelandschausséen ligger til grunn for senere rv. 4. Den er stadig opprustet for økende trafikk og har i liten grad karakter av eldre veg.

Busstransport:

Allerede i 1924 ble det opprettet fast bussrute mellom Oslo og Nittedal.

Jernbanen:

Tog til Hakadal kom i 1900, med første etappe til Brandbu og Røykenvik. Nordbanen ble ferdig i 1902 og utløste tettstedsutvikling ved stasjonsområdene på Rotnes, Åneby og i Hakadal.

7.3. Kulturmiljøregistreringer i Nittedal

Nittedal kommune fikk sin første kulturminneplan vedtatt i 2015. Planen som nå foreligger, ble rullert i 2022. Et viktig mål med kulturminneplanen har vært å skape en god oversikt over kulturminneressurser i kommunen, til glede for innbyggerne, men også slik at den kan bli et verktøy for god og langsiktig kulturmiljøforvaltning i Nittedal, og gi mer forutsigbarhet i byggesaksbehandling, reguleringsplanbehandling og søknadsbehandling innenfor landbruksforvaltningen. I det arbeidet som er nedlagt med kulturminneplanen over tid, har man forsøkt å samle en oversikt over de lange linjer og sammenhenger i kommunen, gjennom å samle tidligere og nye registreringer og kartlegginger, gjennomgå litteratur, hente innspill fra organisasjoner og ressurspersoner, med mer.

Den viktige «historien om Nittedal» med blant annet landbruk, jernverk, teglverk, fyrstikkfabrikk, krudtverk, torvindustri, mølle, kverner, sagbruk, skifabrikker og kirkehistorie har i stor grad blitt holdt levende gjennom frivillige organisasjoner og ressurspersoners arbeid.

Viktige registreringer:

- Kulturminneloven gir automatisk fredningsvern til alle kulturminner fra før 1537. Disse er det ulovlig å gjøre inngrep i, uten dispensasjon fra loven. Automatisk fredete kulturminner som for eksempel gravfunn, hulveier, og eldre boplasser er registrert i Riksantikvarens database *Askeladden*. Alle kan bruke nettsiden www.kulturminnesok.no til å søke opp slike fornminner, SEFRAK-registrerte bygninger, kirkesteder, og flere andre typer kulturminner.
- SEFRAK er et landsdekkende register over eldre bygninger og kulturminner i Norge. I Nittedal er bygninger som er eldre enn år 1900 registrert og kartfestet. SEFRAK gir ikke automatisk verneverdi eller vernestatus, men er nyttig for å vite

alderen på enkeltbygninger og bygningsmiljø. Bygninger som er eldre enn 1850 er meldepliktig ihht. Kulturminnelovens § 25.

- Siden 1994 har Nittedal vært med i Riksantikvarens miljøovervåkningsprogram «Gamle hus da og nå». Som ledd i dette programmet blir SEFRAK-registrerte bygninger i Nittedal kontrollregistrert hvert femte år. Siden 2016 har undersøkelsen, som nå har navnet «Status for verneverdige kulturminner i utvalgte kommuner», endret seg til å også inkludere kommunalt verneverdige bygninger, listeførte kirker, og statlig listeførte bygg.
- I 1983 utarbeidet Tor Sæter i regi av Planavdelingen i Miljødepartementet en rapport kalt «Verneverdige kulturminner og kulturhistoriske miljøer i Nittedal kommune».
- I Grøntstrukturplan for Romerike (2002), ble det utarbeidet en oversikt over viktige kulturmiljø og kulturlandskap i Nittedal.
- Frivillige organisasjoner og enkeltpersoner har i stor grad tatt ansvar for dokumentasjonen av kulturminnene i Nittedal, gjennom bygdebøker, arrangement, jubileumsbøker, muntlige kilder, historiske kalendere, kulturhistoriske turer og kronikker i avisen. Lag og organisasjoner som Fortidsminneforeningen, Historielaget, Nittedal Turlag og Friluftsgeselskaper har også engasjert seg i bevaringssaker, og det registreres et økende engasjement. Organisasjonene har registrert flere kulturminner i kulturminnesok.no og FRINI har laget et eget kulturminneregister for kulturminner i skog og mark, med tilgjengelighet og opplysning som hovedfokus.
- I 2003 tok Oslo og Omland Friluftsråd initiativ til et registreringsarbeid av kulturminner i utmark i Nittedal kommune. Ressurspersoner i Hakadal valgte seg ut Romeriksåsen, og registrerte og beskrev kulturminner med GPS og foto. Det var hovedsakelig gruvedrift, seterdrift og kullmiler som ble registrert. I forlengelse av dette arbeidet arrangerte LA 21 i samarbeid med Veterangruppa i Hakadal Idrettslag, en miljødugnad i 2005 der gamle Råsjøveier ble ryddet.
- Kulturlandskap og kulturminner er registrert og vurdert i høringsutkast til Statens vegvesens Kommunedelplan for rv.4 Kjøln – Åneby sør på strekninger der de ulike veialternativene berører kulturminner. Kulturminnekompaniet og Multiconsult AS står bak vurderingene.
- På 1980-/90 tallet var diskusjonen om bygdetun aktuell i forbindelse med at kommunen mottok en samling med gamle gårdsantikviteter fra Hans Evensen. Samlingen var både lokalt og regionalt forankret. Samlingen befinner seg nå i 1880-bygget, den gamle Hagen skole i Hakadal. Her blir i dag kulturhistorien i Nittedal dokumentert og formidlet.

7.4. Føringer for planarbeidet

Mange viktige kulturminner er sikret bevaring gjennom Lov om kulturminner (kulturminneloven). Lokale og regionale kulturminner forvaltes i praksis av kommunen gjennom plan- og byggesaker.

Lokale planer, mål og føringer

Kommunale planer som gir føringer for kulturminnevernet i Nittedal kommune er:

Kommuneplan 2018-2030

Kommuneplanen er den førende planen for den langsiktige utviklingen av Nittedal. Kommunedelplanen for kulturminner og kulturmiljøer må forholde seg til strategier og mål i kommuneplanen og arbeidet med Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer skjer parallelt med Kommuneplan for 2022-2035.

Kommunedelplan for fysisk aktivitet, friluftsliv og idrett 2018-2030

Planen har fokus på sikring av arealer for idrett og friluftsliv, bedre folkehelse og tilrettelegge lokalsamfunnet for idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv.

Kommunedelplan for landbruk 2019-2031

Plandelen til kommunedelplan landbruk gir en innføring i overordnede føringer, status i kommunen og utfordringer kommunen står overfor, samt en beskrivelse av hvilke områder kommunen skal jobbe med og hvilke målsettinger kommunen skal jobbe mot. Kommunens arbeid med landbruk for planperioden er delt i fem satsingsområder: • Matproduksjon • Næringsutvikling • Kulturlandskap og kulturminner • Klima, energi og forurensning • Friluftsliv

Regionale planer

- Regional plan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus (vedtatt i 2019)
- Regional plan for fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv i Akershus 2016-2030 – Aktivitetsløftet

Lover, nasjonale mål og føringer

- Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) av 27. juni 2008.
- Lov om kulturminner av (kulturminneloven) av 9. juni 1978.
- Kulturminneloven har de sterkeste virkemidlene for varig vern av kulturminner og kulturmiljø. §22 og 25 definerer ansvaret som hviler på lokale myndigheter.
- Meld. St. 16 (2019–2020) – Nasjonale mål for kulturminner og kulturmiljø. De tre nasjonale målene for kulturmiljøpolitikken er at (1) alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø, (2) kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging, og (3) et mangfold av kulturmiljø tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk.
- Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) av 19. juni 2009. Naturmangfoldloven har som formål å sikre naturens mangfold gjennom bærekraftig bruk og vern. Av vernekategoriene er det nasjonalparker og landskapsvernområder som i særlig grad er av betydning for kulturminner og kulturlandskap. Arbeidet med verneplaner skal samordnes med plan- og bygningsloven

- Markaloven 6. juni 2009

Internasjonale konvensjoner og chartre

- UNESCOs internasjonale konvensjon for vern av verdens kultur- og naturarv (Verdenskonvensjonen, 1972)
- UNESCOs konvensjon for å hindre ulovlig eksport, import og overføring av eierskap for kultureiendom (1970)
- Europarådets rammekonvensjon om kulturarvens verdi for samfunnet (Faro-konvensjonen, 2005)
- Europarådets konvensjon om beskyttelse av den europeiske arkitekturarven (Granadakonvensjonen, 1985)
- Europarådets konvensjon om vern av den arkeologiske kulturarven (Maltakonvensjonen, 1992)
- Den europeiske landskapskonvensjonen (trådte i kraft i Norge 2004)
- Internasjonalt charter vedr. bevaring og restaurering av kulturminner og historiske steder (Venezia-charteret, vedtatt av ICOMOS 1965)

7.5. Arkitektur i Nittedal

Man kan ikke si at det er en spesiell arkitektur som preger Nittedal, men husene her har tradisjonelt vært bygget i tre og ikke i mur. Til å begynne med var det enkle tømmerhus, som fra ca. 1800 ble panelte og kledd med stående tømmermannspanel. Det var to tradisjonelle byggeformer som dominerte; Akershusisk Stue og midtkammerbygging. Den Akershusiske stua hadde inngangen rett inn i stua, der grua stod. Her sov folk- og lagde mat. I tillegg var det et uoppvarmet kammers og en kove. I dag er det bare noen få Akershusiske stuer igjen i Nittedal, blant annet Bakken på Rotnes Bruk.

Midtkammerbygninger er det flere av. Disse ble vanlig fra slutten av 1700-tallet.

Prinsippet her er to tømmerdeler som bindes sammen av ett midtkammer, gjerne en gang- med vindu ut på den andre siden. De ble symmetrisk bygget, hadde enkel eller dobbel bredde, og gjerne halvannen eller to etasjer. Det var ofte flere ildsteder.

Hovedbygningene på Nedre Skyset, Søndre Slattum og Hakadals Verk er eksempler på ulike midtkammerbygninger.

Stilhistorisk har byggeskikken i Nittedal fulgt de samme trender som på Romerike og Norge for øvrig. Til Hakadal kom bygdesnekkeren Karl Andersson rundt 1920. På denne tiden var Sveitserstilen den dominerende og mest moderne byggestilen over store deler av landet. Karl Andersson satte sitt preg på mellom 50- 60 hus i Hakadal, og dekorerte midtkammerbygningene med flotte utskårede terrasser og inngangspartier. Det ble ofte satt inn farget glass i deler av vinduene. Mange av husene er i dag endret, men Nedre Elnes, Haugastøl og Søndre Berg er autentiske eksempler på hus Karl Andersson dekorerte. I området rundt Nittedal Stasjon var det også en enhetlig byggestil på husene bygget fra århundreskiftet fram til 1920- årene. I den perioden ble jugendstilen populær, og flere hus i området ble bygget i denne stilen. Eksempel på dette er Tårnhuset, bygget av byggmester Hansen ca.1920. Flere av husene har beholdt sitt opprinnelige og autentiske preg, og er med på å fortelle historien om fremveksten av boligområdet

rundt Nittedal Stasjon. I dag er det vanskelig å lese det gamle boligmønsteret, men blant de nye husene står den eldre bebyggelsen som perler på en snor. De har navn som Furuåsen, Furuholmen, Kringsjå, Fjellhøy, Fjellbu, Bergtun m. fl. Fra 1930-årene ble funksistilen populær, og senere husbankstil.

*Godt ivaretatt bebyggelse i Alf Prøysens vei 9.
Foto: Nittedal kommune*

Også gårdstun og driftsbygninger i Nittedal har sin bygningshistorie. Til å begynne med var det ikke tunløsninger slik vi finner det i dag, driftsbygningene lå spredt. Fra 17-1800-tallet ble tunene tradisjonelt bygd som firkanttun, bestående av hovedhus, fjøs og stall og stabbur. Låvebrua var plassert midt på langveggen. Et eksempel på dette er tømmerlåven på Nøkleby fra 1873. Fra slutten av 1800-tallet ble det vanlig med låvebro i enden. Blant stabbur er mange ulike tidsepoker representert i bygda. Fram til slutten av 1800-tallet var det mest vanlig med rette vegger på stabburene i Nittedal, men etter hvert ble også sveitserstil og etterlikninger av Telemarksstabbur populært. Et godt eksempel på tradisjonelt Romerriks-stabbur er stabburet på Burås fra 1832. Stabburet på Kirkeby er tegnet av Karl Andersson i Sveitserstil.

Vi har også eksempler på hus fra historismen med dragestilen rundt århundreskiftet i Nittedal. Det er først og fremst de to vakre stasjonsbygningene Nittedal og Hakadal stasjon som er autentiske eksempler fra denne tiden. Begge ble bygget som ferdighus på Strømmen Trevarefabrikk i 1900.

Byggmesterfunkis.
Foto hentet fra utkast til estetikkveileder
Nittedal kommune

Nittedal stasjon, bygget på Strømmen
Trevarefabrikk. Foto: Margret Lie Wessel

Låver og andre driftsbygninger er viktige elementer i kulturlandskapet, og driftsbygninger og uthus i og nær tunet er i dag de bygningstypene som er mest trua i Nittedal (Asplan Viak 2022).

Søndre Spenningsby. Foto: Margret Lie Wessel

Nittedal står midt i en periode med befolkningspress og stor boligutbygging. I utviklingen av nye boligområder og fortettinger i eksisterende områder, er det viktig å ha et bevisst forhold til hvordan utviklingen blir styrt. Man bør stille seg relevante spørsmål, som om det bør være fritt fram for arkitektoniske uttrykk, eller om feltene i større grad bør ha et helhetlig preg.

I arbeidet med nye Nittedal sentrum, er det laget en formingsveileder vedtatt av Nittedal kommunestyre (2013). Veilederen setter fokus på kvalitet og helhetlig utforming og består av en rekke formingsparametre for utarbeidelse av fremtidige planer og byggeprosjekter.

7.6. Tips og prinsipper innen bygningsvern

(kilde: Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø (2016-2030), Ullensaker kommune)

Et bevaringsverdig bygg vil ofte inneha kvaliteter som man ikke har i nybygde hus. En vesentlig utfordring ved en istandsetting av et eldre bygg er å gjøre alle som deltar i prosjektet bevisst på disse kvalitetene, slik at de kan bevares. Kvalitetene som en ønsker bevart kan være i form av materialbruk, håndverksutførelse, som miljøelement eller som bærer av historie. Ved å forholde seg til retningslinjer for antikvarisk istandsetting kan en tilføre bygningen nye kvaliteter, som økt komfort, større brukervennlighet eller bedre teknisk standard, uten at dette går på for stor bekostning av de fra før innebygde kvalitetene.

- **Tenk og spør før du handler.** Ta kontakt med folk som har kunnskap om den typen bygning det gjelder. Et godt tips er å ta kontakt med Akershus bygningsvernssenter, de tilbyr gratis førstegangsbefarung.
- **Skift minst mulig.** Bytter du ut huset del for del forsvinner husets kvaliteter gradvis. Original er bedre enn kopi. Vedlikehold er bedre enn reparasjon. Reparasjon er bedre enn utskifting.
- **Tak.** Bruk taktekking tilsvarende opprinnelig. I Nittedal har de fleste hus vært tekkt med rød tegl. Enkelte uthus har hatt bare bordkledning. Etter 1900 har mange uthus blitt tekkt med sinkede blikkplater. I vårt område hører ikke svart stein hjemme på bygninger bygd før 1970. Bruk ordinære vindskier med toppbord.
- **Piper.** Rød tegl har vært det tradisjonelle materialet i piper i vårt område. Pipene har vært utstyrt med en utkraging mot taket, og en krave øverst. Unngå store blikkbeslag som dekker hele eller store deler av pipa.
- **Takrenner.** Takrenner på eldre hus bør utformes i sink, alternativt i forsinket blikk eller aluminium. Nedløpsrørene bør ha klare knekker i stedet for de mer moderne bøylene. Dersom det er spesielle typer utforming ved utløp eller ved overgangen mellom renner og nedløp bør dette tas vare på. Kopi er også her nest beste løsning.
- **Vegger.** De fleste bolighus bygd etter 1750 har vært panelt. Behold gammel panel så langt det er mulig, skift bare det som må skiftes. Hvis du må skifte panel, bruk høvlet panel på bolighus fra før 1930.
- **Maling.** Bruk tradisjonelle malingstyper. Moderne linoljemaling produsert på rette måten gir det rette inntrykket, og sitter bedre en moderne malingstype på eldre malte paneler og på ny høvlet panel. Bruk gjerne komposisjonsmaling på uthus, den er billig, av god kvalitet og krever minimalt med arbeid ved seinere maling. Mal i bygningens opprinnelige farger, eller i farger som passer inn med husets karakter og historie.

- **Vinduer.** Vinduene har stor betydning for husets utseende. De fleste eldre vinduer er av meget god kvalitet. Istandsatte eldre vinduer med gode varevinduer vil ha like god eller bedre isolasjonsverdi som nyere vinduer. Eldre hus skal ha vinduer med ekte gjennomgående sprosser og kittfals. Dersom vinduene må skiftes, få laget kopier av de gamle eller av en type som du ut fra bilder eller lignende er sikker på har vært i bygningen. Unngå løse sprosser, lufteventiler i karmen og rammeverk som er tykkere enn originalt.
- **Dører.** Ta vare på opprinnelige dører så langt som det er mulig, de kan repareres. Dersom dører må skiftes, få laget kopier av de gamle eller av en type som du ut fra bilder eller lignende er sikker på har vært i bygningen. På eldre bolighus i dette området har ytterdørene slått innover.
- **Vær smart.** Vis gjennom de valgene du tar at du er stolt av bygningens historie, og at du er bevisst de innebygde kvalitetene. Det vil ofte være lønnsomt, både på kort og på lang sikt, å ta vare på de originale delene i huset.
- **Vær miljøbevisst.** Eldre tradisjonelle løsninger og materialer er nesten alltid mer miljøvennlige enn nyere. Å gjenbruke husets originale bygningsdeler vil alltid være mer miljøvennlig enn å skifte til nye.
- **Velg de rette folkene.** Når du kjøper inn råd eller håndverkstjenester, bruk folk som har erfaring med eldre bygninger. Hent helst inn referanser, og sjekk disse.

*Godt bevart vindu på hovedbygningen på Nedre Skyset.
Foto: Nittedal kommune*

Det finnes en rekke nettsteder med gode råd og tips for praktisk bygningsvern, blant annet:

- **Gamle trehus:** <http://www.gamletrehus.no>
- **Bygg og bevar:** <http://www.byggogbevar.no>
- **Tak og piper:** <http://teglverk.no>
- **Informasjonsark fra Riksantikvaren;**
  - [Vedlikehold og sikring av bygninger og anlegg](#)
  - [Råd om energisparing i gamle hus](#)

Andre viktige organisasjoner i Nittedal, som kan kontaktes:

- **Akershus bygningsvernssenter** er en del av MiA – Museene i Akershus. Deres mål er å ta vare på vår kulturarv, ved å redusere tap av verneverdige bygninger og anlegg. De samarbeider tett med huseiere og håndverkere gjennom rådgivning, oppfølging og praktiske kurs i bygningsvern, tradisjonshåndverk og bærekraftig bruk.

- **Fortidsminneforeningen Nittedal** jobber for bevisstgjøring og istandsetting av kulturminner i Nittedal, gjennom økt aktivitet og faglige innspill – rettet mot innbyggere, administrasjonen og politikere.
- **Nittedal historielag** har ca. 225 medlemmer. Gjennom turer, møter, kurs og publikasjoner ønsker laget å gjøre folk kjent med bygda og bygdas historie.

7.7. Tilskuddsordninger

- **Kulturminnefondet:** Kulturminnefondet er en statlig tilskuddsordning og et lavterskeltilbud for private eiere av verneverdige kulturminner. Også frivillige lag og organisasjoner, enten de eier kulturminner selv eller forvalter de på vegne av andre, kan søke. Kulturminnefondet gir økonomisk støtte til bevaring av verneverdige kulturminner som bygninger, boliger, båter, hageanlegg og kulturlandskap. www.kulturminnefondet.no
- **Norsk kulturarv** har prosjekter som "Rydd et kulturminne" med mål å aktivisere barn og unge med å rydde eller sette i stand kulturminner. "Ta i et tak" er et prosjekt hvor det er mulig å søke om mindre beløp som støtte til reparasjoner av tak eller grunnmur. www.kulturarv.no
- **Tilskudd til spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL):** Gjelder tilskudd til tiltak som fremmer natur- og kulturverdiene i jordbrukets kulturlandskap og reduserer forurensningen fra jordbruket, utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Dette kan også være til ivaretagelse av kulturmiljøer, som for eksempel istandsetting av verneverdige bygninger eller sikring av andre kulturminner. Søking på disse midlene skjer via landbrukskontoret i kommunen, som også sørger for tildeling, kontroll og utbetaling av penger. www.nittedal.kommune.no
- **Viken fylkeskommune** har en rekke tilskuddsordninger til kulturminner, herunder bl.a. fredete kulturminner i privat eie, verneverdige bygninger og anlegg, og tekniske og industrielle kulturminner. <https://viken.no/tjenester/kulturminner/aktuelt-kulturminnevern/sok-tilskudd-til-kulturminner-i-viken.76134.aspx>
- **Stiftelsen UNI** er en allmennyttig stiftelse som skal støtte tiltak som verner mennesker og fortidsminner, ved å fremme allmennyttig virksomhet innen skade- og miljøvern. Eksempler på slike kan være skadebegrensning eller brannsikring. <http://www.stiftelsen-uni.no/>
- **Sparebankstiftelsen DnB NOR** gir støtte til allmenn nytte i hele landet. Kulturminnevern har vært blant satsingsområdene. <http://www.sparebankstiftelsen.no/>

- **Riksantikvaren** gir direkte tilskudd til istandsetting, sikring og skjøtsel av noen typer kulturminner, og tilbyr også informasjon og veiledning til en rekke tilskuddsordninger:
<https://www.riksantikvaren.no/les-om/tilskudd/>
- **Innovasjon Norge** forvalter tilskudd, støtte og lån innen bl.a. bygdeutvikling og etablering av ny virksomhet utenom tradisjonelt landbruk.
<http://www.innovasjon norge.no/>
- **Major og advokat Eivind Eckbos legat** til fremme av landbruk og kultur kan gis til organisasjoner/institusjoner, grupper og foreninger og til enkelte bygningsrettede tiltak. <http://www.eckbos-legater.no/>

7.8. Definisjoner og begrep

Antikvarisk myndighet Det samme som kulturminnemyndighet

Arkeologisk kulturminne Automatisk freda kulturminne fra tida før 1537.

Askeladden Den offisielle databasen over alle freda kulturminner og kulturmiljøer i Norge, i tillegg til listeførte kirker. Eies og driftes av Riksantikvaren. Databasen er tilgjengelig for offentlig forvaltning.

Automatisk fredet kulturminne Synlige og ikke synlige arkeologiske kulturminner eldre enn 1537, erklærte stående byggverk fra perioden 1537-1650, samiske kulturminner eldre enn 100 år og skipsfunn eldre enn 100 år.

Bevaringsverdig kulturminne og kulturmiljø som oppfyller flere kriterier for vern og dermed bør bevares på en eller annen måte. Brukes synonymt med verneverdig.

Faste kulturminner Kulturminner som er fysisk forankret til grunnen.

Fornminne Var mellom 1951 og 1992 benevnelse på automatisk fredet kulturminne fra tida før 1537.

Forskriftsfredet byggverk, anlegg og områder i statens eie som er fredet ved å vedta forskrift om fredning, iht kml § 22 a.

Fredet Beskyttet gjennom særlover som bl.a. kulturminneloven og naturvernloven.

Immaterielle kulturminner Ikke-materielle kulturminner, som f.eks. musikk, eventyr, stedsnavn, tro og tradisjon

Konservere Ta vare på så mye som mulig av objektets historiske verdi og kildeverdi.

Kriterium – kriterier Kjennetegn, bedømmelsesgrunnlag. Brukes i kulturminnesammenheng ved begrunnelse og vurdering av verneverdi.

Kulturarv Favner et bredt spekter av materiell og immateriell arv fra tidligere tider. Er i denne planen brukt om faste kulturminner i det fysiske miljøet.

Kulturlandskap Landskap som har fått sin form gjennom menneskelig påvirkning. Brukes oftest om dyrket jordbrukslandskap og beitemark. Kan også brukes om for eksempel kultivert skogbruksområde, byens kulturlandskap, industriens kulturlandskap etc.

Kulturmiljø «Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng» (Kml § 2). Kulturmiljø blir brukt både om kulturlandskap med gårdsanlegg og andre kulturminner, og om bygningsmiljøer, tettsteder og byområder.

Kulturminne «Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til» (Kml § 2). Ordet kulturminne alene sier ikke noe om hvor verdifullt et kulturminne er.

Kulturminneforvaltning Det offentlige kulturminnevernet.

Kulturminnevern Betegnelse på all aktivitet som har til hensikt å verne kulturminner. Kulturminnevern er en del av det overgripende miljøvernet.

Kulturvern Vern av immaterielle og materielle overleveringer om levesett, kultur og historie.

Landskap Landskapet er den ytre fysiske rammen om vår eksistens og virksomhet. Begrepet landskap kan sies å være mer nøytralt enn kulturlandskap, og fokuserer ikke på evt. Påvirkning, innhold eller avgrensning.

Løse kulturminner Kulturminner som f.eks. gjenstander og redskaper.

Marinarkeologiske kulturminner Kulturminner under vann i både sjø og ferskvann.

Materiell kulturarv: Faste kulturminner som bygninger og miljøer. Løse kulturminner som redskap, biler, bøker etc.

Nyere tids kulturminne Kulturminne fra tiden etter reformasjonen i 1537 og fram til i dag. (Brukes ofte om vår tids kulturminner.)

Regional kulturminneforvaltning/kulturminne- myndighet Fylkeskommunen er regional kulturminneforvaltning. Fylkeskommunen er delegert myndighet fra Riksantikvaren for deler av kulturminnelovens bestemmelser, og er da regional kulturminnemyndighet.

Rehabilitere Sette i stand, modernisere eller utbedre eldre bygninger.

Rekonstruere Oppføre på nytt og gjenskape hele eller deler av et kulturminne i overensstemmelse med tidligere utforming.

Restaurere Tilbakeføre en bygning slik at den framstår slik den trolig så ut tidligere eller opprinnelig. Bygningen kan bli endret vesentlig under arbeidet.

SEFRAK-registeret Landsdekkende register for faste kulturminner yngre enn 1537 og eldre enn 1900. Inneholder ingen vurdering av verneverdi. Det elektroniske SEFRAK-registeret er koblet sammen med bygningsdelen i Statens kartverks eiendomsregister GAB, som er tilgjengelig for kommunene.

Vedtaksfredet Byggverk, anlegg og områder som er fredet ved vedtak etter kml §§ 15, 19 eller 20.

Vern Arbeid for å ta vare på kulturminner formelt eller praktisk. Brukes synonymt med bevaring.

Verneverdig Brukes om kulturminner og kulturmiljø som bør bevares på en eller annen måte. Benevnelsen i seg selv gir ingen formell beskyttelse og sier ingenting om hvordan kulturminnet eller kulturmiljøet bør beskyttes.

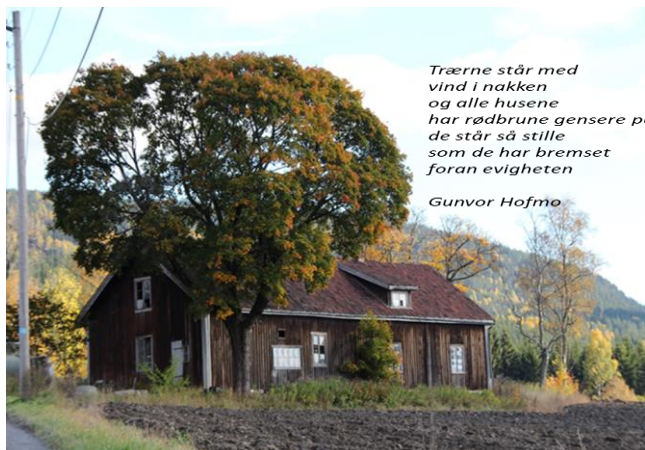

Foto: Margret Lie Wessel

8. Kilder og litteratur

Nyttige kilder

- Kommuneplan for Nittedal 2018-2030
- Kommunedelplan Landbruk for Nittedal kommune, 2019-2031
- Formingsveileder nye Nittedal sentrum, Nittedal Kommune 16.1.2013
- Kommunedelplan for fysisk aktivitet, friluftsliv og idrett 2018 – 2030
- Regional plan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus (2019)
- Overvåkingsprogrammet *Gamle hus da og nå* (2000-2014) Norsk Institutt for Kulturminneforskning. Status for SEFRAK- registrerte bygninger Nittedal kommune, registrert i 2001, 2006 og 2011.
- Overvåkingsprogrammet *Status for verneverdige kulturminner i utvalgte kommuner*. Rapporter fra registrering i Nittedal kommune 2016 og 2021.
- *Håndbok i lokal registrering*. Riksantikvaren.
- Hansen, Lone: Bygdepreik. Nittedal på 1950- og 60-tallet. Utg. Flisby'n forlag. 2007. ISBN 978-82-92841-03-7.
- Kirkeby, Birger: *Bygdebok for Nittedal og Hakadal, bd. 1 og 2* (1965-1968).
- Kirkeby, Birger: *Epoker av Nittedals historie, bd. 1 og 2* (2003-2004).
- Kirkeby, Birger: *Liv og lagnad i Nittedal og Hakadal i gamle dager* (2006).
- Nordby, Hans: *Farlig bedrift – farlig arbeid*. En undersøkelse om forhold ved Nittedals Krudtværk 1883-1976. Universitetet i Oslo (1999).
- *Hakadal kirke 400 år*. Meningshetsbad for Nittedal og Hakadal menigheter, Kirkenytt, nr. 2, 2009.
- Nittedal historielags skriftserie
- Maridalens venner, årbøker 1972-2022
- Christensen, Arne Lie (1995): *Den norske byggeskikken: Hus og bolig på landsbygda fra middelalderen til vår egen tid*.

- Rønnevig, Else (2004): *Gamle trehus. Vern, valg og muligheter.*

Tunet på Burås. Foto: Nittedal kommune

9. Oversikt over SEFRAK-registrerte bygninger i Nittedal

Bygninger merket med lys grønn er bygninger Karl Anderson dekorerte i sveitserstil. (det kan være verdt å være oppmerksom på at det i tillegg til SEFRAK-registrerte bygninger finnes en god del flere bygninger med kulturmiljøverdi i bygda, men disse er ikke systematisk registrert, og oversikt over disse mangler.)

Gårds-/ bruksnr.	Beskrivelse	Bygnings- nummer:	SEFRAK-id
7/1	STABBUR,SØNDRE SLATTUM,NITTEDAL	151064477	02330002002
7/1	HOVEDBYGNING,SØNDRE SLATTUM,NITTEDAL	151064434	02330002003
6/138	HOVEDBYGNING,MARKERUD,SKEDSMO	151069215	02330002005
6/1	SIDEBYGNING,MARKERUD,NITTEDAL	151069207	02330002007
5/241	HOVEDBYGNING,LI,NITTEDAL	151072100	02330002008
7/10	HOVEDBYGNING,ENGEN,NITTEDAL	151067417	02330002009
9/1	HOVEDBYGNING,HAUGER,NITTEDAL	151069851	02330002010
9/1	STABBUR HAUGER, NITTEDAL.	151069894	02330002011
10/1	HOVEDBYGNING VESTRE RUUD, NITTEDAL.	151072755	02330002012
10/4	HOVEDBYGNING ØSTRE RUUD, NITTEDAL.	151072739	02330002013
10/3	HOVEDBYGNING, SØNDRE RUUD, NITTEDAL.	151072798	02330002014
11/1	HOVEDBYGNING SØNDRE KJUL, NITTEDAL	151087892	02330002015
11/10	HOVEDBYGNING, VESTRE KJUL, NITTEDAL.	151087671	02330002016
10/15	BOLIGHUS PÅ STEINRUD, NITTEDAL.	151134645	02330002019
9/12	BOLIGHUS, NORHAUG, NITTEDAL.	151069967	02330002021
9/8	BOLIGHUS, GRØNLIE (HAUGER), NITTEDAL.	151069681	02330002023
3/7	HOVEDBYGNING, NEDRE SKYSET, NITTEDAL.	151080049	02330002025
3/7	UTHUS (LÅVE), NEDRE SKYSET, NITTEDAL.	151080065	02330002026
4/281	BOLIGHUS, SAGBAKKEN, Nedre Skyset	151080669	02330002028
3/8	BOLIGHUS, GLANERUDBRÅTEN, GJENNEVEIEN,	151074855	02330002029

8/1	SIDEBYGNING, NORDRE SLATTUM, NITTEDAL	151064345	02330002033
4/3	BOLIGHUS, JONSLØKKA, NITTEDAL.	151080855	02330002041
1/1	FORRÅDSHUS/STABBUR, BØHLER.	151134483	02330002047
1/1	DRENGESTUE, BØHLER.	151092691	02330002048
1/1	HOVEDBYGNING, BØHLER.	151092683	02330002049
36/3	STABBUR, ØGARDEN.	151134491	02330002051
34/1	HOVEDBYGNING, AARAAS	151092489	02330004001
34/1	UTHUS/LÅVE, AARAAS	151092500	02330004002
33/1	HOVEDBYGNING, STORE RAMSTAD	151092314	02330004003
33/5	BRYGGERHUS (SIDEBYGNING) RAMSTAD	151092357	02330004006
33/6	HOVEDBYGNING, RAMSTAD SØNDRE	151134572	02330004008
31/1	SIDEBYGNING, HAUGEN ØSTRE.	151092136	02330004014
32/6	HOVEDBYGNING, RAMSTAD.	151092144	02330004015
32/6	STABBUR, RAMSTAD.	151092187	02330004016
32/6	SIDEBYGNING, RAMSTAD.	151092152	02330004017
32/5	HOVEDBYGNING, RAMSTAD.	151092225	02330004018
29/1	UTHUS, LÅVE, OMSEN	151090915	02330004022
29/1	UTHUS, VEDSKJUL,VOGNSKJUL,OMSEN	151090923	02330004023
26/8	HOVEDBYGNING, DAL ØSTRE	151091016	02330004024
28/2	HOVEDBYGNING, SØNDRE LØKEN	151090834	02330004027
36/1	HOVEDBYGNING, SØNDRE HOLM	151092772	02330004028
36/1	SIDEBYGNING, SØNDRE HOLM	151092055	02330004029
35/5	HOVEDBYGNING, SØNDRE NESGUTU	151092594	02330004030
35/5	UTHUS, SMIE, SØNDRE NESGUTU	151134505	02330004032
35/1	SIDEBYGNING, NORDRE NESGUTU	151092551	02330004033
37/2	HOVEDBYGNING, HOLM GL. SKOLE	151083900	02330004037
24/188	UTHUS/FORRÅDSHUS/STABBUR, NORDRE DAL.	151091156	02330004041
24/188	HOVEDBYGNING, NORDRE DAL.	151091148	02330004042
25/1	HOVEDBYGNING, DAL NEDRE.	151091091	02330004043
25/1	SIDEBYGNING, DAL NEDRE.	151091105	02330004044
24/22	HOVEDBYGNING, DAL.	151068340	02330004045
26/6	ENEBOLIG, ØSTRE DAL, SMEDSTUA.	151068499	02330004048
24/2	SIDEBYGNING, DAL NORDRE.	151134467	02330004050
23/1	HOVEDBYGNING ØVRE GLOSLI.	151069061	02330004052
23/1	STABBUR ØVRE GLOSLI.	151069088	02330004053
24/12	HOVEDBYGNING DAL.	151068170	02330004054
27/5	HOVEDBYGNING, LØNSHVAL	151091954	02330004080
27/5	UTHUS/STABBUR, LØNSHVAL	151134459	02330004081
27/22	HYTTE, EFTABOL	151092950	02330004082
28/1	HOVEDBYGNING, LØKEN	151090761	02330004083
23/2	HOVEDBYGNING, NEDRE GLOSLI	151069118	02330004084
24/5	ENEBOLIG, DAL, DALHAUG	6910947	02330004086
26/17	ENEBOLIG, ØSTRE DAL	151064523	02330004087
31/4	BOLIGHUS, HAUGER, SKOVLY	151134440	02330004088
10/6	HOVEDBYGNING, FJELL-LØKKA.	151086608	02330005001
22/5	SOMMERHUS, GAUSTADLØKKA.	151089763	02330005004
21/2	SIDEBYGNING, HOLTER.	151089127	02330005007
20/2	HOVEDBYGNING, ØVRE HAUG.	151125549	02330005008
20/31	HOVEDBYGN. HAUGESTAD (HAUGBET-FOSS)	151126243	02330005010
20/9	HOVEDBYGNING, HAUGESTAD	151126251	02330005011
20/9	LÅVE/VOGNSKJUL, HAUGESTAD	151126286	02330005012
19/1	HOVEDBYGNING, ØSTBY	151085148	02330005013
19/1	STABBUR, ØSTBY, NITTEDAL	151085172	02330005014
19/1	DRENGESTUE M/SKJUL,ØSTBY, NITTEDAL	151085164	02330005015
20/2	SVEISERBOLIG, ØVRE HAUG, NITTEDAL	151125573	02330005016
18/18	BOLIGHUS, ASKHEIM,NITTEDAL	151086136	02330005017
18/42	BOLIGHUS, SOLHAUG, NITTEDAL,(PETERSTUA).	151085806	02330005018

16/2	HOVEDBYGNING, ØVRE NORBY, NITTEDAL.	151085490	02330005021
11/8	HOVEDBYGNING, KJUL, NORDENG	151087760	02330007001
12/9	HOVEDBYGNING, LUNDE-SKØYEN	151100600	02330007002
12/5	HOVEDBYGNING, NEDRE SKØYEN	151099750	02330007003
12/5	UTHUS/LÅVE, NEDRE SKØYEN	151099769	02330007004
12/5	DRENGESTUE/UTHUS/VOGNSKJUL, NEDRE SKØYEN	151100589	02330007005
12/5	UTHUS/STABBUR, NEDRE SKØYEN	151099777	02330007006
12/1	HOVEDBYGNING, SKØYEN ØSTRE (FRAMME)	151087752	02330007007
12/1	STABBUR, SKØYEN ØSTRE	151099181	02330007010
12/14	HOVEDBYGNING, SKØYEN/MYRENE.	151099661	02330007011
12/4	HOVEDBYGNING M/KAFE, SKØYEN, SØRSKOGEN.	151063608	02330007015
12/4	UTHUS/STALL MED FJØS, SKØYEN, SØRSKOGEN.	151063616	02330007016
12/4	UTHUS/LÅVE, SKØYEN, SØRSKOGEN.	151063616	02330007017
12/22	FORSAMLINGSHUS, SKØYEN, VOLLEN.	151099521	02330007018
12/135	ENEBOLIG, SKØYEN, LILJEDAL.	151087957	02330007023
38/22	BONDEUNGDOMSLAGETS HYTTE, STRØM, FREDBO S	151061443	02330009001
13/11	HYTTE, TIDLIGERE BOLIGHUS, SVINGBAKKEN	151133827	02330009002
13/11	FERIESTED, TIDLIGERE BOLIGHUS, SVINGBAKKEN, SKOGLI	151133843	02330009003
13/1	BOLIGHUS, LASKERUD	151060307	02330009004
13/37	BOLIGHUS, VESTENGA	151134807	02330009006
13/42	BOLIGHUS, JENSRUD	151134211	02330009007
13/42	BOLIGHUS, JENSRUD	151134203	02330009008
13/72	BOLIGHUS, SAGERUD NORDRE	151117201	02330009009
13/6	HOVEDBYGNING, MO	151099793	02330009010
13/6	STABBUR, MO	151099823	02330009011
14/1257	HOVEDBYGNING, SØNDRE BJERTNES	151125972	02330009013
13/3	STALL/LÅVEFJØS, MOESTUEN	151100368	02330009018
14/1153	ENEBOLIG GRAN VED KRUTTVERKET(SYLLINGGÅRDEN)	151132626	02330009019
14/13	VÅNINGSHUS, NYGÅRD	151127002	02330009020
14/56	ENEBOLIG, LUND.	151133266	02330009022
14/42	ENEBOLIG, BJERTNES BRÅTAN.	151131980	02330009026
14/41	BOLIGHUS FURUHOLMEN.	151124143	02330009038
15/386	ADM. BYGN, RØTNES./ TITTUT	151126324	02330009039
15/1	UTHUS/SMIE, RØTNES.	151126464	02330009040
15/705	VÅNINGSHUS, RØTNES TAJET	12810547	02330009041
15/638	VÅNINGSHUS, ROTNESBAKKEN	151130968	02330009042
15/1	HOVEDBYGNING, ROTNES	151126413	02330009043
15/1	UTHUS/FJØS/STALL,RØTNES	151126421	02330009044
15/1	UTHUS/STABBUR, ROTNES	151126456	02330009045
15/	Husmannsplass/skole- Nebbetorp		
14/181	ENEBOLIG/SOMMERHUS, FJELLHØY	151130313	02330009047
14/1206	ENEBOLIG, BJERTNES	151130151	02330009048
13/35	BOLIGHUS, ØVRE SKILLEBEKK, MO, NITTEDAL	151100171	02330009054
39/4	STABBUR/ LINBU, NORDRE ÅNEBY, NITTEDAL	151103782	02330012003
39/2	SIDEBYGNING, ÅNEBYBRÅTAN, NITTEDAL	151101771	02330012005
38/1	VÅNINGSHUS, NORDRE STRØM, NITTEDAL	151101356	02330012008
38/3	VÅNINGSHUS, SØNDRE STRØM, NITTEDAL	151101151	02330012011
38/7	VÅNINGSHUS, BERGER (AV STRØM) NITTEDAL	151101046	02330012012
38/7	VÅNINGSHUS, NEDRE BERGER, NITTEDAL	151101038	02330012013
41/3	HOVEDBYGNING, DØLIHAGAN, NITTEDAL.	151114032	02330013003
41/5	HOVEDBYGNING, DØLI.	151113443	02330013005
41/5	STABBUR, DØLI, NITTEDAL.	151113451	02330013006
41/9	HOVEDBYGNING, FOSSEN, DØLI, NITTEDAL.	151108881	02330013007
41/9	STABBUR, FOSSEN (DØLI), NITTEDAL.	151108911	02330013008

41/10		HOVEDBYGNING, FOSSEHAGAN (DØLI), NITTEDAL.	151108938	02330013009
40/11		HOVEDBYGNING, BLIKSTRUDHAGAN, NITTEDAL.	151108989	02330013010
39/7		HOVEDBYGNING, RULSE, NITTEDAL	151109624	02330013011
41/108		SIDEBYGNING, ØRFISKE, NITTEDAL	151134629	02330013013
41/11		LÅVE/UTHUS, ØRFISKE, NITTEDAL	151061303	02330013014
41/34		HOVEDBYGNING, FREDRIKSTAD, NITTEDAL	151060269	02330013017
41/34		GAMLESTUA, FREDRIKSTAD, NITTEDAL	151060250	02330013018
41/34		STALLÅVE, FREDRIKSTAD, NITTEDAL	151060277	02330013019
41/34		STABBUR, FREDRIKSTAD, NITTEDAL	151060285	02330013020
41/34		FJØS/UTHUS, FREDRIKSTAD, NITTEDAL	151060277	02330013021
41/19		HOVEDBYGNING, FOSSESTUA, FOSSESKAUEN	151102514	02330013022
41/19		UTHUS, FOSSESTUA (DØLI) NITTEDAL	151102506	02330013023
16/8		småbruk, Myrvoll		s Småbruk
16/1	1	Norby, stabbur	151134610	s Stabbur
63/1		HOVEDBYGNING, SPENNINGSBY SØNDRE	151085598	02330015001
63/1		FORRÅDSHUS/STABBUR, SPENNINGSBY SØNDRE	151085628	02330015002
63/2		FORRÅDSHUS/STABBUR, NORDRE SPENNINGSBY	151090168	02330015003
62/1		HOVEDBYGNING, BERG SØNDRE	151090222	02330015004
62/1		FORRÅDSHUS/STABBUR, BERG SØNDRE	151090265	02330015005
63/1		BOLIGHUS, SPENNINGBY, NYTTHUS	151089879	02330015008
62/30		BOLIGHUS, BERGSENGA	151102123	02330015010
60/5		HOVEDBYGNING, MYRER, MYRERENGA	151102166	02330015011
60/5		STABBUR, MYRER, MYRERENGA	151102190	02330015012
60/9		FERIEHUS, KJERRINGA, MYRER	151102018	02330015013
60/3		ENEBOLIG, SØNDRE MYRER	151109705	02330015015
60/11		BARNEHJEM, MYRER, FAGERHOLT	151115004	02330015018
59/1		HOVEDBYGNING, KIRKEBY ØVRE	151109292	02330015019
60/1		STABBUR, NORDRE MYRER, NITTEDAL	151109691	02330015022
61/5		BOLIGHUS, MYRHAUG, NITTEDAL	151114954	02330015023
61/5		UTHUS/STABBUR, MYRHAUG, NITTEDAL	151114970	02330015024
61/5		DRIFTSBYGNING, MYRHAUG, NITTEDAL	151114962	02330015025
60/6		BOLIGHUS, MYRER, GUNHILDSTUA, NITTEDAL	151109861	02330015027
60/6		Gunhildstua, stabbur		
58/75		VERKSTED MED HOBBYROM, GLITRE SANATORIUM, KIRKEBY	151108032	02330015029
58/ 76		Gamle Glitre	151110460	Ble revet i 2016
60/3		Søndre Myrer, stabbur		Flyttet fra Gamle Glitre
57/1		BOLIGHUS, KIRKERUD	151108172	02330015032
59/1		Kirkeby øvre, stabbur		
59/93		HOVEDBYGNING, KIRKEBY-KIRKEHAUGEN	6901913	02330015033 (har vært skole)
59/93		STABBUR, KIRKEBY, KIRKEBYHAUGEN	151109500	02330015034
57/4		BOLIGHUS, HAGELUND, KIRKEBY	151115446	02330015036
57/4		GARASJE/REDSKAPSHUS, HAGELUND, KIRKERUD	151115454	02330015037
56/1		HOVEDBYGNING, TØIEN/TØI	6906893	02330015039
56/1		STABBUR, TØIEN/TØI	151115519	02330015040
62/3		BOLIGHUS/FERIESTED, VINSRUD.	151090311	02330015041
62/3		FJØS, VED-REDSKAPSSKJUL, VINDRUD.	151090338	02330015042
42/1		BOLIGHUS PÅ LYSSAKER (AV HOLM), HAKADAL.	151095895	02330017001
42/1		BOLIG PÅ STEINERUD (AV HOLM), HAKADAL.	151095925	02330017002
42/1		BOLIGHUS PÅ TANGEN (AV HOLM), HAKADAL.	151095941	02330017003
45/3		BOLIGHUS PÅ THORS (AV HOLM), HAKADAL.	6899676	02330017004
42/1		BOLIGHUS PÅ EKRA (AV HOLM), HAKADAL.	151095968	02330017005
42/1		BOLIGHUS PÅ SMEDBAKKEN, HAKADAL. (SMEDSTUA).	151095992	02330017006
42/1		BOLIGHUS PÅ SKANSEN (AV HOLM) HAKADAL.	151096018	02330017007
42/1		BOLIGHUS PÅ BLÅSÅS (AV HOLM), HAKADAL.	151096050	02330017008
51/1		Nesberget, bolighus, skogvokterbolig	151107680	

51/1	Nesberget, stabbur		
51/1	BOLIGHUS, NESLEBERGET, HAKADAL	151133959	02330017011
51/1	SKOGMESTERBOLIG, HAKADALS VERK, HAKADAL	151094589	02330017013
44/1	UTHUS TIL SKOGMESTERBOLIG, HAKADALS VERK, HAKADAL	151134955	02330017014
51/1	OVNSHUS, HAKADALS VERK, NES TEGLEVERK	151094600	02330017015
51/1	VERKSBYGNING, HAKADALS VERK, NES TEGLVERK	151094619	02330017016
44/1	HOVEDBYGNING/FORVALTERBOLIG, HAKADALS VERK, HYTTEN	151094635	02330017018
44/1	SIDEBYGNING (DRENGESTUE) HAKADALS VERK, HYTTEN	151094686	02330017019
44/1	STABBUR, HAKADALS VERK, HYTTEN	151094783	02330017020
44/1	STABBUR 2, HAKADALS VERK, HYTTEN	151094791	02330017021
44/1	MJØLKEBU HAKADALSVERK, HYTTEN	151094775	02330017022
44/1	LÅVE M/FJØS HAKADALSVERK, HYTTEN	151094759	02330017023
44/1	FJØS HAKADALSVERK, HYTTEN	151094759	02330017024
44/1	SIDEBYGNING/ARBEIDERBOLIG, HAKADALSVERK, HYTTEN	151094678	02330017025
44/1	SVEISERBOLIG/BRYGGERHUS, HAKADALSVERK, HYTTEN	151094805	02330017026
44/1	SMEDSTUA/HAKADALSVERK, HYTTEN	151094694	02330017027
44/1	SMIE/VERKSTED HAKADALSVERK, HYTTEN	151094716	02330017028
44/1	'SNEKKERSTUA' HAKADALSVERK, HAKADAL	151094724	02330017029
44/1	BAKKESTUA (ARBEIDERSBOLIG), HAKADALSVERK, HAKADAL	151094732	02330017030
44/1	Bomstua	151094643	233004900
43/107	HOVEDBYGNING, BURÅS, HAKADAL	151115268	02330017031
43/109	SIDEBYGNING, BURÅS, HAKADAL	151115233	02330017032
43/109	SKJUL, BURÅS, HAKADAL	151115241	02330017033
43/107	STABBUR, BRUÅS, HAKADAL	151115284	02330017034
43/107	VEDSKJUL/TIDL. MJØLKEBU, BURÅS, HAKADAL	151115292	02330017035
51/1	HOVEDBYGNING, NES, HAKADAL	151094562	02330017036
51/1	SIDEBYGNING, NES, HAKADAL	151094570	02330017037
46/5	HOVEDBYGNING, SØNDRE NØKLEBY, NITTEDAL	6904386	02330017038
46/5	UTHUS, SØNDRE NØKLEBY, NITTEDAL	151095658	02330017039
46/5	STABBUR, SØNDRE NØKLEBY, NITTEDAL	151095666	02330017040
48/1	HOVEDBYGNING, KONGSVANGSKOG, KONGSSKOG.	151061834	02330018001
48/1	UTHUS/LÅVE, KONGSVANGSKOG, KONGSSKOG.	151061842	02330018002
48/1	STABBUR, KONGSVANGSKOG, KONGSSKOG.	151133916	02330018003
49/1	HOVEDBYGNING, VARPET.	151061818	02330018004
49/1	LÅVE/SKJUL, VARPET.	151061826	02330018005
49/1	BOLIGHUS, JENSERUD.	151061869	02330018006
49/1	LÅVE/FJØS, JENSERUD.	151061877	02330018007
49/1	STABBUR, JENSERUD.	151061885	02330018008
47/4	SOMMERSTED, BAKKEN/JORDBÆRBAKKEN.	151062733	02330018009
47/2	HOVEDBYGNING, BRÅTEN.	151062717	02330018010
47/2	STABBUR, BRÅTEN	151062695	02330018011
47/2	UTHUS/SKJUL/GARASJE, BRÅTEN	151062709	02330018012
47/2	LÅVE/SKYKJE/STALL, BRÅTEN	151062725	02330018013
47/1	HOVEDBYGNING, MAGO	151062660	02330018014
47/7	HOVEDBYGNING, ØVRE ELNES	151062059	02330018017
47/6	LÅVE, NEDRE ELNES	151062075	02330018019
47/6	hovedbygning Nedre Elnes	151062083	23303400
47/6	stabbur	151062121	2330018020
49/8	Hovedbygning, Myra	151062229	
49/25	HOVEDBYGNING KAPELLSRUD	151062482	02330018022
49/25	STABBUR KAPELLSRUD.	151062504	02330018023
52/44	HOVEDBYGNING VEST-MØRK.	151062598	02330018025

52/45	SIDEBYGNING/VAKTMESTERBOLIG, VEST-MØRK.	151062628	02330018026
52/45	SKJUL, VEST MØRK.	151062644	02330018027
50/6	HOVEDBYGNING NORDRE HAUG.	151096360	02330018029
50/7	Hovedbygning, Haugastøl	151095275	
51/2	HOVEDBYGNING, NÅ LÆRERBOLIG, HAGEN SKOLE.	151096697	02330018031
51/2	STABBUR, HAGEN SKOLE.	151134580	02330018032
52/8	HOVEDBYGNING, LYGÅS (MØRK)	151062458	02330018036
52/14	BOLIGHUS, NORD-MØRK.	151062369	02330018037
52/13	BOLIGHUS, MIDT-MØRK.	151062431	02330018039
52/46	BOLIGHUS, KABIN.	151092985	02330018040
52/59	Kontor/ speiderhytta		
52/16	BOLIGHUS, ENGA	151094961	02330018041
52/47	BOLIGHUS, NITTEDAL	151094929	02330018042
52/17	BOLIGHUS, ENGA	6898661	02330018043
53/1	BOLIGHUS/SOMMERHUS, SVELTIHEL (ÅS)	151090745	02330018044
53/1	SOMMERBOLIG, SVELTIHEL (ÅS)	151090753	02330018045
53/3	HYTTE, HAKKIM (ÅS)	151090702	02330018046
53/2	HOVEDBYGNING, HAKKIM (ÅS)	151090729	02330018047
53/1	HOVEDBYGNING, ÅS	151116833	02330018048
53/1	BOLIGHUS, AAS	151116841	02330018049
53/1	STABBUR, AAS	151116868	02330018050
53/1	Fjøset, låve		
53/1	Snekkerverksted/KAFF		
53/1	VEDSKJUL,AAS	151116876	02330018051
53/1	SMIE/VERKSTED,AAS	151116981	02330018052
53/1	ELEKTRISITETSVERK, AAS	151116973	02330018053
52/60	BOLIGHUS, S. MØRK	151094872	02330018054
52/60	Stort Stabbur, S. Mork		
52/61	~~BOLIGHUS/KONTOR, S. MØRK~~ nedbrent, utgår	151094864	02330018055
54/2	BOLIGHUS, BJØRNHOLT	151115152	02330018056

Sentralbord: 67 05 90 00

Epost: postmottak@nittedal.kommune.no

Besøksadresse: Rådhusveien 1, 1482 Nittedal

www.nittedal.kommune.no

Foto: Margret Lie Wessel